

FROM THE CONTENTS:

- ◉ LIBRARY IS MUCH MORE. INTRODUCTION TO THE SPECIAL ISSUE
- ◉ EXPANDING BASIC CULTURAL SERVICES, STRENGTHENING COMMUNITIES, ACTING LIBRARIES
- ◉ IN COMMUNITY FOR THE COMMUNITY. OPPORTUNITIES FOR COMMUNITY BASED PARTICIPATORY LIBRARY OPERATION DRAWN FROM LESSONS OF REGIONAL PROFESSIONAL DAYS AND EXPERIENCES OF RESEARCH
- ◉ THE SOCIAL ROLES OF PUBLIC LIBRARIES, MUSEUMS AND ARCHIVES IN THE LIGHT OF BY THE SELF-ASSESSMENT OF COWORKERS
- ◉ HANDHOLDS BANISTERS AND BARRIERS. AN OVERVIEW OF EQUAL OPPORTUNITIES IN HUNGARIAN PUBLIC LIBRARIES
- ◉ THE ENGAGED LIBRARY. CHICAGO STORIES OF COMMUNITY BUILDING

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A TARTALOMBÓL:

⌚ A KÖNYVTÁR SOKKAL TÖBB. BEVEZETŐ A KÜLÖNSZÁM ELÉ ⌚
⌚ A KULTURÁLIS ALAPELLÁTÁS SZÉLESÍTÉSE, ERŐSÖDŐ KÖZÖSSÉGEK, CSELEKVŐ KÖNYVTÁRAK ⌚ KÖZÖSSÉGBEN, A KÖZÖSSÉGÉRT. A KÖZÖSSÉGI RÉSZVÉTELEN ALAPULÓ KÖNYVTÁRI MŰKÖDÉS LEHETŐSÉGEIRŐL A REGIONÁLIS SZAKMAI NAPOK ÉS EGY KUTATÁS TAPASZTALATAI ALAPJÁN ⌚ A KÖZKÖNYVTÁRAK, MÚZEUMOK ÉS LEVÉLTÁRAK TÁRASADALMI SZEREPEI A SZAKMABELIEK ÖNÉRTÉKELÉSE TÜKRÉBEN ⌚ KAPASZKODÓK ÉS KORLÁTOK. KÖRKÉP A HAZAI KÖNYVTÁRAK ESÉLYEGYENLŐSÉGI HELYZETÉRŐL ⌚ THE ENGAGED LIBRARY: CHICAGO STORIES OF COMMUNITY BUILDING ⌚

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2019/KÜLÖNSZÁM

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2019/KÜLÖNSZÁM

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

29. (65.) ÉVFOLYAM, 2019. KÜLÖNSZÁM

Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
EFOP-1.3.1-15-2016-00001

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Ságghi Ilona

A szerkesztésben közreműködtek az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet munkatársai, a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 azonosító számú projekt szakmai megvalósítói stábjából: Giczi András, Ságghi Ilona, Sebestyén Lilla

Lektor: Fehér Miklós és Giczi András

✂ Szerkesztőbizottság elnöke: Hegyközi Ilona

✂ Szerkesztőbizottság: dr. Dippold Péter, dr. Hajnal-Ward Judit, dr. Hangodi Ágnes, dr. Koltay Tibor, dr. Murányi Lajos, Orbán Éva, Pogány György, Rácz Ágnes, dr. Sipos Anna Magdolna, dr. Tóth Máté, Villám Judit.

✂ Borítóterv: Gerő Éva ✂ Műszaki szerkesztő: Nagy László ✂ Szerkesztőség: OSZK Könyvtári Intézet, 1014 Budapest, Szentgyörgy tér 4–6. (Budavári Palota Fépület) ✂ Telefon: +36-1-224-3795 ✂ A szerkesztősége-mailcíme: kovacs@oszk.hu, sagghi.ilona@oszk.hu ✂ Internet: <http://ki.oszk.hu/kf> ✂ A projekt honlapja: <http://cselekvokozossegek.hu> ✂

Felelős kiadó: Hammerstein Judit főigazgató ✂ Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác ✂ Felelős vezető: Szabó Gábor ✂ Megjelent: 600 példányban ✂ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) ✂ HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa),

Library Literature and Information Science Full Text (EBSCO),

LISA (Library and Information Science Abstracts),

LISTA (Library Information Science and Technology Abstracts, EBSCO)

A Könyvtári Figyelő online változata a

<http://ki.oszk.hu/kf> címen érhető el.

A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt honlapja:

<http://cselekvokozossegek.hu>

Módszertani és oktatási célokat szolgáló ingyenes kiadvány.

Lektorálta: Fehér Miklós és Giczi András

E számunk szerzői, közreműködői:

ABBOUD KAMAL Tamás (a Cselekvő közösségek projekt korábbi munkatársa, Bp.),
BÓDOG András (az OSZK Könyvtári Intézet munkatársa, a Cselekvő közösségek projekt
kutatási csoportvezetője, Bp.), FEHÉR Miklós (az OSZK Könyvtári Intézet igazgatója,
Bp.), KOVÁCS Katalin (az OSZK Könyvtári Intézet munkatársa, Bp.), SÁGHI Ilona (az
OSZK Könyvtári Intézet munkatársa, a Cselekvő közösségek projekt marketing és kom-
munikációs csoportvezetője, Bp.), TÓTH Máté (az OSZK Könyvtári Intézet Kutatási és
szervezési osztály osztályvezetője, Bp.)

2019/KÜLÖNSZÁM

Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt
EFOP-1.3.1-15-2016-00001

TARTALOM

Tartalmi összefoglalók	5
Contents	8

FEHÉR Miklós: A könyvtár sokkal több. Bevezető a különszám elé	9
--	---

TANULMÁNYOK

SÁGHI Ilona: A kulturális alapellátás szélesítése, erősödő közösségek, cselekvő könyvtárak	11
--	----

BÓDOG András: Közösségben, a közösségért. A közösségi részvételen alapuló könyvtári működés lehetőségeiről a regionális szakmai napok és egy kutatás tapasztalatai alapján	31
--	----

TÓTH Máté: A közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak társadalmi szerepei a szakmabeliek önértékelése tükrében	67
--	----

BÓDOG András: Az elkötelezett könyvtár: chicagói történetek a könyvtárak közösségépítő szerepéről	80
---	----

BÓDOG András: Kapaszkodók és korlátok. Körkép a hazai könyvtárak esélyegyenlőségi helyzetéről	104
---	-----

2019 SPECIAL ISSUE

ACTING COMMUNITIES –
ACTIVE COMMUNITY INVOLVEMENT

EFOP-1.3.1-15-2016-00001

- ⊙ FEHÉR MIKLÓS: LIBRARY IS MUCH MORE.
INTRODUCTION TO THE SPECIAL ISSUE

STUDIES

- ⊙ SÁGHI ILONA: EXPANDING BASIC CULTURAL SERVICES, STRENGTHENING COMMUNITIES, ACTING LIBRARIES
- ⊙ BÓDOG ANDRÁS: IN COMMUNITY FOR THE COMMUNITY. OPPORTUNITIES FOR COMMUNITY BASED PARTICIPATORY LIBRARY OPERATION DRAWN FROM LESSONS OF REGIONAL PROFESSIONAL DAYS AND EXPERIENCES OF RESEARCH
- ⊙ TÓTH MÁTÉ: THE SOCIAL ROLES OF PUBLIC LIBRARIES, MUSEUMS AND ARCHIVES IN THE LIGHT OF BY THE SELF-ASSESSMENT OF COWORKERS
- ⊙ THE ENGAGED LIBRARY. CHICAGO STORIES OF COMMUNITY BUILDING.
(UNDERWRITING JODY KRETZMANN, SUSAN RANS. ED. DANIELLE MILAM. CHICAGO COMMUNITY TRUST; CHICAGO PUBLIC LIBRARY FOUNDATION AND THE INSTITUTE FOR MUSEUM AND LIBRARY SERVICES, CHICAGO, 2005. 45 P.) TRANSL. BY: ABBODD KAMAL TAMÁS, SUMM. BY BÓDOG ANDRÁS AND KOVÁCS KATALIN)
- ⊙ BÓDOG ANDRÁS: HANDHOLDS BANISTERS AND BARRIERS. AN OVERVIEW OF EQUAL OPPORTUNITIES IN HUNGARIAN PUBLIC LIBRARIES

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓK

A könyvtár sokkal több. Bevezető a különszám elé

FEHÉR Miklós

Könyvtári Figyelő (Library Review), 29. (65.) évf. 2019. Különszám – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (Active communities) 9–10. p.

A könyvtár sokkal több, mint „internetesített” tartalmak összessége, ugyanis a személyesség, a kötődés és az identitás olyan faktorok, amelyeket az internet nem tud biztosítani, de a könyvtárak, a könyvtárosok igen. Ebben a különszámban az OSZK Könyvtári Intézet projektcsapata a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* (EFOP 1.3.1-15-2016-00001) projektben végzett munkája bemutatásával illusztrálja azt a többletet, amit kizárólag a fizikai valóságában élő könyvtár tud nyújtani használóinak, mely e projekt keretében elsősorban az esélyegyenlőség, a közösségépítés, a társadalmi szerepvállalás és a társadalmiasított, azaz a kötődés- és érzelemvezérelt intézményi működés területén valósult meg.

Tárgyszavak: Együttműködés; Használati igények; Internet; Kommunikáció használókkal; Könyvtárhasználat; Könyvtáros; Közgyűjtemény; Projekt; Támogatás; pénzügyi; Társadalmi követelmények;

Tanulmányok

A kulturális alapellátás szélesítése, erősödő közösségek, cselekvő könyvtár

SÁGHI Ilona

Könyvtári Figyelő (Library Review), 29. (65.) évf. 2019. Különszám – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (Active communities) 11–30. p.

Összefoglaló tanulmány az OSZK projektcsapata által a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* (EFOP 1.3.1-15-2016-00001) projekt 36 hónapja alatt teljesített fejlesztési munkákról. A projekt elsődleges célja volt, hogy a kormány két fontos fejlesztési programjához (EFOP és TOP) kapcsolódva, a kulturális intézmények a maguk egyedi eszközeivel biztosítsanak szakmai-módszertani támogatást a települések kulturális intézményei és/vagy civil szervezetei számára a társadalmi kohéziót erősítő, közösségfejlesztési folyamatok megvalósításához.

A projekt e szerteágazó közösségfejlesztési programok megvalósításához átfogó módszertani segédleteket dolgozott ki, megtervezte a közösségfejlesztési beavatkozások egységes módszertani alapját, a működtetéshez kulturális közösségfejlesztő mentorhálózatot épített ki. A módszertani fejlesztéseket kiadványokban, képzéseken, szakmai rendezvényeken és kommunikációs felületeken is ismertették a közösségfejlesztések sikeres megvalósulása érdekében. A projekt esedékes, 2019. szeptemberi lezárása szükségessé teszi a visszatekintést, az elért eredmények bemutatását, a tervezett indikátorok teljesülésének áttekintését és az elvégzett feladatok részletes ismertetését.

Tárgyszavak: Együttműködés, belföldi; Fejlesztési terv; Munkaterv, jelentés; Közgyűjtemény; Közösségépítés; Projekt; Támogatás, állami, pénzügyi

Közösségben, a közösségért.

A közösségi részvételen alapuló könyvtári működés lehetőségeiről a regionális szakmai napok és egy kutatás tapasztalatai alapján

BÓDOG András

Könyvtári Figyelő (Library Review), 29. (65.) évf. 2019. Különszám – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (Active communities) 31–66. p.

A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt módszertani fejlesztési tevékenységének kiemelt területe a közösségi részvételen alapuló működés (társadalmiasítás) szemléletének megismertetése a hazai közgyűjteményekkel. E feladathoz kapcsolódva 2019 tavaszán elkészült A *kulturális intézmények társadalmiasított működési módja* című módszertani útmutató, és a konzorcium tagjai hat alkalommal szakmai napokat is szerveztek saját szakterületük képviselői számára. A könyvtári szaknapokon résztvevő könyvtárak kitölthették egy online kérdőívet saját intézményük társadalmiasítás téren végzett működéséről. A kérdőívet összesen 68 intézmény, fele részben városi könyvtárak munkatársai töltötték ki. Bár a minta nem volt reprezentatív, a kapott válaszok iránymutatónak tekinthetők: a könyvtárak nagy részének mindennapi gyakorlatát jelenti a közösségi részvételen alapuló működés.

Tárgyszavak: Együttműködés, belföldi; Felmérés; Kommunikáció használókkal; Közművelődési könyvtár; Közösségépítés; Társadalmi követelmények

A közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak társadalmi szerepei a szakmabeliek önértékelése tükrében

TÓTH Máté

Könyvtári Figyelő (Library Review), 29. (65.) évf. 2019. Különszám – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (*Active communities*) 67–79. p.

A 2016 és 2019 között megvalósuló ALMPUB projekt (The ALM Field Digitalisation and the Public Sphere) nemzetközi összehasonlításban vizsgálta a könyvtárak, levéltárak és múzeumok működését a digitális korszak kihívásainak tükrében. A szerző ebben az írásában a hazai közkönyvtárak, levéltárak és múzeumok szakmai munkatársai körében végzett kérdőíves felmérés eredményeiből azokat a válaszokat elemzi, amelyekben a három különböző közgyűjteményi rendszer (könyvtár, levéltár, múzeum) munkatársai saját intézményük társadalmi szerepvállalásáról mondtak véleményt. A kérdések mindhárom terület munkatársai esetében a következőkre irányultak: intézményük milyen – nem hagyományos – szolgáltatásokat kínál és ezek közül melyeket tartanak kiemelkedően fontosnak; milyen motívumokat tartanak kiemelten jelentősnek saját intézményrendszerük (könyvtári, levéltári, múzeumi) fenntarthatósága szempontjából és mit gondolnak a használók bevonásának fontosságáról?

Összességében megállapítható, hogy a közgyűjteményi szektor demokratikus felelősségvállalása túlmutat az információhoz való szabad hozzáférés biztosításán. A kulturális intézmények vállalják, hogy olyan interaktív közösségi térként is funkcionálnak, amelyekben a használó nem pusztán passzív fogyasztója, hanem előállítója is a tartalomnak. Ez a

szerep annak ellenére, hogy a szektorban dolgozók lehetőségeik szerint igyekeznek eleget tenni az igényeknek, még nem tudatosult kellőképpen a szakmabeliekben.

Tárgyszavak: Felmérés; Hivatás; Közgyűjtemény; Nemzetközi szervezet; Szolgáltatások; Társadalmi követelmények;

Közösségfejlesztő könyvtár: chicagói történetek a könyvtárak közösségépítő szerepéről

(*The engaged library. Chicago stories of community building. Underwriting Jody Kreutzmann, Susan Rans, Ed. Danielle Milam*) (Töm.: Bódog András és Kovács Katalin)

Könyvtári Figyelő (Library Review), 29. (65.) évf. 2019. Különszám – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (*Active communities*) 80–103. p.

Az összeállítás a könyvtárak közösségépítésben betölthető szerepét illusztrálja a Chicagói Városi Könyvtár tagkönyvtárainak vezetőivel készült interjúk alapján. A készítők a könyvtár körül kiépülő helyi közösségek megszervezését és e kapcsolati háló működését kísérték figyelemmel a változó infrastruktúrájú és szociális összetételű fiókkönyvtári környezetben. Az írás melléklete jól használható gyakorlati útmutatót ad a közösségi források, a saját belső és külső lehetőségek és a társadalmi, politikai támogatók felméréséhez, egy jól használható kapcsolati térkép kiépítéséhez.

Tárgyszavak: Együttműködés más szervezetekkel; Fiókkönyvtár; Kommunikáció; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások; Társadalmi igények;

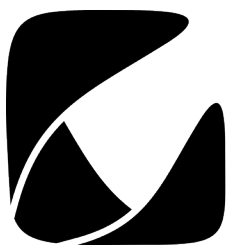
Kapaszkodók és korlátok. Körkép a hazai könyvtárak esélyegyenlőségi helyzetéről

BÓDOG András

Könyvtári Figyelő (Library Review), 29. (65.) évf. 2019. Különszám – Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás (Active communities) 104–128. p.

A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* (EFOP 1.3.1-15-2016-00001) projekt a közösségfejlesztés mellett módszertan kidolgozásával és átadásával támogatja a kulturális intézmények, köztük a könyvtáraknak az esélyegyenlőség biztosítása érdekében végzett munkáját. A projekt keretében 2017 júniusa és szeptembere között nagyszabású kutatás zajlott *Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése* címen. A felmérés célja az volt, hogy átfogó képet szerezzenek a könyvtári, múzeumi és közgyűjteményi terület társadalmi beágyazottságáról. A kérdőíves felmérés érintette az esélyegyenlőség témáját a fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés és a hátrányos társadalmi helyzetű csoportok esélyegyenlőségét támogató kérdéskörök tekintetében. Annak ellenére, hogy az esélyegyenlőség biztosítása a könyvtárakra nézve is jogszabályi kötelezettség, a kisebb könyvtárak nagy részében minimális figyelem irányul a hátrányos helyzetű csoportokat segítő programokra, főleg anyagi vagy infrastrukturális okok következményeképpen. Ugyanakkor a megyei hatókörű városi könyvtárak és a városi könyvtárak többsége tervezetett esélyegyenlőségi politikával rendelkezett. A kutatás megállapításai rámutattak a fejlesztendő területekre.

Tárgyszavak: Esélyegyenlőség; Felmérés; Hátrányos helyzetű olvasó; Hozzáférés; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások; Társadalmi követelmények;

KÖNYVTÁRI INTÉZET

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

1014 Budapest, Szent György tér 4–6.

Levélcím: 1827 Budapest, Budavári Palota F épület

Telefon: 224–3795 (szerkesztőség),

224–3725 (tájékoztatás)

Hol keresse a hálózaton számítógépes szolgáltatásainkat?

— 2019. augusztus —

(Az URL-ek esetleges változásairól folyamatosan hírt adunk)

a Könyvtári Intézet

honlapja:

<http://ki.oszk.hu>

a szakkönyvtár honlapja:

<http://ki.oszk.hu/konyvtar>

az online katalógus (LibriVision):

<http://nektar.oszk.hu>

könyvtárközi kölcsönzés, dokumentum-szolgáltatás:

kszk@oszk.hu

Könyvtári Figyelő:

<http://ki.oszk.hu/kf>

HUMANUS adatbázis:

[http://www.oszk.hu/humanus/
konyvtartud/konyveskonyvtartud.html](http://www.oszk.hu/humanus/konyvtartud/konyveskonyvtartud.html)

ProQuest Library Science adatbázis

(helyben használható)

EPA-HUMANUS-MATARKA

közös kereső:

<http://ehm.ek.szte.hu/ehm>

A könyvtár sokkal több

Bevezető a különszám elé

FEHÉR Miklós

Mondj egy szót, amelyben benne van több ezer év, benne van szinte valahány, valamikor élt ember, benne vannak az emberi gondolatok, mesék, történetek, benne van a világ és annak története.

A találós kérdésnek többféle megfejtése létezhet. A fiatalabbak talán rávágják, internet, hiszen „abban minden benne van”! Természetesen ebben az esetben el kell, hogy magyarázzuk, az internet bizony csak a felszínt meríti meg, csupán azt a töredéket éri el és tárja elé, amit az adatszolgáltatói felületekről a robotok leolvasni képesek, vagy amit maguk az internetezők töltenek fel. De bizony ez messze nem a teljesség, és messze nem a hiteles teljesség!

A megfejtést inkább a könyvtár adja. A könyvtárak őrzik a több ezer évet, a gondolatokat, a történeteket, a valaha élt embereket.

Az emberek persze azt mondhatják, hogy a könyvtár is ma már egyre inkább úgy működik, mint az internet, egy nagy hálózatról van szó, melyben az adatok és a tartalmak szabványos formában tárolódnak, a tárolt adatok valós időben továbbíthatók, működnek az automatikus osztályozó, feltáró rendszerek, az optimalizált keresők emberi beavatkozás nélkül ontják a releváns találatokat. A könyvtár fizikai megjelenése és saját gyűjteménye már nem is meghatározó, a felhasználó nem akar elmenni a könyvtárba, internet könyvtárat használ, amikor valamely könyvtár honlapján elindul. Azaz a megfejtés mégiscsak az internet.

Erről az a régen tanult mondóka jut eszembe, hogy minden bogár rovar, de nem minden rovar bogár.

Miért is? Mert a könyvtárakban őrzött tartalmak valóban „internetesíthetők”, de a könyvtár sokkal több, mint az internetesített tartalmak összessége. A könyvtár olyan sajátos szolgáltatásokat nyújt a felhasználók számára, mint maga a könyvtáros. Aki fiatal, vagy legalábbis fiatalos, vagány, és mindig segít. A könyvtár ezen túl tájékoztat, szolgáltat, programokat nyújt, közösséget szolgál, tanít, bátorít, esélyt teremt. Folyamatosan monitorozza és feldolgozza közössége életét, gyűjti az ezzel összefüggő dokumentumokat. A könyvtár hely.

Az internet nem hely. Az internet hasznos lehet nekünk, de ettől még nem szeret bennünket! Az internet

üzlet, piac, befolyás, és persze kapcsolat, információ, nyitott világ, tehát ebben az értelemben haszon. Az embereknek azonban a „haszon” mellett szükségük van olyan szolgáltatásokra, melyek igénybevétele során a szeretet és a boldogság, a személy felé irányuló kötődés és az identitás is jelen lévő faktor, és ezeket az internet nem tudja biztosítani.

A *Könyvtári Figyelő* ezt a különszámot annak szenteli, hogy a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* megnevezésű (azonosító szám: EFOP-1.3.1-15-2016-00001) projekt tevékenységének eredményeiből, valamint a hazai és a külföldi gyakorlati példákból szemezgesse. Az eredményeken keresztül bemutassa azt a „többet”, amit kizárólag a könyvtár, a fizikai valóságában élő könyvtár tud nyújtani. Például az esélyegyenlőség, a közösségépítés, a társadalmi szerepvállalás, a társadalmiasított, azaz kötődés- és érzelemvezérelt intézményi működés területén.

A projekt sokat tett azért, hogy a közösséget szolgáló intézmények (művelődési központok, múzeumok, könyvtárak) közösen és azonos szemléletmóddal cselekedjenek. Ennek érdekében kiadványok, köztük módszertani útmutatók születtek (<https://cselekvokozossegek.hu/tudastar/utmutatok/>), melyek hosszú távon őrzik az eredményeket. Konferenciák, szakmai napok, tájékoztatók kerültek megrendezésre, melyeken a hazai és külföldi jó példák, a projekt által fejlesztett módszertanok gyakorlati alkalmazásának lépéseit is el lehetett sajátítani. A projekt kutatásai, fejlesztései, kiadványai, így ez a különszám is, fontos háttéranyag lehet az ágazati közgyűteményi-közművelődési stratégia tervezéséhez, de emellett a felsőoktatási képzés korszerű tananyagaként is szolgálhat.

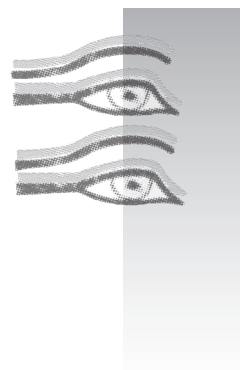
Büszkék lehetünk a könyvtárakra, a könyvtárosokra, az Országos Széchényi Könyvtár, ezen belül a Könyvtári Intézet keretében létrehozott projektcsoport munkatársaira. Megmutattuk rendezvényeink, szakmai napjaink során, hogy a kisebb-nagyobb könyvtárak miként szervezik a településük közösségi életét. Nyomon követhettük, hogyan hatnak és hasznosulnak, épülnek be a projekt fejlesztési eredményei a könyvtárak mindennapi tevékenységébe. Megismerkedhettünk számos elhivatott könyvtárossal, akiknek intézménye a szakemberek nyitottságának, szakmai igényességének köszönhetően a település életének valódi központjaként működik. Bemutathattuk, hogy a kollégák a településen élőkkel összefogva sokféle könyvtárban sokféle utat találtak a könyvtár szerepének, jelentőségének és hasznosságának erősítésére.

És büszkék lehetünk arra is – a két szélső nagyságrendet egymás mellé állítva –, hogy az egyik nemzetközi konferenciánkon előadóként szerepelt a világ meghatározó nemzeti könyvtárának, a British Linrarynek az igazgatója, *Neil Fitzgerald*, akitől fantasztikus előadást hallottunk a digitális tudásátadásról, illetve egy kis magyar falu, Ráckeresztúr, picike könyvtárának könyvtárosa, *Gajdó Ágnes* is előadónk volt egy szakmai napon, akiről elmondhatjuk, arra törekszik, hogy könyvtára a „közösség szívéként” működjön.

A könyvtár sokkal több. Hiszem, hogy a különszám tanulmányai nemcsak a könyvtáros szakemberek, nemcsak a képzésben érintettek, hanem a közösségépítéssel, közművelődéssel, múzeumüggyel foglalkozó szakemberek számára is fontos információkkal szolgálnak ahhoz, hogy az állítás értelmet nyerhessen.

Budapest, 2019. június

A kulturális alapellátás szélesítése, erősödő közösségek, cselekvő könyvtárak*

SÁGHI Ilona

Bevezetés

A 2016. szeptember 16-án indult *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) kiemelt európai uniós projekt a kulturális ágazat országos fejlesztőprojektje a múzeumi, a közművelődési és a könyvtári terület egyedülálló összefogásával. A projekt szervesen kapcsolódik *A helyi identitás és kohézió erősítése* TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16 elnevezésű felhíváshoz. A két program együttesen olyan kedvező változások elindítását támogatja, amelyek elősegítik egy nyitott, aktív, együttműködő társadalom megvalósulását.

Ez az első alkalom, hogy a múzeumok, közművelődési intézmények és könyvtárak szakmai központjai közösen vesznek részt a társadalmi szerepvállalás erősítését szolgáló programban.

A projekt 36 hónapja alatt a kulturális terület három országos szakmai módszertani központja összehangoltan dolgozik arra törekedve, hogy a közösségfejlesztés eszközeivel növeljék a társadalmi aktivitást, a közösségi szerepvállalást és hozzájáruljanak az esélyegyenlőség erősítéséhez.

A projekt 2019. szeptember 15-én befejeződik, ezért a *Könyvtári Figyelő* idei,

* A tanulmány a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* EFOP-1.3.1-15-2016-00001 kiemelt projekt könyvtári szakterület Szakmai beszámolója. Összeállította, írta az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtári Intézet és a konzorciumi partnerek projekt munkatársai, valamint Giczi András szakmai vezető jelentései alapján Sági Ilona marketing és kommunikációs csoportvezető. Lektorálta: Fehér Miklós igazgató, OSZK Könyvtári Intézet, és Szu Annamária, SZNM-MOKK.

a projekt keretében megjelenő utolsó különszámában áttekintést tudunk adni a megvalósított legfőbb tevékenységekről, kiemelten pedig a könyvtári területen, az OSZK projektcsapata által elvégzett feladatokról.

Projektadatok

- ☉ A projekt megnevezése: *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* EFOP-1.3.1-15-2016-00001
- ☉ A projekt a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár konzorciumában valósul meg a Széchényi 2020 program keretében, 3 milliárd forint vissza nem térítendő európai uniós támogatással.
- ☉ Konzorciumvezető: Szabadtéri Néprajzi Múzeum (SZNM) – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK)
- ☉ Konzorciumi tagok: NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. (NMI Nkft.), Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)
- ☉ A projekt megvalósítási időszakának kezdő időpontja: 2016. szeptember 16.
- ☉ A projekt fizikai befejezésének tervezett napja: 2019. szeptember 15.
- ☉ A projekt átfogó célja: A társadalmi aktivitás növelése, a fejlesztésbe bevont településeken a közösségi szerepvállalás erősítése, a települések önkormányzatai, kulturális intézményei és lakosai közötti kapcsolatok erősítése, az együttműködés kultúrájának magasabb szintre emelése.
- ☉ Projektcélok: A kulturális intézmények egyedi eszközeivel folyamatos szakmai-módszertani támogatás biztosítása a települések és azok kulturális intézményei, és/vagy civil szervezetei számára társadalmi kohéziót erősítő, közösségfejlesztési folyamatok megvalósításához.
- ☉ A projekt költségvetése: az EFOP 1. prioritás kiemelt projekt támogatása (100%): bruttó 3 milliárd forint.

A projekt fő célkitűzései

Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP) 1. prioritáson belül az 1.3. intézkedés témája a társadalmi együttélés erősítése. Az intézkedés fő célja az előítéletesség és a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépés erősítése, a romák aktív társadalmi

szerepvállalásának támogatása, a fiatal felnőttek társadalmi integrációjának elősegítése, valamint a társadalmi és közösségi szerepvállalás ösztönzése.

További cél az idősek széles körű társadalmi részvételének támogatása. Az intézkedés harmadik (c) beavatkozásához kapcsolódnak közvetlenül a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt tevékenységei. A beavatkozás a *közösségi szerepvállalás erősítését célozza az önkéntesség, a karitatív munka előmozdítása és a civil társadalom megerősítése által. A közösségfejlesztés célja a helyi közösségek és ezeken keresztül az egyének önálló cselekvési szándékának és képességének erősítése és a közösségi konfliktusok oldása.*

A Terület- és Településfejlesztési Operatív Program *A helyi identitás és kohézió erősítése* TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16 pályázatok célja a települések, településrészek, térségek közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztése, közösségfejlesztő folyamatok finanszírozása. A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt a közösségfejlesztési programok megvalósításához módszertani segítséget nyújt, megteremtve a közösségfejlesztési beavatkozások egységes módszertani alapját, valamint kulturális közösségfejlesztő mentorhálózatot biztosít. A TOP-felhívások kedvezményezettjeit kiadványokkal, képzésekkel és kommunikációs felületekkel is támogatja. A két program együttesen garantálja a közösségfejlesztések sikeres megvalósulását. A beavatkozás részét képezi továbbá az önkormányzatok képessé tétele az aktivitásukban megerősített közösségek és kezdeményezéseik befogadására, támogatására, a közösségi aktivitás fenntartására. Az intézmények erre való képessé tétele egyben a helyi fejlesztések fenntarthatóságának garanciája is.

Eredményességi mutatók (indikátorok)

A konzorcium a projekt három éves időtartama alatt az alábbi kiemelt eredmények megvalósítására vállalkozott:

- ☉ Projekteredmények:
 - Indikátor: 360 db, mentorok által gondozott helyi közösség
- ☉ Szakmai eredmények:
 - 360 db, módszertani fejlesztéssel elért település, településrész
 - 72 fő, a településekhez, településrészekhez kapcsolódó mentorhálózatban tevékenykedő kulturális közösségfejlesztő mentor
 - 54 db társadalmiasítottan működő intézmény

420 fő, a közösségi fejlesztésekkel kapcsolatos képzéseken részt vevő kulturális intézményben dolgozó szakember

- ☉ Ezeken felül a konzorcium további száz, különféle elérendő mutató (saját indikátor, marketing-kommunikációs tevékenység indikátor, illetve tájékoztatás és nyilvánosság indikátor) teljesítését vállalta.

Az elérendő célokhoz szükséges tevékenységek bemutatása

A projekt előkészítése

A 2016. január 1-je és 2016. szeptember 15-e közötti időszakban készült el a projekt *Megvalósíthatósági tanulmánya*. Megtörtént a Megvalósíthatósági tanulmányban felsorolt feladatok felosztása a konzorciumi partnerek között, és megszülettek az ezek ellátására, teljesítésére vonatkozó döntések. A szétosztott feladatok mentén kerültek meghatározásra a felhasználható költségkeretek. Mindezek alapján az OSZK a projekten belül 281 318 518 forint költségkerethez jutott.

Ebben az időszakban alakult ki az a szervezeti struktúra, amelynek keretében a projektfeladatok teljesítése reálisan megvalósítható. Az OSZK a Könyvtári Intézetet (KI), az Intézet vezetője pedig a Kutatási és Szervezetfejlesztési osztályt bízta meg a projektszervezet felállításával és működtetésével.

Az alábbi szervezet jött létre:

- A projekt szakmai vezetője,
- Marketing és kommunikációs csoport (élén csoportvezető),
- Koordinációs csoport (élén csoportvezető),
- Kutató-fejlesztő csoport (élén csoportvezető),
- Oktatási csoport (élén csoportvezető).

A másik két konzorciumi partnernél (SZNM–MOKK, NMI Nkft.) is ugyanilyen munkacsoportok jöttek létre, illetve a konzorciumvezetőnél kiegészült a projektmenedzselési funkcióval. A munkát mindhárom intézményben a szakmai vezető koordinálja, melyhez rendelkezésére áll pénzügyi, jogi és informatikai támogatás.

Beruházás, eszközbeszerzés

A projektelőkészítés részeként az OSZK – éppúgy, mint a konzorciumi partnerek – a projektcélok megvalósítása érdekében beruházásra/eszközbeszerzésre fordítható elkülönített kerettel rendelkezett, melynek keretében 8,8 millió forint értékben került sor irodabútorok és informatikai eszközök vásárlására.

A projekt szakmai megvalósítása

A konzorcium által vállalt feladatok rövid áttekintése

A konzorciumi partnerek az alábbiakban felsorolt tevékenységcsoportok mindegyikénél meghatározták és nevesítették a feladat ellátásáért felelős konzorciumi partnert/partnereket. Így a dedikált feladatok esetében a kijelölt partner fő felelőssége a tervezés és lebonyolítás, szoros konzorciumi egyeztetéssel. Ugyanakkor mindhárom konzorciumi projektcsapat adott munkacsoportjainak horizontális együttműködésében valósulnak meg azok a projektelemek, amelyek nem köthetők kifejezetten egy-egy szakterülethez, illetve a projekt működésének egészét érintik.

A következő lista az elérendő célok megvalósításához szükséges fő tevékenységek áttekintő jellegű, teljességre nem törekvő, csak a meghatározó elemekre koncentráló, rövid bemutatása. A feladatok ellátása a konzorciumvezető szakmai irányítása mellett a konzorciumi partnerekkel történő folyamatos egyeztetéssel, a konzorcium által készített, és a támogató által jóváhagyott *Megvalósíthatósági tanulmány*ban rögzítettek szerint történik. (Az OSZK projektcsapatának vezetésével, illetve közreműködésével elvégzett feladatokat a későbbiekben mutatjuk be részletesebben.)

- ☉ *Online vezetői és információs monitoring rendszer kialakítása*

A konzorciumi partnerek közötti munkafelület biztosítja a projektfeladatok naprakész követését.

- ☉ *Társadalmiasítottan működő kulturális intézmények kiválasztási szempontrendszerének kidolgozása*

Elkészült a módszertani/mentorálási támogatásban részesülő kulturális intézmények kiválasztási szempontrendszere, melyet a szak tárca jóváhagyott.

- ☉ *Módszertani fejlesztés*

A közösségi kezdeményezéseket eredményező közösségfejlesztő folyamatok és kulturális önkéntes folyamatok megalapozása érdekében a meglévő hazai és nemzetközi gyakorlatok adaptálható módszertanná formálása a projekt egyik első alfeladata volt. Az előzetes kutatásra és gyűjtésre támaszkodó módszertani segédlet kidolgozása hat témában történt meg:

- közösségfejlesztés,
 - intézményi önkéntesség, esélyegyenlőség,
 - közösségfejlesztési folyamatok mérése, értékelése,
 - „társadalmiasított” azaz közösségi részvételi alapon működő intézményi modell,
 - mentorálási folyamathoz kapcsolódó minőség-biztosítási rendszer kialakítása.
- ☉ *Módszertani szakmai műhelyek működtetése*
A módszertani anyagok széles körű szakmai bázison alapuló kidolgozása a projektmunka legelején megkezdődött, az egyeztetések és fejlesztési munkák a szakterületek szakértőinek, az egyes szakmai szervezetek képviselőinek, valamint egyetemi oktatók bevonásával szakmai műhelymunkák keretében valósult meg.
- ☉ *A hat téma módszertani anyagát kötetbe rendeztük és megjelentettük útmutató formában*
- ☉ *Negyedévente egynapos szakmai műhelyek szervezése*
A projekt szakmai megvalósítói, a mentorhálózat és a projektmenedzsment számára tíz alkalommal került sor szakmai napok szervezésére.
- ☉ *Wiki alapú rendszer kialakítása, a módszertanok feltöltése és folyamatos frissítése*
A 2017 szeptemberétől működő *Cselekvő Közösségek Wiki* (<https://cskwiki.hu/>) a projekt keretében fejlesztett módszertanok anyagát tartalmazza, szabadon szerkeszthető közösségi enciklopédia formában.
- ☉ *Országos mentorhálózat kialakítása és működtetése. Mentorok felkészítése*
A mentorhálózat az SZNM–MOKK irányításával működik. Az ország 18 megyéjében azzal a céllal jött létre és kezdte meg a munkát 2017 tavaszán, hogy szakmai segítséget nyújtson a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program által megvalósuló közösségfejlesztő folyamatok elindításában és véghezvitelében, illetve, hogy elősegítse a lakosság és a kulturális intézmények közötti hatékonyabb együttműködést.
A mentorok felkészítésének alapját 120 órás képzésük jelentette, melyet még kiegészített egy közösségi tervezés témájú háromnapos képzés, illetve szupervíziós tanácsadás, továbbá havonta egy alkalommal konzultációs szakmai műhelymegbeszélésen vettek részt.
- ☉ *Mintaprojektek kialakítása a kulturális intézmények együttműködésének elősegítése céljából*

Az ország 18 megyéjében 25, a helyi identitástudatot erősítő, a helyi értékeket bemutató mintaprojekt valósult meg, az elért eredményeket kisfilmek is bemutatják és egy összegző kiadvány is készül.

A TOP nyertes projektek népszerűsítése rendezvényekkel és kiadványokkal az NMI Nkft.-hez rendelt feladat.

- ☉ *Gamification*
A projekteredményeket, illetve a három szakterületet bemutató online és offline közösségi játékok fejlesztését az NMI Nkft. csapata irányította; a könyvtári területre vonatkozó tervezést, kérdések és játékok összeállítását az OSZK Könyvtári Intézet projektcsapata végezte.
- ☉ *Tanulmányutak, szakmai műhelyek szervezése*
- 4 napos tanulmányutak szervezése és lebonyolítása Európában.
A szervezést az SZNM–MOKK végezte, a könyvtári szakterületen dolgozó kollégáknak Budapest és Pest megye kivételével bármely intézményből lehetőségük volt jelentkezni a tanulmányutakra, így több könyvtáros kolléga is részt vett a tapasztalatcsereken.
 - 3 napos tanulmányutak szervezése és lebonyolítása Magyarországon.
Az NMI Nkft. által szervezett utakon a könyvtári szakterület munkatársai résztvevőként, de több esetben a könyvtárak helyszíniként is bekapcsolódtak a programokba.
 - Módszertani kiadvány szerkesztése és megjelentetése a tanulmányutak beszámolóiból
A külföldi és belföldi tanulmányutak beszámolóit közös kötetben fognak megjelenni a projekt befejezéséig az SZNM–MOKK és az NMI Nkft. szerkesztésében.
- ☉ *Az aktív közösségek megismerkedését, tapasztalatcserejét szolgáló egynapos szakmai műhelyek szervezése, lebonyolítása.*
2019 januárjától az OSZK KI projektcsapata 18 megyében szervezte meg az aktív közösségek találkozóit, amelyek során a közösségek bemutatták tevékenységüket, és egymást jobban megismerve új kapcsolatok, együttműködések is körvonalazódtak.
- ☉ *Kulturális intézmények felkészítése működésük társadalmiasítására. Szakmai találkozók szervezése, lebonyolítása a társadalmiasított kulturális intézményi működés lehetőségeinek áttekintésére*
A projekt egyik kiemelt célja a társadalmiasítás,

azaz a kulturális intézmények közösségi részvételi alapú működésének módszertani támogatása: a projekt megvalósítási időszakának végére a három szakterületen együttesen 54 intézmény működik társadalmiasítottan. A könyvtári területen 18 ilyen intézményi működés kialakítására kerül sor. A munkát, illetve a módszertan széles körben történő megismertetését a szakemberekkel többek között regionális szakmai találkozók megrendezése is támogatja.

- ☉ *Kulturális közösségfejlesztés gyakorlata (60 órás képzés kidolgozása, akkreditálása, lebonyolítása)*

Ugyancsak kiemelt projekt cél, hogy 420 szakember képzése történjék meg a projekt végéig annak érdekében, hogy a képzés során elsajátított modelleket, módszertanokat a végzett hallgatók alkalmazni tudják országwide a kulturális intézményekben.

- ☉ *Országos és nemzetközi szakmai konferenciák szervezése és lebonyolítása, a konferenciák előadásainak publikálása.*

A projekt három évében a három konzorciumi partner szervezésében három nemzetközi tudományos konferencia megrendezésére került sor neves hazai és külföldi szakemberek közreműködésével. A műhelymunkákra is lehetőséget nyújtó szakmai tapasztalatcserék középpontjában a múzeumi, könyvtári és közművelődési intézmények partnerisége és a helyi közösségekkel kialakított összefogás állt – mindhárom évben egy-egy szakterületre fókuszálva. További két konferenciát – a projekt nyitó- és zárókonferenciáját – az SZNM–MOKK szervezte/szervezi.

- ☉ *Megyei szakmai műhelynapok – A közösségfejlesztési folyamatok és kulturális önkéntes programok által érintett települések képviselőtestületei és hivatali munkatársai számára szakmai műhelyek szervezése*

Az OSZK KI projektcsapat feladata volt a Közép-Magyarországi régió – azaz Budapesten és Pest megyén kívül – mind a 18 megyében egynapos szakmai műhely szervezése, a település vezető testületei számára a projekt, illetve *A helyi identitás és kohézió erősítése* TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16 című felhívásokhoz való kapcsolódás bemutatása.

- ☉ *6 órás akkreditált képzés kidolgozása, lebonyolítása köztisztviselők számára*

Az SZNM–MOKK által fejlesztett és szervezett

köztisztviselőknek szóló akkreditált képzésre 18 alkalommal került sor.

- ☉ *Kutató-fejlesztő tevékenységek*

Hét kutatás zajlott a Nemzeti Művelődési Intézet koordinálásával, a másik két konzorciumi partner kutató-fejlesztő projektcsoportjának közreműködésével:

- Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése (munkacím: Kulturális intézmények reprezentatív felmérése (KIRF)).
- A mentorhálózat működésének monitoringja.
- A kulturális közösség-szervezés gyakorlata.
- A kulturális intézmények társadalmiasításának hatásmérése.
- A projekt mentorai és kérdezőbiztosai által a közösségfejlesztési folyamatban érintett települések véleményformálóival végzett kvalitatív kutatás.
- A projekt közösségfejlesztési folyamatának mérése.
- Delfi jövő- és trendkutatás.

- ☉ *Kommunikáció és disszemináció; Kötelező tájékoztatás, nyilvánosság*

E tevékenység keretében – többek között – arcuattervezést, grafikai- és kiadványtervezést, szerkesztést végeztünk, menedzseljük a nyomdai gyártást, kialakítottunk és működtettünk szakmai és lakossági tájékoztatást szolgáló online felületeket és adatbázisokat. E feladatkörbe tartozik a PR és egyéb kommunikációs tevékenységek folyamatos ellátása. E tevékenység kiemelt szerepű volt, mert a partnereket közvetlenül kapcsolta a projekthez a rendezvényszervezés. Mindezek mellett országos szintű kommunikációs kampányok zajlottak, és a konzorciumi partnerek arra is vállalkoztak, hogy a meglévő szakmai folyóirataikat a projektet népszerűsítő és bemutató tematikus különszámokkal jelentetik meg.

A könyvtári projektszervezet működése, együttműködés a konzorciumi partnerekkel, tevékenységek, eredmények

A továbbiakban az OSZK által vállalt feladatokról, illetve a könyvtári területet érintő tevékenységekről, valamint néhány, a konzorciumi partnerek közös fejlesztésében és rendezésében megvalósult, de a szakterület számára is jól hasznosítható eredményről számolhatunk be részletesebben, bár a teljesség

igénye nélkül, hiszen a feladatok rendszere rendkívül szerteágazó.

Az OSZK által végzett tevékenységek nagy része lezárult vagy a végső megvalósítás fázisában, folyamatban van. A projekt egészére vonatkozó, a konzorcium által az első két évben megvalósított tevékenységekről, illetve 2019-ben a projekt végén az eredményeket tartalmazó kommunikációs kiadványok adnak tájékoztatást (ld. az eddig megjelent anyagokat: <https://cselekvokozossegek.hu/eredmenykommunikacio/>).

Összefoglaló adatok az OSZK által végzett tevékenységekről

- Összesen 58 rendezvény, több esetben a kapcsolódó sajtótájékoztatón lebonyolításával Budapesten és országszerte.
- A résztvevők száma egy-egy rendezvényen:
 - a megyei és regionális szakmai napokon alkalmanként 40–60 fő,
 - az együttműködést segítő alkalmakon 100 fő,
 - a két napos nemzetközi tudományos konferencián 260 fő.
- A rendezvényen résztvevők száma összesen több mint 2000 fő.
- Az akkreditált képzés kurzusainak száma 7, melyeken mindösszesen 144 fő vett részt.
- Hat megyében a mentorok munkájának folyamatos támogatása (megyénként 3–4 fő).
- Hét kiadvány készül el az OSZK gondozásában.
- Elkészült és folyamatosan gondozott a projekt közösségi enciklopédiája, a Cselekvő Közösségek Wiki.

Módszertani fejlesztés

A közösségi kezdeményezéseket eredményező közösségfejlesztő folyamatok és kulturális önkéntes folyamatok megalapozása érdekében módszertani segédleteket (útmutatókat) hoztunk létre.

A projekt első félévében megtörtént a módszertani útmutatók anyagának fejlesztése, hiszen a szakmai elvek kialakítása, a fogalmak tisztázása, rendszerbe foglalása képezte az alapját a további munkának. Az elméleti megalapozás mellett fontos szerepet kapott az egyes témák modelljeihez kapcsolódó jó példák, átvehető gyakorlatok összegyűjtése és publikálása is. A hat témának megfelelően hat munkacsoport alakult, amelyekben a konzorciumi partnerek – így az OSZK – projekt munkatársai, valamint a múzeumi,

könyvtári, közművelődési szakterület kiváló, meghívott szakemberei, egyetemi oktatók, szakmai és civil szervezetek képviselői vettek részt. A könyvtári területről a balatonszemesi Latinovits Zoltán Művelődési Ház, Könyvtár és Múzeum, az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, a pécsi Csorba Győző Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár szakértőit kértük fel.

A módszertani fejlesztések alapján valósulnak meg európai uniós forrásból a TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16 *A helyi identitás és kohézió erősítése* közösségfejlesztő projektek. A fejlesztéseket nyomon követjük, a tapasztalatokat, jó gyakorlatokat és a kulturális közösségi példákat folyamatosan gyűjtöttük, és ezekkel kiegészítettük a módszertani útmutatókat. A módszertani fejlesztések eredményeképpen hiánypótló szakanyagok, kiadványok jöttek létre, amelyek több szinten hasznosulnak a kulturális intézményekben, a szakemberek, a szakmai továbbképzés, és a felsőoktatás számára.

Az OSZK projektcsapatának szervezésében a módszertani fejlesztés eredményeit két szakmai napon mutatták be a munkacsoportok. Első alkalommal 2016 decemberében került sor a tartalmi elemek megvitatására, illetve a „world café” módszert alkalmazva, műhelymunka keretében születtek további kiegészítések. 2017 március elején újabb módszertani szakmai műhelynap keretében, a könyvtárszakmai szervezetek bevonásával, széles körben került sor a továbbfejlesztett anyagok, modellek prezentálására. A korreferátumok megtartására a Civil Közösségi Házak Magyarországi Egyesülete, a Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete, az Eszterházy Károly Egyetem, a Könyvtáros Tanárok Egyesülete, a Kulturális Központok Országos Szövetsége, a Magyar Irodalmi Emlékházak, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Magyar Népművelők Egyesülete, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége, az Országos Közgyűjtemények Szövetsége, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület, a Tájházaszövetség, a Területi Művelődési Intézmények Egyesülete képviselőit kértük fel. Észrevételeiket, javaslataikat beépítettük az útmutatókba. Ezzel megkezdődött a projekteredmények szakmai közönség számára történő disszeminációja.

A hat módszertani útmutató

- *Közösségfejlesztés módszertani útmutató magyar és angol nyelven, fogalomtárral*
Az útmutató a közösségfejlesztési folyamatok

tervezését és megvalósítását támogatja. A *Helyi identitás és kohézió erősítése* című a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program nyertes településeinek, helyi közösségek munkatársainak, szakembereinek, intézményeknek, szervezeteknek nyújt módszertani-szakmai segítséget helyi közösségi cselekvő programjuk megvalósításához.

- ☉ *Gyakorlati útmutató intézményi önkéntes programok létrehozásához és működtetéséhez* magyar, illetve rövidített angol verzió

Az összeállítás célja, hogy választ kínáljon a nyitott kérdésekre, inspirációt nyújtson az önkéntesség kezeléséhez, s nehéz helyzetekre is megoldási javaslatokat ajánljon.

- ☉ *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Módszertani útmutató a közösségi részvételen alapuló működtetéshez.* Átdolgozott kiadás, 2019.

A közösségi részvételi alapú működési mód a helyi lakosokat és közösségeiket, azok igényeit, érdeklődését, szándékait helyezi a középpontba, egyúttal megkérdi és aktív cselekvőként, a tevékenységek formálójaként és megvalósítójaként be is vonja őket. E folyamatok módszereit, eszközeit mutatja be a kiadvány. (Eredeti kiadás: *Kulturális intézmények társadalmiasított működtetése módszertani útmutató*, 2017.)

- ☉ *Esélyegyenlőségi módszertani útmutató*

A gyakorlatban is használható tanácsokat, eszközöket, praktikát nyújt ahhoz, hogyan érvényesítsük az esélyegyenlőség szempontját a kulturális intézmények működtetésében.

- ☉ *A Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001 kiemelt projekt kulturális közösségfejlesztési mentorhálózatának minőségbiztosítási terve*

Az OSZK projekt munkatársai valamennyi útmutató létrehozásában – fejlesztésében, megírásában, szerkesztésében, lektorálásában – szerepet vállaltak. A módszertani útmutatók letölthetők a projekt honlapjáról: <https://cselekvokozossegek.hu/tudastar/utmutatok/>.

Módszertani szakmai napok szervezése

A projekt szakmai megvalósítói, a mentorok és a projektmenedzsmenst számára összesen tíz alkalommal került sor egynapos szakmai rendezvényre, melyet három alkalommal (minden évben egyszer) az OSZK szervezett. A nemzeti könyvtár Dísztermében láttuk vendégül a projektben dolgozó munkatársakat, elő-

ször 2017. augusztus 28-án. A program egyik célja az volt, hogy valamennyi projekt munkatárs, különösen az ország településein tevékenykedő, a kulturális intézményekkel kapcsolatokat ápoló vagy éppen kialakító mentorok, átfogó képet kapjanak a könyvtárak közösség-szervező, közösségépítő-fejlesztő tevékenységeiről. Ezt a délelőtti folyamán elhangzó előadások tették lehetővé, amelyek azon túl, hogy konkrétan kapcsolódtak a projekt kiemelt módszertani fejlesztési feladataihoz – a közösségfejlesztés, önkéntesség, esélyegyenlőség témákhoz – megalapozták a délutáni workshop-koncepciót is.

Az elhangzott előadások a következők voltak: *Jávorka Brigitta: Közösségfejlesztés könyvtári környezetben.* Elmélet és nemzetközi jó gyakorlatok; *Péterfi Rita: Olvasásfejlesztés Pest megye kistépüléseinek könyvtáraiban;* *Mikolasek Zsófia: Könyvtármozi és más közösségépítő jó gyakorlatok;* *Csepányi Zoltán: A Nagy Könyves Beavatás országos olvasásnépszerűsítő program;* *Csobán László: Hátrányos helyzetűek a könyvtárbuszon.*

2018-ban szintén augusztus 28-án rendeztük meg a szakmai napot. Ebben az időszakban vált aktuálissá a felkészülés a projekt egyik fontos célkitűzésének megvalósítására: a kulturális intézmények (múzeumok, könyvtárak, közművelődési intézmények) „társadalmiasításának” folyamata elindult. A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja tulajdonképpen nem más, mint a közösségi részvételen alapuló működtetés. A szakmai nap első előadója *Dr. Arapovics Mária*, a projekt szakmai vezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ részéről a közösségi részvétel folyamatának lépéseit, elméletét mutatta be. Ezt követően a közművelődési és a könyvtári szakértők is prezentálták a témához kapcsolódó szakterületi sajátosságokat.

A közösségi részvételi alapú intézményi működésnek fontos építőkövei azonosíthatók a könyvtárakban – a feladat többek között az áttekintés, tudatosítás, rendszerben gondolkodás és tevékenykedés, bővítés. *Pumerscheinné Bedekovity Zóra* könyvtárigazgató bemutatta, hogy ennek a szemléletnek a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárban milyen elemei találhatóak meg a helyi közösségek befogadásától az önkéntesek részvételéig. *Kőszegi Réka* és *Károlyiné Ispán Lilla* a főti Városi Könyvtárból *KönyvForduló – könyvtárosok, városszépítők, környezetvédők, önkéntesek a közösségért* címmel tartott előadást. A kezdeményezés egyik erőssége, hogy a könyvtár és a helyi civilek összefogásával valósították meg egy külföldi példa könyvtári adaptálását.

Nagyon fontosnak tartjuk, hogy bemutassunk olyan szakembereket, illetve a tevékenységüket, akik erőforráshiányos környezetben érnek el komoly eredményeket. *Gajdó Ágnes*, a Ráckeresztúr Könyvtári, Információs és Közösségi Hely könyvtárosa egy régi szolgálati lakás 35 négyzetméterén működő a községi könyvtárnak a településben betöltött, meghatározó szerepébe avatott be bennünket. A könyvtárban sokféle kulturális eseményt rendeznek, hirdetnek pályázatokat (fotó- és videó), rendeznek kiállításokat is, pl. *Ráckeresztúr régen és ma*, *Időutazás a múltba*. Jelentős a helytörténeti dokumentumok összegyűjtésére irányuló törekvés. A *Ráckeresztúri Hirmondó* című helyi lapban felhívták a figyelmet, hogy a könyvtár szeretné összegyűjteni a helytörténeti dokumentumokat a lakóktól. Az iskolai közösségi szolgálat népszerű a könyvtárban, sok mindenben kapnak a diákoktól segítséget (szkennelés, fotózás, cikkírás, grafikák készítése). A rendezvényekről rendszeresen beszámolnak a *Fejér Megyei Hírlapban*.

Ezen a szakmai napon az OSZK is bemutatkozott: *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet igazgatója felelevenítette a Közösségek Hetén itt megrendezett *Együtt lenni, polcra tenni* programot, a délutáni workshop alkalmával pedig a résztvevők kipróbálhatták a *Széchenyi-kódot*. A *Széchenyi-kód* az OSZK adaptálható, közösségépítő ismeretátadási programja, amelyet a Múzeumok Éjszakáján mutattunk be a Családok Éve és a Széchenyi család tiszteletére. A műhelymunkát *Feke Eszter*, az Országos Széchenyi Könyvtár Kéz-

irattárának munkatársa vezette.

Az OSZK szervezésben harmadik alkalommal 2019. június 26-án került sor szakmai napra, amelynek programját az aktív közösségek megyei találkozóin elhangzott válogatott előadásokból állítottuk össze. Ebben az esetben is arra törekedtünk, hogy meghívott vendégeink között a könyvtári terület képviselői is megjelenjenek. Így *Varga Zoltán*, a Szigetvári Városi Könyvtár igazgatója, a Szigetvári Várbaráti Kör elnöke, aki a könyvtár és közösség együttműködését mutatta be. *Egy községi könyvtár szerepe a közösségépítésben* címmel *Kocsisné Benkő Beáta*, a balástyai Gémes Eszter Könyvtár igazgatója tartott inspiráló előadást.

A noszvaji *Meseút* az ország első meseterápiás tanösvénye kicsiknek, nagyoknak, időseknek és fiataloknak, családoknak. Hogyan jött létre, működik? – erről *Tátrai Vanda* beszélt a Meseút Önszervező Közösség képviselőjében. *Közösségépítés a panelok közt* – Pécsen ezt a Mosolymanók szervezik. Képviselőjük, *Vörösné Deák Andrea* elmondta, hogy az egyesület tagjai számára legfontosabb a gyerekek, családok számára fontos ügyek felkarolása, programok szervezése.

Emberi méltóság és segítségnyújtás – kulcs a jövőhöz. A kaposvári Vadvirág Alapítvány szakmai igazgatója, *Kárpáti Anikó* előadásának címe méltó megfogalmazása az országban tevékenykedő közösségek filozófiájának, és méltó lezárása volt a szakmai nap első részének.

1. kép: Varga Zoltán, a Szigetvári Városi Könyvtár igazgatója tart előadást
(Szakmai nap, 2019. június 26., Magyar Nemzeti Galéria)

Fotó: Bodóczy Zoltán, OSZK

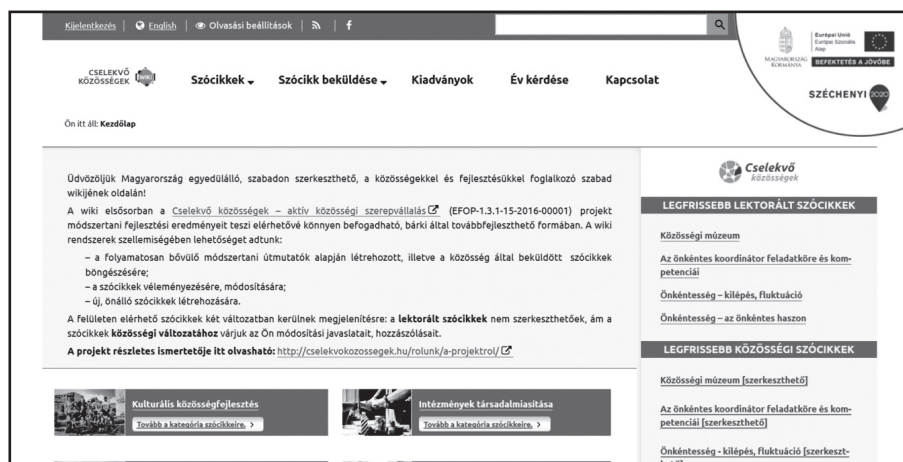
Az előadók prezentációi nyomán kirajzolódtak a hazai közösségek szerveződésének, működésének jellemzői, miközben két aspektusból nyújtottak rálátást a munkájukra: egyrészt a közösségek építése, fejlesztése felől, másrészt arról, miként támogatja, szervezi egy helyi kulturális intézmény – jelen esetben a könyvtár – a közösségi életet.

Módszertanok wiki alapú rendszerbe történő feltöltése, folyamatos frissítése – wiki rendszer kialakítása

A wiki alapú rendszer kialakítása, fejlesztése, fenntartása, a tartalom menedzselése az OSZK projektfeladata volt. Már a projekt elején megkezdődött a későbbikben *Cselekvő Közösségek Wikinek* elnevezett rendszer tervezése, a tartalomszolgáltatás módszerének kidolgozása, majd a technikai keret fejlesztése, a konzorciumi partnerekkel egyeztetve. A cél az volt, hogy a projekt módszertani fejlesztéseinek eredményeit, azon túl, hogy kötetekbe rendezve is megjelen-tjük, könnyen kezelhető, kereshető és folyamatosan fejleszthető, bővíthető formában is közreadjuk. Eh-

hez megfogalmaztunk néhány alapvető kritériumot: a weboldal legyen modern, amellet, hogy szolgáljon böngészhető, kereshető hasznos információkkal a szakmai és a nagyközönség számára, biztosítson lehetőséget részükre nem csak a meglévő tartalmak szerkesztésére és kommentálására, de önálló tartalmak létrehozására is. Elkészült az angol nyelvű változat is, amelyet folyamatosan bővítünk.

A másik kiemelten fontos szándékunk és feladatunk az volt, hogy megoldjuk az akadálymentesítést, azaz, hogy a webes tartalmakat könnyen befogadhatóvá, értelmezhetővé tegyük a hátrányos helyzetű internethasználók számára is. Ennek megvalósítása érdekében a WCAG 2.0 Akadálymentesítési Útmutató (Web Content Accessibility Guidelines 2.0) emelt szintű akadálymentességre vonatkozó (AA szint) elvei szerint jártunk el, akadálymentességi szakértőt és fogyatékkal élő személyeket is bevonva a munkafolyamatba. Tanúsítványt kaptunk arról, hogy a weboldal megfelel az emelt szintű akadálymentesség követelményeinek, és külön gondot fordítunk arra, hogy ezt folyamatosan szinten tartsuk.

1. ábra: A Cselekvő Közösségek Wiki kezdőlapja <https://cswiki.hu>

Országos mentorhálózat kialakítása, működtetése

A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* EFOP-1.3.1-15-2016-00001 számú kiemelt projekt keretein belül 18 megyében hoztunk létre az egész országot lefedő mentorhálózatot. Mindhárom intézmény szakmai vezetői, illetve érintett munkatársai részt vettek a mentorok kiválasztási folyamatában. A kulturális közösségfejlesztő mentorok feladata a

Terület- és Településfejlesztési Operatív Program keretében meghirdetett *A helyi identitás és kohézió erősítése* TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16 című pályázat nyertes településeinek, közösségeinek szakmai-módszertani segítség nyújtása a közösségfejlesztői folyamatok tervezésében, elindításában és megvalósításában. Feladataik közé tartozott továbbá a lakosság, a közösségek és a kulturális intézmények szorosabb és hatékonyabb együttműködésének ösztönzése és támogatása, valamint a *Cselekvő közösségek – aktív*

közösségi szerepvállalás projekt célkitűzéseire kapcsolódó egyéb feladatok ellátása.

A mentorhálózat irányításának sajátos adottsága, hogy bár a hálózat országosan egységes, valamint a mentorok munkáltatója a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, az irányítás a három konzorciumi partner által felállított koordinációs csoporton keresztül valósul meg. A könnyebb átláthatóság érdekében a konzorciumi partnerek „felosztották” maguk között a régiókat, az OSZK projektmunkatársai hat megye mentorainak munkáját koordinálják (megyéenként 3–4 fő). Feladatkörükbe tartozik a mentorhálózat munkarendjének kialakítását követően a napi kapcsolattartás a mentorokkal, a mentorhálózat és a szakmai csapatok közötti kommunikáció elősegítése. A mentor-koordinátor munkatársak és a mentorok munkájára, együttműködésére támaszkodva valósultak meg többek között az aktív közösségek megismerkedését, tapasztalatcseréjét szolgáló egynapos szakmai műhelyek, valamint a közösségfejlesztési folyamatok és kulturális önkéntes programok által érintett települések képviselőtestületei és hivatali munkatársai számára szervezett szakmai műhelynapok is.

A mentorok havonta egy alkalommal szakmai műhelyen vettek részt. Ezeknek a találkozókknak a szervezését és lebonyolítását a konzorciumi partnerek felosztották egymás között. Az OSZK által szervezett tíz műhelynapra a nemzeti könyvtárban került sor. Ezek az összejöveteleken lehetőséget biztosítottunk arra is, hogy a résztvevők vezetett séták keretében megismerjék a nemzeti könyvtár gyűjteményeit, szolgáltatásait és aktuális kiállításait.

Mintaprojektek kialakítása a kulturális intézmények együttműködésének elősegítése céljából – kulturális alapú közösségfejlesztés

A mintaprojektek olyan, a helyi identitástudatot, társadalmi szerepvállalást erősítő programok, (adaptálható modellek), amelyek létrehozásának alapfeltevétele volt a múzeumi, könyvtári és közművelődési szakterület együttműködése, közösségek, civil szervezetek, önkormányzat bevonásával. Célunk, hogy ezek a modellek mintát adjanak a helyi közösségek, lakosok számára a saját erőforrásaik felmérésére, újszerű hasznosítására, a kreatív ipar fejlesztésére pl. a kulturális turizmus területén. E projektelelem megvalósításának fő felelőse az SZNM-MOKK és az NMI volt, azonban az OSZK projektcsoportból is több munkatárs vett részt a folyamatban.

17 megyében összesen 25 mintaprojekt született, köztük több olyan, ahol a vezető szerepet is a könyvtár látta el. Valamennyi mintaprojektet felsoroljuk, hiszen inspirációként szolgálhatnak kulturális, közösségi programok, fejlesztések kidolgozására, bevezetésére, a helyi együttműködésre.

Baranya megye

Szigetvári Várbaráti Kör: „Zrínyiek nyomában” interaktív térségi vetélkedősorozat
Régi Mesterségeket Felelevenítő Egyesület: Nagypall Kézműves Ház Csuémúzeum és Szakmai Könyvtár

Bács-Kiskun megye

Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum: Kiskőrös 300

Békés megye

Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.: Németvárosi olvasókör hagyományainak felélesztése
Békéssy János Helytörténeti és Hagyományőrző Egyesület: A múlt velünk él!

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Matyó Népművészeti Egyesület: Matyó értékek újratöltve
Herman Ottó Múzeum: Cselekvő önkéntesek a Herman Ottó Múzeumban

Csongrád megye

PROVITA Segítő Szolgálat: Történelem, hagyomány Pitvaroson
Művelődési Központ és Városi Galéria: CsongrádON – Városismereti kalandjáték közösségi kidolgozása

Fejér megye

Szép Jelen Alapítvány: Emlékkörző bányász utódok

Hajdú-Bihar megye

Téglási Városi Könyvtár és Közművelődési Intézmény: Együtt tenni jó!

Heves megye

Fekete István Könyvtár, Kulturális és Szabadidő Központ: Cselekvő „Értékek” – Szorgalmasan, mint a méhek!

Jász-Nagykun-Szolnok megye

Tiszatenyői Közös Önkormányzati Hivatal: „Vándorló Bográcsok” – kulturális és gazdasági együttműködés a Törökszentmiklósi Járásban

Komárom-Esztergom megye

Baj Község Önkormányzata: tegNAP, Baj
Magyary Zoltán Népfőiskolai Társaság: „Zsák a foltját” IKSZ+Mintaprojekt

Nógrád megye

Salgótarjáni Közművelődési Nonprofit Kft.: Kerülj képbe! – Utcai művészet a kultúráért
Nógrád Turizmusáért Egyesület: Székely-palóc lakodalmom

Somogy megye

Tabi Városi Könyvtár: A grafikus fejedelem nyomában

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

TEMI Móricz Zsigmond Művelődési és Ifjúsági Ház Alapítványa: Rejtőzködő értékeink – helyi hagyományok, szellemi, anyagi és kulturális értékek feltárása és nyilvánosságra hozatala kisközösségek együttműködésével

Tolna megye

Iregszemcse Község Önkormányzata: Közösségi tér/közösségi szervezéssel Iregszemcsén – Az Ireg-patak partjának új élete

Füreged Község Önkormányzata: Közösségi- és kiállítótér létrehozása a füregedi Víztornyban

Vas megye

Együtt Bejegyertányosért Egyesület: „Értékeink helyben vannak”

Veszprém megye

Közép-dunántúli Szövetség az Ifjúságért (KÖSZI): Korlelyomat – Taliándörögd kincsei

Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület: „Kapaszkodj meg ebbe a földre erősen, magyaram.” Érték, tudás, identitás a Somló-Ság kulturális tengelyén

Zala megye

Nagykanizsai Városfejlesztő Kft.: Nagykanizsa – ide tartozunk

A mintaprojektekről egy-egy módszertani kiadvány, illetve kisfilmek is készültek. A filmek megtekinthetők a következő linken: <http://www.bit.ly/cselekvokozossegek>. Ezen kívül egy szakmai összeállításban tervezzük összegezni az eredményeket, amely elérhető, letölthető lesz a projekt honlapján.

A helyi identitás és kohézió erősítése TOP-5.3.1-16 és TOP-6.9.2-16 számú nyertes pályázatok keretében megvalósított jó gyakorlatok, fenntartható tevékenységek bemutatása és népszerűsítése az NMI Nkft. feladata.

A 18 megyében megrendezett szakmai nap sorozat 2019-ben lezajlott, országos áttekintést nyújtva a TOP pályázatok alakulásáról, a megyei aktivitásról, a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt és a helyi fejlesztések együttműködéséről. A résztvevők aktuális kérdéseiket és tapasztalataikat is megosztották egymással. Megyénként egy, összesen 18 darab, a jó gyakorlatokat bemutató kiadvány is elkészül a projekt zárásáig.

Gamification

A tevékenység keretében online és offline játékok is készültek az NMI projektcsapatának vezetésével, a másik két szakterület szakértőinek közreműködésével. A játékok a szakmai és a nagyközönség számára egyaránt hasznosíthatók. *A Tanulj, gondolkodj, játssz okosan, és építs egy olyan települést, ahol te is szívesen élnél!* – szlogen az online közösségi játék üzenete.

A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt egyik célja egy olyan, a böngészőből is játszható, a gamifikáció elveire épülő játék fejlesztése volt, amelynek segítségével laikusok számára is megismertethetők a projekt eredményei, illetve bemutatathatók a konzorciumi partnerek által lefedett három területen (könyvtár, múzeum, közművelődés) folyó munka.

Az oldalon regisztrálva *Cselekvőváros* lakóihoz csatlakozhat a játékos, és szórakoztató feladatokon keresztül ismerheti meg az értékközpontú, élményalapú, fejlődő és fenntartható környezet kialakítását célzó közösségépítő lehetőségeket. A játék során egy elképzelt, virtuális várost kell fejleszteni, ezt különféle feladatsorok megoldása révén érhetik el a játékosok. A tudásátadás közvetett módon, a virtuális karakterek elbeszélései révén történik, így a játékos úgy tanul, hogy közben jól érzi magát és kikapcsolódik.

Az OSZK projektcsapatából két munkatárs vett részt a gamifikációs alkalmazás kidolgozását segítő munkacsoportban. A munkacsoport első feladata a játék kerettörténetének megírása volt, ez alapvetően meghatározta a játék menetét, működését. A konzorciumi partnerek által delegált munkatársak a képviselt intézmény és szakterület vonatkozásában szerkesztették meg a rájuk vonatkozó kérdéseket, így a játékosok nem csupán a projekt eredményeivel és célkitűzéseivel ismerkednek meg, hanem az egyes kulturális területek működésébe is beleláthatnak.

A kerettörténet elkészítését követően ki kellett alakítani a játék grafikai koncepcióját, és meg kellett határozni a technikai működés pontos paramétereit (funkciók, lehetőségek a játékban, regisztráció menete stb.), ehhez állandó kapcsolatot kellett tartani az alkalmazás fejlesztőivel.

A kérdések szakterületi megszerkesztését követően a munkacsoport közösen lektorálta valamennyi tartalmat, és stilisztikailag is összehangolták azokat, hogy kerek, egységes élményben részesülhessenek a játékosok. Miután elkészült a játék kezdeti változata, a munkacsoport következő feladata a játék alapos

tesztelése, a hibák feltárása volt. A játék a (<https://kozossegi.jatek.hu>) oldalon érhető el.

A platform kiegészítéseként offline környezetben játszható, hagyományos társasjátékok is készültek, amelyek tartalmukban koherensek az online játékkal. A háromféle offline társasjáték egyike a „Cselekvő Péter” kártyajáték, a másik a 16 részből álló óriás „Tangram”, amelyet kifejezetten a szakmai közönségnek készült, a harmadik pedig a teremnyi méretű, 5x5 méteres „Létrák és kötelek”, amely elsősorban laikus közönségnek szól.

Tanulmányutak

A projekt keretében a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Európai Unió tagállamaiba szervezett négy napos, a Nemzeti Művelődési Intézet NKft. pedig belföldön kínált három napos tanulmányutakat. A tanulmányutakon a résztvevők könyvtárakat, múzeumokat, kulturális intézményeket és civil szervezeteket látogattak meg és találkoztak aktívan működő közösségek tagjaival, hogy minél több jó gyakorlatot ismerhessenek meg, valamint új, hazai és nemzetközi kapcsolatokat építhessenek.

Külföldre 14 országba (többek között Ausztriába, Hollandiába, Németországba, Horvátországba, Szlovéniába, Olaszországba, Belgiumba, Dániába,

Szlovákiába, Romániába-Erdélybe) látogatott el 239 résztvevő 12 út alkalmával. A fogadó helyszínek között számos könyvtár is volt, amelyeknek hasznos gyakorlatait is megismerhették a résztvevők.

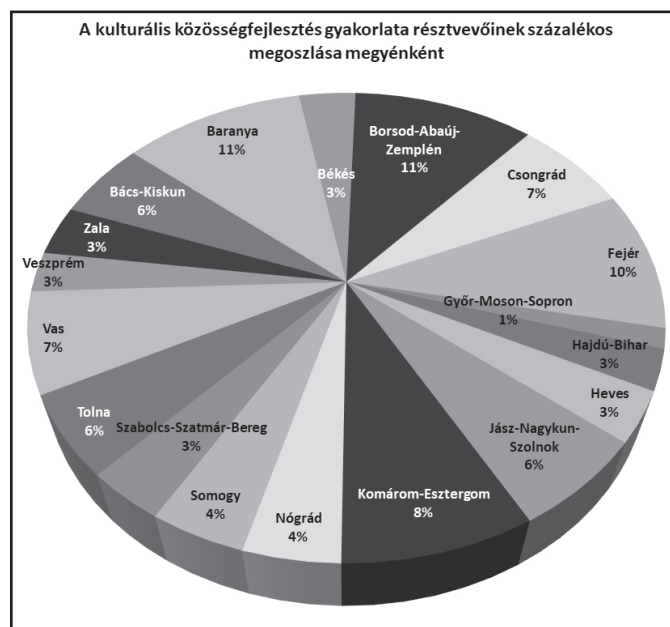
A belföldi 18 út során 18 megyében mindösszesen 1259 résztvevő járt a hazai kulturális intézményekben, köztük 19 könyvtárban is, illetve ismerkedett meg a helyi közösségekkel.

Mind a külföldi, mind a belföldi tanulmányutakon számos könyvtáros is részt vett.

A tanulmányutakról beszámolókat olvashatók a projekt honlapján <https://cselekvokozossegek.hu/hirek-esemenyek/tanulmanyutak/> és ahogy korábban már jeleztük, a projekt végéig kötetben is megjelentetjük a beszámolókat.

A kulturális közösségfejlesztés gyakorlata – 60 órás képzés

A *kulturális közösségfejlesztés gyakorlata* című, a kulturális szakemberek továbbképzési rendszerében akkreditált 60 órás képzés tananyagának fejlesztése a konzorciumi tagok közös munkája volt külső szakemberek bevonásával, és két változatban került kidolgozásra és akkreditációra. A projekt keretében vállalt 420 fő képzése az alábbi bontásban és formációkban valósul meg: konzorciumi partnereként 40,

2. ábra: A kulturális közösségfejlesztés gyakorlaton résztvevők megyék szerinti megoszlása
(Készítette: Tóth Júlia, OSZK)

azaz összesen 120 fő tanult a 60 órás kontakt képzés keretében, 300 fő – azaz 100–100 hallgató pedig ún. blended képzésen vett részt. A blended tananyag 30 órányi kontakt képzést, valamint 30 órás, e-learning tananyagra épített képzést foglalt magában.

Az akkreditálást és az elméletet alátámasztó szakmaspecifikus gyakorlati példák beépítését a tananyagba konzorciumi tagok önállóan oldották meg. Az OSZK Oktatási csoportja a fejlesztést és akkreditáltatást követően kulturális szakemberek számára meghirdetett képzésein 145 hallgató, nagyrészt könyvtárosok vettek részt, 7 turnusban. A képzés során a hallgatók azon túl, hogy megismerték a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt célkitűzéseit, elsajátították a projekt keretében fejlesztett módszertanokat, a közösségfejlesztési, esélyegyenlőségi, intézményi önkéntességi, illetve a kulturális intézmények közösségi részvételi alapú (társadalmiasított) működési modelljeit, és képesek lesznek ezek alkalmazására a szakterületükön.

Kutatás

2017-ben nagyszabású kutatás indult a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt keretein belül *Kulturális intézmények reprezentatív felmérése* (KIRF) munkacímen az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Kft., a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Oktatási és Módszertani Központ, valamint az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet közreműködésével. A kutatás célja átfogó kép megalkotása volt a hazai múzeumi, könyvtári és közművelődési intézményrendszer társadalmi és közösségi beágyazottságáról. A kérdőíves felmérés során fény derült arra, hogy a helyi lakosok és közösségeik miképpen és mekkora mértékben gyakorolnak hatást a kulturális intézményekre, illetve, hogy ezen intézmények milyen mértékben és miképpen veszik figyelembe a helyi lakosság és közösségek igényeit. A precedensértékű átfogó kutatás könyvtári területen az intézmények közösségi alapú működésének, valamint az önkéntesség és esélyegyenlőség jelenlegi állapotának megismeréséhez járult hozzá. A fő konklúzió, hogy a könyvtárak a dinamikusan változó környezetben is képesek reagálni a használók különböző igényeire, ám az önkéntesség és fizikai akadálymentesítés területein kimutathatók a szakmában egyébként ismert hiányosságok, amelyek fejlesztésével nagy mértékben lehetne elősegíteni a könyvtárak társadalmi beágyazottságát. A felmérés legfőbb hozadéka, hogy sikerült számszerűsíteni olyan jellemzőket, amelyek az

eddig kutatások fókuszán kívülre estek, így ezek az adatok hasznosíthatók a szakterület stratégiai szintű fejlesztésének támogatására. A kutatási jelentés *Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése* címmel jelenik meg a projekt kiadványaként (részelemzést ebben a számban is közlünk).

Ezen túlmenően hat kutatás zajlik/zajlott a Nemzeti Művelődési Intézet koordinálásával és a másik két konzorciumi partner kutató-fejlesztő projektcsoportjának közreműködésével:

- ☉ a mentorhálózat működésének monitoringja,
- ☉ a kulturális közösség-szervezés gyakorlata,
- ☉ a kulturális intézmények társadalmiasításának hatásmérése,
- ☉ a projekt mentorai és kérdezőbiztosai által a közösségfejlesztési folyamatban érintett települések véleményformálóival végzett kvalitatív kutatás,
- ☉ a projekt közösségfejlesztési folyamatának mérése,
- ☉ Delfi jövő- és trendkutatás.

A *Delfi jövő- és trendkutatás a múzeumi, könyvtári és közművelődési területen* című kutatási jelentés már megjelent <https://cselekvokozossegek.hu/tudastar/kutatasi-jelentesek/> a további kötetek előkészületben vannak.

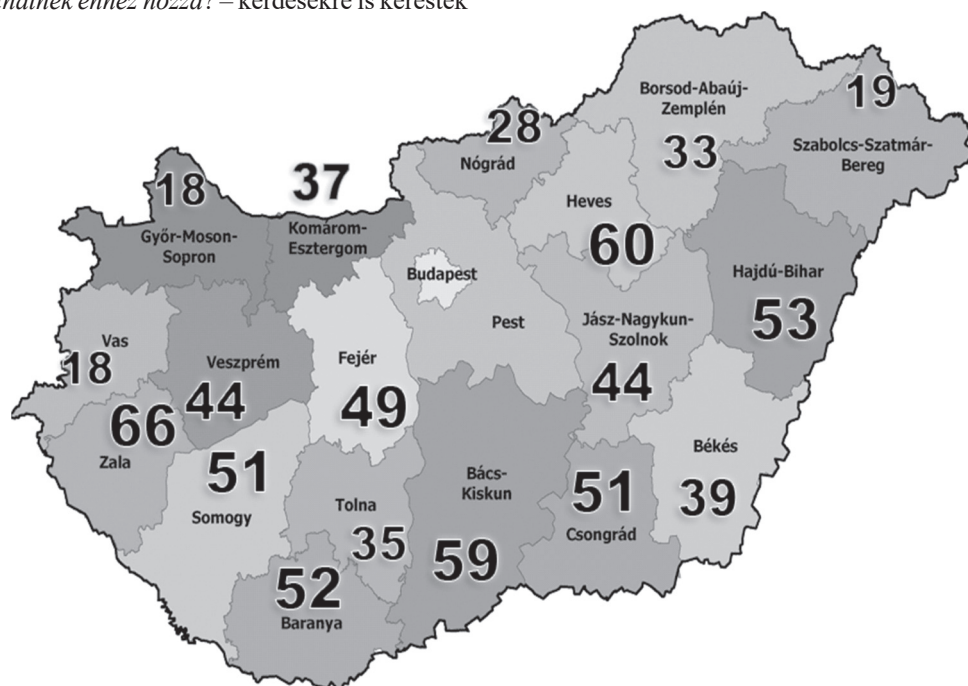
Miért szeretek itt élni? – Megyei szakmai műhelynapok

A közösségfejlesztési folyamatok és kulturális önkéntes programok által érintett települések képviselőtestületei és hivatali munkatársai számára szakmai műhelyek megtervezése, szervezése és lebonyolítása az OSZK feladata volt. A közép-magyarországi régióban, azaz Budapesten és Pest megyén kívül mind a 18 megyében megszerveztük az egynapos szakmai műhelytalálkozókat. A megyei érintettek elérésében, megkeresésében, a helyszíni lebonyolításban a projekt keretében dolgozó kulturális közösségfejlesztő mentorok nélkülözhetetlen munkájára támaszkodtunk. Az első alkalmakat még 2017 nyarán, a TOP-pályázatok beadási időszakában hirdettük meg országosan; két rendezvényt tartottunk ekkor, Kecskeméten és Székesfehérváron, 108 résztvevővel. Az volt a célunk, hogy áttekintsük a *helyi identitás és kohézió erősítése* TOP-5.3.1-16, TOP-6.9.2-16 és a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* konstrukciókat, azok összefüggéseit, módszertani alapjait és a gyakorlati megvalósítás lehetőségeit.

Ebben partnerünk volt *Katona Zsuzsanna*, a Nemzetgazdasági Minisztérium Regionális Fejlesztési Programokért Felelős Helyettes Államtitkárság, Stratégiai Tervezési és Értékelési Főosztály programirányító referense is.

A továbbiakban a szakmai műhelynapok tematikáját – tekintettel arra, hogy a hangsúly áthelyeződött a felkészülésről a már beadott pályázatok megvalósításának kérdéseire – ennek megfelelően átalakítottuk, az előadásokat a projekt munkatársai tartották. *Miért szeretek itt élni? Mit változtatnék a településen? Mivel járulhatnék ehhez hozzá?* – kérdésekre is keresték

a választ a délutáni műhelymunkán a résztvevők. Az ötletek, megoldások kialakítása érdekében áttekintették a részvétel alapú kulturális közösségi programok, események megvalósításának módjait, modellezték a fejlesztési lehetőségeket. Az utolsó megyei szakmai műhelynapra 2018 májusában került sor Győrben. Összesen 756 résztvevő jelent meg a programokon, 434 településről. Számos megyében elfogadta meghívásunkat a megyei közgyűlés elnöke, alelnöke, a megyei jegyző, a települések polgármestere, alpolgármestere is.

3. ábra: A szakmai műhelynapok résztvevőinek száma megyénként
(Készítette: Nagy Andor, OSZK)

Konferenciák

A projekt keretében több konferenciát szervezett a konzorcium, amelyek kiváló alkalmat teremtettek a projekt szakmai eredményeinek közzétételére, a három szakterület kulturális szakembereinek találkozójára, a legfrissebb hazai és nemzetközi jó példák megismerésére, kapcsolatok építésére.

Az OSZK feladata volt a 2018. évi, II. nemzetközi tudományos konferencia tervezése, szervezése, megrendezése. A *Partnerségben a könyvtárral – In Partnership with Libraries* című konferenciára és a kapcsolódó sajtótájékoztatóra 2018. október 15–16-án került sor Debrecenben, a Kölcsey Központban. Az eseményt az Emberi Erőforrások Minisztériuma

réséről *Dr. Vitályos Eszter* európai uniós fejlesztéspolitikáért felelős államtitkár nyitotta meg, és köszöntőt tartott a három konzorciumi partnerintézmény vezetője. A konferencia két napján a 240 résztvevő 31 előadás, bemutató, valamint kerekasztal-beszélgetés keretében ismerkedhetett meg a hazai és külföldi innovációkkal, jó gyakorlatokkal.

A konferencia koncepciójának kialakításakor fő szempontunk az volt, hogy valamennyi szekció/téma-ötlet segítse a projekt célkitűzéseinek, tevékenységeinek prezentálási lehetőségét, hiszen a közösségfejlesztés, társadalmiasítás, esélyegyenlőség, önkéntesség, módszertana, problematikája, hazai és külföldi eredményei minden téma kapcsán kifejezhetők.

A konferencia két napján az együtt gondolkodás fókuszában az intézmények közösségfejlesztő, közösségépítő szerepe, illetve az ezt támogató online és offline módszerek, jó gyakorlatok bemutatása állt. A számos szekcióelőadás során az előadók érintették azokat a sarkalatos területeket, amelyek mentén a fejlesztések a nemzetközi trendekkel összhangban elengedhetetlenek – mint pl. digitalizálás – online közösségek, olvasásfejlesztés, közösségépítés-fejlesztés, korszerű térszervezési megoldások adaptálása. Megismerhették a résztvevők a projekt keretében lezajlott Kulturális intézmények reprezentatív felmérése kutatás eredményeit, illetve kerekasztal-beszélgetésre is sor került a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) nyerteseivel, akik számára a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt szakmai és módszertani támogatást nyújt. A szekciókban a projekt keretében fejlesztett kiscsörszi, tiszánánai, salgótarjáni, kiskőrösi mintaprojekteket is

bemutatták a szervezőik.

Az előadók között szerepeltek a könyvtári, a múzeumi, közművelődési terület neves hazai, határon túli és külföldi szakértői, többek között Nagy-Britanniából, Olaszországból, Finnországból, Lengyelországból, Horvátországból, Romániából és Ausztriából. Két nagy hatású előadót külön is érdemes megemlíteni: *Pier Luigi Sacco* professzort, a milánói International University of Languages and Media Egyetem Gazdaságtan, Marketing és Kreativitás Doktori Program igazgatóját, aki előadásában a könyvtárakat mint társadalmi hatású színtereket mutatta be. *Neil Fitzgerald*, a British Library digitális kutatással foglalkozó részlegének vezetője rámutatott, hogy a könyvtáraknak a digitális gyűjteményeik használatát nemcsak lehetővé kell tenniük, de támogatásukról kell biztosítaniuk bárkit, aki ezeket izgalmas és innovatív módon kívánja felhasználni.

2. kép: Neil Fitzgerald, a British Library digitális tudással foglalkozó részlege igazgatójának előadása
(Fotó: Fejes Márton)

A konferenciákról részletes információk találhatóak, illetve az előadások diái és hanganyaga letölthető a www.cselekvokozossegek.hu/konferenciak/ oldalról. Publikáljuk a konferenciakötet is, amely elektronikus formában fog rövidesen megjelenni a projekt honlapján.

Az aktív közösségek megismerkedését, tapasztalatcseréjét szolgáló egynapos szakmai műhelyek szervezése, lebonyolítása

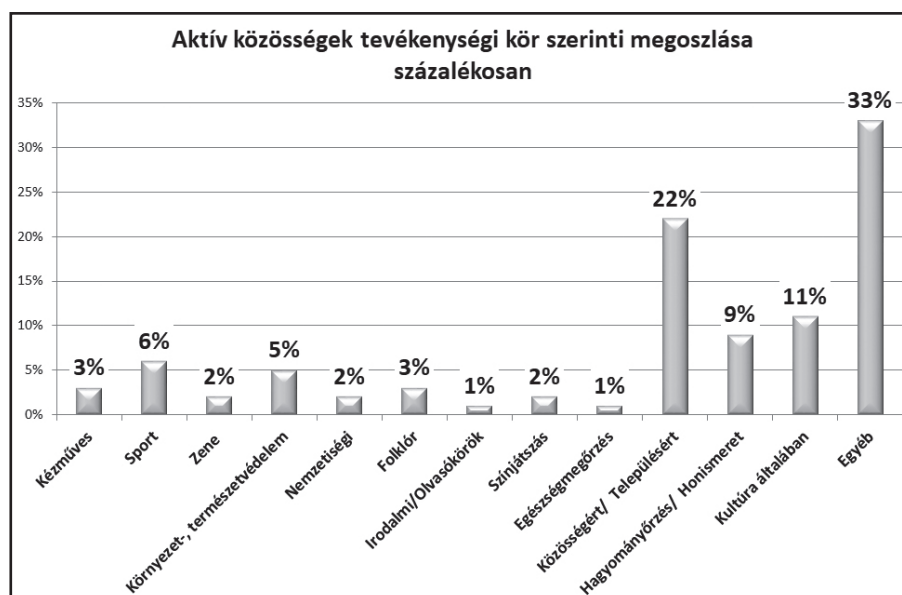
Idén ismét 18 megyében szervezett az OSZK projekt-csapata szakmai találkozókat, most a megyékben működő közösségek megismerkedését, tapasztalatcseré-

jét elősegítve. A rendezvénysorozat megszervezésében a mentorok biztosítottak ez esetben is számunkra a helyismeretükre, szakmai kapcsolataikra alapozott bázist, mind a meghívott aktív közösségek, mind az előadók tekintetében.

Az aktív közösségek találkozóinak megszervezésével az egyik legfontosabb cél az volt, hogy a szomszédságok, települések közösségei megismerjék egymást, kulturális és közösségi tapasztalatokat mutassanak be, ötleteket adjanak egymásnak, valamint az is, hogy fórum létesüljön a lokális kapcsolatok hálózattá szélesítéséhez. A programsorozat Veszprémben indult 2019 januárjában, amelyhez programnyitó sajtótájékoztató is kapcsolódott.

A szakmai napok programjain 18 helyszínen 305 településről 401 közösség 678 képviselője vett részt. Fiatalokat aktivizáló, az időseket, tapasztalataikat, szakmai tudásukat megbecsülő, a hagyományokat éltető, lakóhelyüket, környezetüket óvó, gondozó közösségek mutatkoztak be előadással, vettek részt vendégként a programokon. Sok esetben a rendezvénynek helyet adó települések önkormányzati vezetői is bekapcsolódtak a nap eseményeibe.

Az egyes megyékben működő közösségek kirajzolják az ország cselekvő közösségeinek térképét, sokszínűségét, rendkívül figyelemre méltó érték- és identitásörző tevékenységüket.

4. ábra: Az aktív közösségek tevékenységi kör szerinti megoszlása
(Készítette: Tóth Júlia, OSZK)

A programjainkon résztvevő közösségeket vizsgálva elmondható, hogy azok közül, amelyeknek tevékenységét be tudtuk sorolni szűkebb kategóriákba, a legtöbb társaság a helyi közösségért, a településért munkálkodik, ezt követik azok a csoportok, amelyek a kulturális élet szereplői. Jelentős számú közösség fő célkitűzése a hagyományörzés, a honismeret elmélyítése. Erős a sport és szabadidős tevékenységek vonzereje, de jól látható, hogy a településeken élők számára nagyon fontos a környezetük védelme, illetve a természetvédelem is. Népszerűek a kézműves-foglalkozások, a zene, színjátszás, tánc, egészségmegőrzés, irodalmi- és olvasóköri, nemzetiségi hagyományokat őrző csoportok működnek. Számos

olyan közösség képviselői is részt vettek a találkozón, amelyeknek tevékenységi köre nem társítható egyértelműen egyik előző kategóriához sem – az ifjaktól a szépkorúakig, a családoktól a digitális barangolóig, a hátrányos helyzetben élőkől a tudományos érdeklődésűeket megszólító közösségeikig igen változatos azoknak a szervezeteknek a palettája, akik értelmes célt, elfoglaltságot, programot, segítséget kínálnak országszerte.

Az is megállapítható, hogy számos közösség fordít kiemelt figyelmet a fiatalokra, a nyugdíjasokra, a családosokra, nők, romák csoportjaira, illetve az esélyegyenlőség biztosítására.

Kulturális intézmények felkészítése működésük társadalmiasítására. Szakmai találkozók szervezése, lebonyolítása a társadalmiasított kulturális intézményi működés lehetőségeinek áttekintésére

A társadalmiasítás, azaz a kulturális intézmények közösségi részvételi alapú működésének előmozdítása, módszertani támogatása a projekt egyik kiemelt célja. A közösségi funkciók fókuszba állításával a kulturális szektor intézményeinek közösségi részvételen alapuló működése – társadalmiasítása – a kulturális intézmények hosszú távú fennmaradásának egyik kulcsa lehet.

A könyvtári terület vállalása, hogy a projekt keretében kidolgozott útmutató alapján legalább 18 könyvtár tevékenységeinek kérdőíves formában történő vizsgálata megtörténik, – ez a munka jelenleg is folyamatban van. Vizsgáljuk a közösségorientált személet megjelenését az intézményi dokumentumokban, és ezen felül a közösségi részvétel biztosításának dokumentált vállalása teszi lehetővé, hogy a könyvtár a társadalmiasított működését elismerő oklevelet kapjon. Ezek közül ötöt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2019. évi székesfehérvári vándorgyűlésén átadtunk, illetve további hat intézmény nevét ismertettük, amelyek képviselői nem tudtak részt venni a rendezvényen. Hozzájuk később juttatjuk el az okleveleket.

Annak érdekében, hogy a kulturális intézmények szakemberi konzultációk során is megismerkedhes-

senek a közösségi részvételi alapú működés módszertanával, a három terület szakemberei számára mindhárom konzorciumi partner projektesapata 6–6 találkozót szervezett a saját szakterületén. Az OSZK projekt munkatársai *Közösségben, a közösségért – A kulturális intézmények – könyvtárak – közösségi részvétel alapú működésének („társadalmiasításának”) lehetőségei* címmel szervezte a könyvtárosok számára a szakmai találkozót 2019 február eleje és április vége között. Igyekeztünk úgy kiválasztani a helyszíneket – Békéscsaba, Győr, Pécs, Debrecen, Eger és Veszprém – hogy az ország bármely településéről viszonylag könnyen elérhetőek legyenek.

A találkozók keretében nemcsak a módszertani útmutatót kidolgozó szakemberek előadását hallhatták a résztvevők, hanem közös műhelymunkára, együtt gondolkodásra is invitáltuk őket, amelynek során elemeztük a felmerülő legfontosabb kérdéseket, és megvitattuk, hogy a gyakorlatban milyen lehetőségeket kínál a közösségi részvételen alapuló könyvtári modell.

A találkozó sorozat lezárult, a tapasztalatok, a kérdőíves felmérések azt mutatják, hogy könyvtárak működésük számos területén ügyelnek arra, hogy szolgáltatásaikat a település és a közösségek igényeinek megfelelően alakítsák. E tudatos törekvéssel a működés magasabb szintre emelkedik, hiszen tervezetten nyílik lehetőség a település lakóival, közösségeivel történő konzultációra, vagy bevonásra, vagy együttműködésre, azaz a cselekvő közösségek aktív közösségi szerepvállalására.

3. kép: Könyvtárszakmai találkozó a társadalmiasított kulturális intézményi működés lehetőségeinek áttekintésére (Eger, 2019. április 8.) Gicz András (OSZK) projektvezető előadása. (Fotó: Bodóczy Zoltán, OSZK)

Kommunikáció és disszemináció, kötelező tájékoztatás és nyilvánosság

Ez a feladatrendszer a konzorciumvezető irányításával valósult meg, de a konzorciumi partnerek is komoly szerepet vállaltak a projekt valamennyi kommunikációs és marketing tevékenységének tervezésében és megvalósításában. A feladatok közül kiemelünk néhány meghatározó munkát.

Az első feladatok között volt a projekt arculatának megtervezése, összhangban a kötelező előírásokkal, hiszen az arculati elemek egységes használata minden, elektronikus és hagyományos információhordozó felületen mindhárom partnernél kötelező.

Megszületett és folyamatosan bővül tartalommal a projekt hivatalos honlapja, a <https://cselekvokozossegek.hu/>, ahol elektronikusan minden fontos szakmai anyag, jó gyakorlat, projekteredmény olvasható, letölthető, illetve innen közvetlenül elérhető a *Cselekvő Közösségek Wiki*, valamint a *Cselekvő város* online közösségi játék is. Itt található meg az országos kulturális közösségfejlesztő mentorhálózatról is valamennyi információ. A projektcsapat facebook-oldalt is működtet, <https://www.facebook.com/cselekvokozossegek/> illetve a YouTube-on publikálja a projektet, illetve annak résztvevőit, eredményeit bemutató kisfilmeket, TV-szpotokat (<http://www.bit.ly/cselekvokozossegek>).

Az országos szintű kommunikációs kampányok keretében sajtóesemények és ünnepélyes nyitó és záró rendezvények, bannerkampányok, országos és helyi TV-szpot kampányok, országos és helyi rádiószpot

kampányok, PR-riportok, stúdióbeszélgetések, országos és helyi nyomtatott sajtómegjelenések, online médiamegjelenések tervezése, szervezése, készítése a Kommunikációs és marketing csoportok feladata. Ehhez csatlakozott az ún. eredménykommunikációs kiadványok, roll-up-ok, molinók, kiadványok tervezése, szerkesztése, előadások, rendezvények szervezésének és lebonyolításának feladatrendszere.

Átfogó eredmények (rendezvények nélkül):

- 10 imázsfilm,
- 20 vándoroltatható molinó,
- 9 TV-spot kampány,
- 14 rádiós spot kampány,
- közel 10 órányi televíziós megjelenés,
- mintegy 8 órányi rádiós megjelenés,
- több mint 600 online megjelenés,
- több mint 200 nyomtatott megjelenés,
- 14-féle tájékoztató brosúra 28 500 példányban.

Együtt lenni, együtt tenni jó!

A rendezvények közül kiemelkedik a májusi tematikus kampányhét, a *Közösségek Hete* rendezvény-sorozat. Az évente megvalósuló, hagyományteremtő rendezvénysorozat központi célja ráirányítani a figyelmet a közösségi kezdeményezésekre, a társadalmi együttműködés hagyományban rejlő és mai értékeire, az egyének önálló cselekvési szándékának fontosságára, a közösségteremtés szükségességére, és a közösségben végzett tevékenységek által adott és kapott élményekre. A programsorozat 2017-ben indult, ekkorra elkészült a *Közösségek Hete* rendezvény arculata, valamint tájékoztató és logiszi-

4. kép: 2018-ban a *Közösségek Hete* nyitó sajtótájékoztatóját az OSZK-ban rendezték (Fotó: Karasz Lajos, OSZK)

kai céllal online felülete is. Mindhárom évben több száz település, intézmény, közösség csatlakozott a rendezvénysorozathoz, köztük számos könyvtár is, programszervezőként vagy helyszíniként.

A konzorciumi partnerek szakmai folyóiratai tematikus különszámainak megjelentetése

AZ OSZK által megjelentetett szakmai folyóiratok különszámai a közgyűjtemények, kiemelten a könyvtárak használócentrikus, szolgáltatás-központú, közösség-vezérelt működését bemutató írásaikkal kapcsolódnak a projekt szakmai céljaihoz.

☉ Könyv, könyvtár, könyvtáros

• 2017.

A 2017. évi 4. számban összegyűjtött írásokat úgy válogattuk, hogy a projekt ismertetésén túl a projekt szellemiségéhez, küldetéséhez köthető jó példák, a közösségépítés, a helyi lakosok bevonása, a múlt értékeinek megőrzése könyvtári feladatait és lehetőségeit tárják fel.

• 2018.

A 2018. évi különszámot a projekt által indított hagyományteremtő országos programsorozat, a Közösségek Hete inspirálta. Számos példatértekű kezdeményezés, ötlet, lehetőség bontakozik ki az írásokban, amelyek ihletforrásul szolgálhatnak nem csak a programsorozathoz való csatlakozáshoz, de a hosszútávú könyvtári közösségépítéshez is.

• 2019.

A harmadik tematikus szám egyrészt a közösségi részvételi alapú könyvtári működés gyakorlati példáit, lehetőségeit, a helyi lakosok, közösségek, civilek bevonásának, a helytörténeti gyűjtemények építésének, kreatív módon történő hozzáférhetővé tételének módszereit mutatja be, rávilágítva, hogy a nagyon kicsi könyvtár és a nagyon nagy könyvtár egyaránt kiemelkedő szerepet játszik az identitás őrzésében.

☉ Könyvtári Figyelő

• 2017.

Az első tematikus különszám a projekt elméleti és módszertani kereteinek összefoglalása után a gyakorlati megvalósításra, a bevált módszerekre, a sikeres hazai és külföldi kezdeményezések bemutatására fókuszált és kitekintett a hazai szakmai fórumok és a nemzetközi projektek munkájára is. Az írások többsége a fiatalok és a könyvtár kapcsolatát vizsgálta.

• 2018.

Ebben az évben a könyvtáros, múzeumpedagógus, építész szerzők a közösségi terek megújuló funkcióival, a közösségek által rokonszenvvel kísért térszervezéssel, a közgyűjtemények használócentrikus, szolgáltatásközpontú, közösség-vezérelt működését bemutató írásaikkal kapcsolódtak a projekt szakmai céljaihoz.

• 2019.

A harmadik – jelen – tematikus szám vezető témája a projekt három éve tartó szakmai munkájának összegző bemutatása; a társadalmiasítás témájához kapcsolódó elemzés a könyvtárak ez irányú tevékenységéről; egy reprezentatív felmérés a közkönyvtárak hátrányos helyzetű csoportokra irányuló szolgáltatásairól ad képet. A közgyűjtemények körében végzett nemzetközi felmérés (ALMPUB) részelemzését ismerteti egy másik tanulmány a könyvtárak, múzeumok, levéltárak önreflexiói alapján saját társadalmi szerepükről. Végül az aktív partnerkapcsolatok működtetéséről kínál jó példákat a chicagói városi könyvtárhálózat gyakorlatából.

A konzorciumi partnerek ugyancsak aktív publikációs tevékenységet folytattak: megjelentették a *Múzeumi Iránytű* és a *Szín Közösségi Művelődés* című folyóirat különszámain.

Valamennyi különszám letölthető a projekt honlapjáról (<https://cselekvokozossegek.hu/tudastar/szakmai-folyoiratok-tematikus-kulonszamai/>).

A projekt keretében lehetőség volt külföldi könyvtártudományi szakirodalom beszerzésére is, így az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi Szakkönyvtárának állományát 75 angol nyelvű, a közelmúltban kiadott szakkönyvvel gyarapítottuk. A könyvek a szakkönyvtárból mindenki számára hozzáférhetők, kölcsönözhetők is. Néhány izgalmasabb kötetről a Könyvtári Figyelő korábbi számaiban ismertetések jelentek meg.

Összegzés

Hiszünk abban, hogy az aktív részvétel a kultúrában kulturális tőkét hoz létre, ezáltal elősegítve a társadalmi tőke növekedését. Ebben a folyamatban nagyon fontosnak tartjuk a kulturális intézmények szerepét. A közművelődési intézmények, könyvtárak és múzeumok alapfeladataik mellett sajátos eszközeikkel, tudástőkéjükkel képesek célirányosan és tudatosan bekapcsolódni a közösségfejlesztés folyamataiba.

Együttműködve, közösen a többiekkel, a köz érdekért, közös stratégiára építve. A projekt ennek az együttműködésnek a lehetőségét és gyakorlati eredményességét mutatta meg.

A projekt célkitűzéseinek megvalósításához új nézőpontokat, új megközelítéseket kellett kialakítanunk, melyek eredményei, az új kutatások és összegzések az eddig ismertnél is sokrétűbb képet rajzoltak a hazai kulturális intézményekről. E tapasztalatok megmutatják, hogy erős, rugalmas és innovatív a könyvtári rendszer, a könyvtár, a könyvtárosok. A kutatások, fejlesztések, a szakmai találkozók eredményei és az ország számos helyéről származó gyakorlati tapasztalatok jól hasznosíthatók a szakterületek hosszabb távú stratégiájának kialakításához.

Éppen ezért a projekt célkitűzései között meghatározó feladatként jelöltük meg a monitoring és kutató-fejlesztő tevékenységeket. Ezek célja a kulturális közösségfejlesztési folyamatok követése, a tapasztalatok összegzése és javaslatok megfogalmazása.

Tapasztalatunk szerint:

- ☉ a települések nyitottak,
- ☉ a települési intézmények, különösen a könyvtárak készen állnak a társadalmiasított működés gyakorlatának alkalmazására,
- ☉ minimális forrás szükséges, de egyben elégséges is ahhoz, hogy egy közösség társadalmi aktivitása fokozódjon, már működő közösség esetében pedig, hogy ez a működés fennmaradjon,
- ☉ az embereket igenis érdekli saját közösségük sorsa,
- ☉ és mozgósíthatók, ha saját közösségük, aktivitásuk megélésében kapnak támogatást.

A könyvtárak a projekt három éve alatt összesen

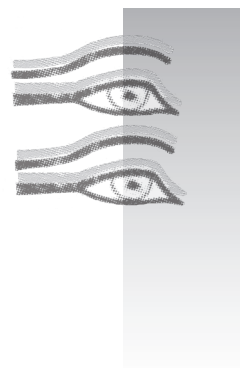
- ☉ 62 849 799 látogatót fogadtak (személyes könyvtárhasználat),
- ☉ 339 592 rendezvényt szerveztek,
- ☉ 12 501 020 rendezvénylátogatót fogadtak,
- ☉ 76 916 584 kötetet kölcsönöztek,
- ☉ 277 502 027 távhasználatot tettek lehetővé.

Elmondhatjuk, hogy a könyvtáraink a helyi közösségekben aktív életet élnek. Együtt ünnepelnek a közösséggel a közösségi ünnepnapokon, együtt tanulnak a gyermekekkel a szorgalmi időben, együtt fejlesztik a kompetenciáikat az élethosszig tanuló felnőttekkel, segítik az otthonhoz, ágyhoz kötötteket házi szolgáltatásokkal, esélyegyenlőséget biztosítanak a mozgásokban, látásukban, hallásukban károsodottaknak. Nívós szabadidős programokkal fogadják a gyermekeket nyáron, az érdeklődőket pedig egész esztendőben kiállításokon, kézműves foglalkozásokon, olvasásnépszerűsítő programokon, közösségek bemutatkozására szervezett rendezvényeken.

Könyv és közösség

A jól működő könyvtár valójában nem más, mint könyv és közösség együttese. E kettő méltó vegyülete. A könyvtár, együtt a múzeumi gyűjteménnyel és a közművelődés eszközrendszerével múltat megtartó, jövőt építeni kész erőforrás, melyre minden települési vezető építhet. A kultúra ismereteinek átültetése az emberfölkbe a legbiztosabb módja az identitás kialakításának, a hazaszeretet érzése és élménye megteremtésének. Ezáltal születnek a cselekvő és cselekvésre képes közösségek.

Közösségben, a közösségért

A közösségi részvételen alapuló könyvtári működés lehetőségeiről a regionális szakmai napok és egy kutatás tapasztalatai alapján

BÓDOG András

A XXI. századra teljesen megváltoztak az információkeresési szokások. Az intézmények személyes használata helyett „felületeken”, számítógépek vagy egyéb mobileszközök segítségével, online módon elégítjük ki kíváncsiságunkat, pótoljuk a hiányos vagy éppen az aktuálisan szükséges információkat. A könyvtár az internetre költözött. Ezzel egy korszak végképp lezárult, de mi az, ami a kezdetét veszi? A közhiedelemmel szemben az a meglepő tapasztalatunk, hogy az intézmények intézményi szerepe nemhogy csökkent volna, hanem megerősödött. Többen, gyakrabban használják a könyvtárakat, mint korábban, hiszen a technológiai lehetőségek révén sokkal több embernek fér bele az idejébe, a napi rutinjába a könyvtárak által biztosított felületek és szolgáltatások elérése. Ráadásul a világ nemcsak ebben az értelemben tágult ki. A világismeretet hordozó tartalmak összességét ma már egyre mélyebben tudjuk elemezni, feldolgozni, feltárni. Ezen könyvtárosi alapfunkciók ellátása a fejlődés révén ugyan egyre inkább gépi alapú, de emberi irányítású. A könyvtárhasználat jellege valóban átalakult. A könyvtár már nem elsősorban információs lelőhely, hanem mindinkább az információkeresés és az oktatás/tanulás technikai, technológiai és szakirodalmi támogatója. Az intézményi többletet az intézmény közösségek számára megnyitott terei biztosítják. A könyvtár közösségi otthon, ahol mindennapos a szórakoztató olvasás és a máshol nem megszerezhető közösségi élmény. Reneszánszukat élék a baba-mama klubok, a hobbikörök, a mesefoglalkozások, az író–olvasó találkozók, a könyvbemutatók, az ismeretterjesztő előadások, a legkülönfélébb tematikájú kiállítások. A könyvtár képes felkarolni a közösség „ügyeit”, ezeket aktív és intézményesített háttérként támogatja. A tanulmányban olvasható felsorolás csak néhány gyakori példa a hazai közkönyvtárak erre irányuló mindennapi repertoárjából. A 2016-ban meghirdetett és a könyvtárakat, múzeumokat, közművelődési intézményeket összefogó Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) fókuszába nem véletlenül került az intézmények, köztük a közkönyvtárak közösségi funkciójának módszertani támogatása. A projekt célja, hogy az intézményrendszer tudatosabban, hatékonyabban legyen képes reagálni a társadalmi, technológiai változások által kikényszerített elvárásokra. Szolgáltatáspolitikája és intézménymenedzsmentje alkalmas legyen a közösség által vezérelt működési modellel együttműködni, hiszen a közösségi funkció a közkönyvtárak hosszú távú fennmaradásának kulcsa.

Mit jelent a társadalmiasítás?

A társadalmiasítás a településen működő kulturális intézményrendszer, így a múzeumok, a közmű-

velődési intézmények és a könyvtárak felkészítése a közösségi részvételen alapuló működésre. A társadalmiasítás megnyitja a lehetőséget a kulturális

intézmények hosszú távú fenntarthatósága előtt: az így működő intézmény a közösségi, használói igényekre támaszkodva és a helyi szokások és hagyományok figyelembevételével végzi tevékenységét.

Szerencsére ez a szemlélet sok tekintetben megjelenik a könyvtárak mindennapjaiban is. A projekt során kidolgozott és közkinccsé tett útmutató révén erősíthető a tudatosság, az elkötelezettség, s mindez a könyvtár számára kapacitásbővítő szervezetfejlesztéssel is együtt járhat.

Módszertani útmutató

Az érintett intézmények egyik erőssége, hogy közösségi programjaik által lehetőséget biztosíthatnak a használó/látogató által személyesen végzett alkotásra, kulturális értéktéremtésre. A személyes aktivitás kötődést erősítő, identitásképző folyamat. A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt lehetőséget kínál a kulturális intézmények számára a helyi lakosokat és közösségeiket, azok igényeit, érdeklődését, szándékait középpontba helyező szemléletmód – vagyis a közösségi részvételen alapuló működés – megismerésére és elsajátítására.

Az elmélet megvalósíthatóságán, adaptálásán dolgozó munkacsoport erőfeszítéseinek eredményeként 2017 tavaszán megjelent a *Cselekvő közösségek* projekt honlapjának (<https://cselekvokozossegek.hu>) Tudástár menüpontjában az *Intézmények társadalmiasítása** című módszertani útmutató Beke Márton szerkesztésében. Az egységes elméleti alapokon nyugvó, ugyanakkor szakmaspecifikus, gyakorlat-orientált módszertani útmutató jól áttekinthető példatárral segíti a kulturális intézményrendszer három szakterületének (könyvtár, múzeum, közművelődés) szakembereit a társadalmiasítás folyamatának megismerésében. A gyakorlati tapasztalatok beépítését követően később egy kibővített, didaktikusabb tartalmú módszertani útmutató került közreadásra, amely a Tudástárban elérhető online változat mellett 2019 tavaszán nyomtatásban is megjelent *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja – Módszertani útmutató a közösségi részvételen alapuló működtetéshez*** címen, Arapovics Mária, Beke Márton, Dóri Éva és Tóth Máté szerkesztésében. A könyvtári fejezet szerzői: Eszenyiné Borbély Mária,

Pumerscheinné Bedekovity Zóra, Oros Sándor és Tóth Máté voltak.

A könyvtárak, múzeumok és közművelődési intézmények társadalmiasításának elméleti alapjait egy nemzetközi közösségi részvételi modell*** alapján kidolgozott hétlépcsős modell képezi:

1. lépés: A közösségi részvételi működéshez szükséges folyamat előkészítése.
2. lépés: Az érintettek azonosítása és elérése.
3. lépés: A megfelelő részvételi szint kitűzése (tájékoztatás, konzultáció, bevonás, együttműködés, felhatalmazás).
4. lépés: Közösségi részvétel a döntéshozás folyamatában.
5. lépés: A közösségi működés összehangolt céljai és eszközei.
6. lépés: Intézményi dokumentumokban megjelenített folyamat.
7. lépés: A közösségi részvételen alapuló működés megszilárdítása.

Könyvtári területen a közösségi részvételi mód különböző szintű részvételi alkalmakat kínálhat a lakosság számára ahhoz, hogy a könyvtár tevékenységi körét befolyásolni tudja és lehetősége legyen az elért eredmények értékelésére. A társadalmiasítás mint folyamat nem követel a könyvtártól egy teljesen új tevékenységet. Lényegében az intézmény profiljához illeszkedő, a már meglévő, jól definiált szakfeladatok új szemléletű megközelítéséről és kezeléséről van szó a fenti hétlépcsős modell mintáját követve. Mindehhez fontos a gondosan megválasztott részvételi szint kitűzése az intézményenként, sőt szakfeladatonként változó és elérendő igényekhez igazodva.

Regionális szakmai műhelynapok

A módszertani útmutató átdolgozott változatának elkészítése után a projekt konzorciumi partnerei – a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., valamint az Országos Széchényi Könyvtár – saját szakterületüknek megfelelően hat-hat-hat regionális szakmai napot tartottak szerte az országban a közösségi rész-

* https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/csk_utmutato_tarsadalmiasitas_20170331.pdf

** <https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/Tarsadalmiasitas-beliv-boritoteritve.pdf>

*** International Association for Public Participation (IAP2)

vételen alapuló működés népszerűsítésére, megismertetésére.

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) projektstábja kezdte a rendezvénysorozatot 2019. január 21-én Békéscsabán, a Békés Megyei Könyvtárban. Ezt követte havi két alkalmas bontásban a győri, pécsi, debreceni, egri és végül a veszprémi könyvtárspecifikus társadalmiasítás szakmai nap április 23-án. A szakmai programokon a stáb munkatársai, valamint az útmutató könyvtári fejezetének szerzői tartottak előadásokat a társadalmiasítás elméletéről, és sor került a résztvevők által előre kitöltött kérdőívek/tesztek eredményeinek bemutatására is. A délutáni műhelymunkákon a könyvtárosok a projekt munkatársaival a közösségi részvétel gyakorlati alkalmazását vitatták meg. A vita egyik részében a saját praxisból hozott példák kerültek megbeszélésre, majd egy elképzelt könyvtár lehetőségeinek számbavevétele következett.

A könyvtári társadalmiasítási rendezvényekre történő regisztrációnál a szervezők lehetőséget adtak egy online kérdőív opcionális kitöltésére, amely a múzeumi szakterület – az útmutatóban is megtekinthető – önértékelő tesztjének könyvtári területre igazításával készült. Minden regionális rendezvényre elkészült a kérdőív/teszt kitöltetlen változata. A regionális eredmények összesítésére jelen tanulmány vállalkozik.

A felmérések kettős célt szolgáltak: egyrészt előzetes adatokat nyújtottak a projekt számára az intézményrendszer társadalmiasítottsági fokáról, másrészt önértékelést jelentettek a könyvtárak számára abban, hogy hol tartanak ezen az úton. Fontos hangsúlyozni, hogy szó sincs reprezentatív felmérésről, az adatok tájékoztató jellegűek. Minden kitöltött adatnál figyelembe kell venni, hogy a teszt önkitöltéses volt, így előfordulhat olyan eset, hogy az adatok révén az intézmények önhibán kívül pontatlan képet mutattak magukról (értelmezés stb.). A kérdőívek kitöltése anonim módon történt, e-mail címet csupán azért kértünk a kitöltőktől, hogy a válaszokat visszaküldve megtekinthessék az összesített eredményeket. A kitöltők e-mail címe természetesen a többi kitöltő számára nem volt látható.

A tanulmányunk végén megtekinthető a kérdőívünk, melyet több kérdésblokkra tagoltunk. A kérdések mindegyikénél hangsúlyosan szerepelt az intézmény közösségorientált szemléletének felderítése: az első részben a könyvtár működésére és általános közösségi tevékenységére vonatkozó kérdésekre kerestünk választ, ezt követte a könyvtár küldetésére és stratégiájára, illetve a pénzügyekre vonatkozó blokk. A

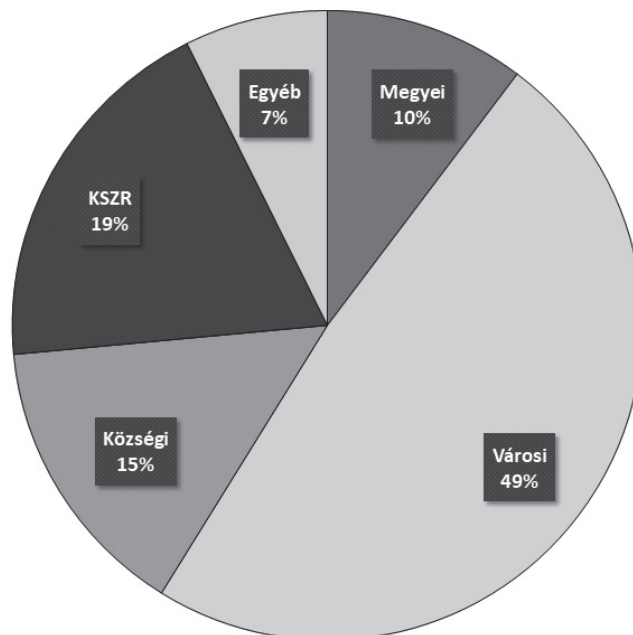
negyedik kérdéscsoportban a könyvtár közönségét vizsgáló kérdések következtek, majd a könyvtári ismeretátadásra és partnerkapcsolatokra vonatkozó kérdések. Az utolsó blokkban a társadalmiasítás egyes szintjeinek jellegzetességeire kérdeztünk rá. A Google kérdőív pontozásra is lehetőséget biztosít, így a végső pontszám megközelítőleg kimutatja, hogy a kitöltő intézmény a közösségi részvétel mely szintjének megfelelően működik. A dokumentációval alátámasztható válaszok kétszeres pontszámot értek, mivel a közösségorientált szemlélet megléte az intézményi dokumentumokban hangsúlyos szereppel bír a társadalmiasított működési módban. A ponthatárokat, vagyis a társadalmiasítási szintek számszerű besorolásának alapját az utolsó kérdésblokkban a szinteknél szerezhető pontszámok összessége határozza meg, kiegészítve a többi blokkban szerezhető plusz pontokkal (ezekben a kérdésekben szintén a közösségi részvétel alapfeltételeinek megléte felől érdeklődtünk). Az első műhelynap (workshop) tapasztalatai alapján a kérdőívet kiegészítettük a véleménynyilvánítás lehetőségével, ám ezzel a lehetőséggel kitöltőink többsége nem élt. A hozzászólásokban a munkakörülményekről (a munkát egyedül végző kistéleplési könyvtáros kihívásai a mindennapokban), frissen átvett vezetői munkaköréről (információ- és dokumentációhiány az elődök részéről), illetve technikai jellegű megjegyzésekről kaptunk visszacsatolást. Utóbbiaknál a további válaszadási lehetőséget hiányolták (egyéb, mégpedig... válasz) az árnyaltabb, komplexebb problémakörök vizsgálatánál. Utóbbira reflektálva a kérdések többségét kiegészítettük szabadon kitölthető „egyéb” opcióval. Ezek kitöltése esetén azonban nem biztosítható a közösségi részvétel szintjét megközelítőleg meghatározó automatikus pontszámítás, így az „egyéb” kategóriába eső szabadon kitöltött válaszok egyéni elbírálás alapján számítandók a társadalmiasítás szintjeit tükröző viszonyuk függvényében.

A könyvtári közösségi részvételen alapuló működés általános modellje

A közösségi részvételi működéshez szükséges folyamat előkészítése

A kérdőívet összesen hatvannyolcan töltötték ki, az esetek majdnem felében városi könyvtárakból. A második legnépesebb csoportot a KSZR (Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer)-szolgáltatóhelyek

A kérdőívet kitöltő könyvtárak típusainak aránya (n=68)

1. ábra: A kérdőívet kitöltő könyvtárak típusainak eloszlása (N=68)

képezték, őket követték a községi, majd a megyei hatókörű városi könyvtárak. Az alábbiakban a projekt gondozásában 2019-ben megjelent átdolgozott

társadalmiasítási útmutató könyvtári fejezetének tartalmi ismertetését követve mutatjuk be és értelmezzük a regionális kérdőívek összesített adatait.

A felmérésben részt vevő könyvtárak közösségorientált működési körülményeinek vizsgálata

	Igen	Nem	Nem tudom	Dokumentált módon	Informális módon
Közösség, lakosság támogatása	78%	16%	18%	13%	50%
Adományozók, segítők, önkéntesek támogatása	51%	31%	18%	18%	24%

1. táblázat: A könyvtárak közösségi támogatásának aránya (N=68)

Felmérésünkben rákérdeztünk, hogy működésük során számíthattak-e a könyvtárak a társadalmi kapcsolataikra, a helyi közösségek és a lakosság támogatására az esetlegesen felmerülő nehézségek megoldásában. A kitöltők 70%-a már részesült szükség esetén a lakosság támogatásában. Az 53 igenlő választ adó közül 34-en jelezték, hogy a segítség in-

formálisan történt a közösség részéről, kilenc esetben pedig szervezett és dokumentált módon történt. A kérdezett könyvtárak több mint fele számíthatott támogatásra segítők és önkéntesei részéről. Ezen 35 könyvtár közül tizenketten dokumentálták a támogatásokat, 16 esetben pedig informális támogatásról beszélhetünk.

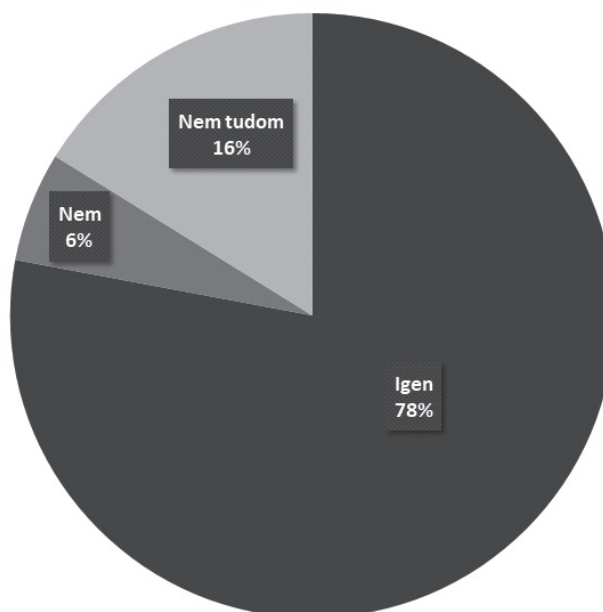
	Igen	Nem	Nem tudom	Felméréssel alátámasztva	Kizárólag személyes tapasztalat alapján
Könyvtár szerepének ismerete a településen:	62%	26%	12%	38%	24%
Támogató és aktív lakosság a könyvtár irányába:	69%	34%	9%	32%	37%
Munkavégzés a közösségi igények kielégítése alapján történik:	94%	1%	4%	31%	63%
A könyvtár mint biztonságos és információgazdag hely:	99%	-	1%	35%	38%

2. táblázat: A könyvtárak közösségi jellemzőinek összesítése (N=68)

A tesztet kitöltő könyvtárosok 62%-ának véleménye szerint a közössége/közönsége ismeri az intézmény szerepét a településen. E 42 könyvtár gyakorlatában 26-an mindezt felmérések és személyes visszajelzések alapján is alátámasztják, 16 esetben pedig napi gyakorlati tapasztalatokra hivatkoztak a válaszadás során. Hasonlóak az arányok a könyvtárosok véleményében a helyi lakosság könyvtár iránti aktivitását és támogatását illetően: a 47 pozitív válaszadó közül 22 hivatkozik felmérésre is, a napi visszajelzések

mellett, 25-en csak az olvasói visszajelzések keltette benyomásokra. A közösségi igények kielégítéséről és a könyvtár mint biztonságos és információban gazdag hely megítéléséről a megkérdezettek egyöntetűen pozitívan nyilatkoztak. A válaszok igazolható alátámasztása az előző kérdéseknél tapasztaltakhoz hasonló értéket mutat, a közösségi igények kielégítése esetében figyelhető meg jóval nagyobb arányú informális visszajelzésekre történő hivatkozás a válaszokban.

A könyvtár munkatársai szívesen beavatják-e a civileket munkájuk rejtelseibe?

2. ábra: Könyvtári munkafolyamatok használóknak történő bemutatásának aránya (N=68)

A könyvtárak közösségi funkciójának egyik látványos példája az érdeklődő használók számára a mindennapi könyvtári munka bemutatása. A megkérdezett könyvtárosok több mint háromnegyede szerint van példa erre a praxisukban. 27 válaszadó formális (pl. a múzeumok/könyvtárak éjszakája program-sorozat keretében), illetve 25 informális keretek között végzi. A regionális kérdőíveket vizsgálva érdekes jelenség, hogy az ország keleti felében inkább a formális bemutatás dominál, míg a nyugati országrészekben a spontaneitás a jellemzőbb.

A „Cselekvő közösségek” projekt könyvtári módszertani fejlesztésének zárásaként a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 2019. évi, székesfehérvári vándorgyűlésén kerül sor a szemléletet alkalmazó/alkalmazni kívánó könyvtárak számára a társadalmiasított működést elismerő oklevél átadására. Ennek megszerzéséért legalább az egyik intézményi dokumentumban meg kell jeleníteni a közösségorientált szemléletet, valamint a közösségi részvétel biztosítását nyilatkozatban vállalni. További feltétel egy teszt kitöltése, amely felméri az intézmény lehetőségeit a társadalmiasítást illetően. Erre a célra a rendezvény-sorozatunkon szétküldött és jelen tanulmányban összesítve elemzett kérdőívnek a tapasztalatok alapján javított változatát szánjuk.

Az első lépés központi alkotóeleme a könyvtár identitásának/küldetésének meghatározása.

	Igen	Nem	Nem tudom
Fenntartó és könyvtárosok azonos küldetés-tudata:	60%	22%	18%
Küldetés, jövőkép és tervek a közszolgálat érdekében:	99%	-	1%

3. táblázat: A könyvtárak és fenntartók azonos küldetés-tudatának, illetve a küldetés, mint közszolgálati cél aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

	Igen	Nem	Nem tudom	Felméréssel alátámasztva	Kizárólag személyes tapasztalat alapján
Közösségi igények ismerete:	94%	1%	4%	57%	37%
Megfelelő lépések az igények kielégítésére:	94%	3%	3%	75%	18%

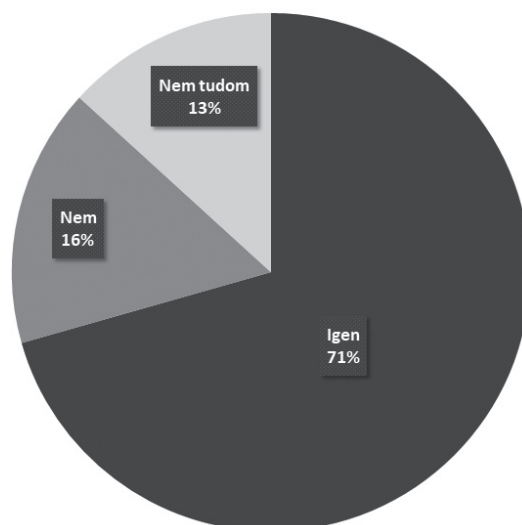
4. táblázat: Közösségi igények ismerete és azok kielégítése a vizsgált könyvtárakban (N=68)

A vizsgált könyvtárak 60%-ánál a fenntartóval azonosan értelmezték küldetésüket, 22%-uk egyértelműen nyilatkozott arról, hogy nem nevezhető teljesnek az összhang a fenntartójukkal. A társadalmiasított működési módban kulcsfontosságú a fenntartó támogatásának elnyerése, ezért célszerű rövid és/vagy célirányos tájékoztatással felvázolni a közösségi részvétel legfontosabb érveit, hangsúlyozva, hogy mindez a fenntartó és a könyvtár érdekeit egyaránt szolgálja. Az előkészület során létfontosságú meggyőződni arról, hogy a közösségi részvételre valós igény és lehetőség mutatkozik, ezért a lakossági igényfelmérés és a környezeti elemzés (SWOT-elemzés: az erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek felmérése a könyvtár viszonylatában) mellett informális módon is célszerű tájékozódni az olvasók személyes megszólításával. Ez utóbbi a kisebb intézményeknél a párbeszéd közvetlensége és az alacsonyabb olvasói közönségszám miatt is praktikusabb, továbbá felmérésekből származó adatok nélkül is viszonylag pontos eredményeket szolgáltat a könyvtárosok és olvasók személyes ismeretéből következően. Arra a kérdésre adott válaszukban, hogy küldetésükben, jövőképükben és terveikben a köz szolgálatát tűzik ki célul, önbevallás alapján a könyvtárosok egyhangúlag egyetértettek.

A vizsgált könyvtárak 71%-a (48 válasz) nyilatkozott arról, hogy rendszeresen felülvizsgálják és aktualizálják a küldetésnyilatkozatban és a stratégiai tervben megfogalmazottakat, közülük 38-an mindezt igényfelmérések, használói visszajelzések használatával végzik.

Egy közkönyvtárban valamilyen szinten biztosan jelen van a közösségi részvétel. Ennek tudatosabbá válásához elengedhetetlen a közösség és a környezet igényeinek vizsgálata. Ehhez számos módszer alkalmazható, leggyakoribb a SWOT-elemzés, amely jól ismert a hazai könyvtári szférában.

**A könyvtár küldetésnyilatkozatában és stratégiai tervében
megfogalmazottakat rendszeresen felülvizsgálják és aktualizálják-e?**

3. ábra: A vizsgált könyvtárak küldetésnyilatkozatai és stratégiai felülvizsgálatának aránya (N=68)

A vizsgált minta válaszadóinak önértékelése szerint egyöntetűen ismerik közösségeik igényeit, valamint mindannyian megteszik a megfelelő lépéseket ezen igények kielégítésére. Igényfelmérésekkel és használói visszajelzésekkel azonban az igények feltérképezését csupán a megkérdezett könyvtárak kicsit több mint fele tudja alátámasztani, míg a szükséges lépéseket háromnegyedük hajtja végre a környezetük visszajelzései alapján. Ellentmondás figyelhető meg ezekben az adatsorokban: az reálisan elképzelhető, hogy a közösségi igényeket a kisebb intézményekben informális csatornákon mérik fel, ám konkrét lépések a minta összmenységére vonatkoztatva túlnyomórészt igény- és elégedettségi felmérések eredményeként történnek. Itt magyarázatként szolgál a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) szolgáltatóhelyek (19%-os arányukkal a második legnagyobb csoportot adják a mintában) intézményi struktúrában elfoglalt szerepe, hiszen a szolgáltatást biztosító könyvtár dönt működési kérdésekben, adott esetben a szolgáltatóhely környezetét is érintő felmérések adatai alapján. További tényező lehet az önértékelés természetéből fakadó túlságosan is pozitív véleménynyilvánítás a közösségi igények ismeretét és azok teljesítését illetően.

A partnerkapcsolatok tudatos menedzselése is fontos előkészítő lépés: a potenciális partnerek listázása és a célközönség tudatos szegmentálása erősíti a könyvtár partnerkapcsolatait. A megkérdezett könyvtárak

99%-a nyilatkozta, hogy odafigyelnek a könyvtár különböző korcsoportjainak igényeire. Ezen 67 intézményből 52-en mindezt igényfelmérések és használói visszacsatolások segítségével teszik. Az alábbi táblázatban néhány jellemzőbb korcsoport adatai tekinthetők meg. A válaszadók 91%-a szerint intézményi kommunikációjuk során is odafigyelnek a különböző korcsoportok, társadalmi rétegek sajátosságaira, elvárásaira.

Megszólítja-e a könyvtár a...	Igen	Nem	Nem tudom
kisgyermekes családokat?	91%	6%	3%
mélyszegénységben élőket?	57%	29%	13%
fogyatékkal élőket?	69%	24%	7%
nemzetiségeket, eltérő szubkultúrákat?	62%	28%	10%

5. táblázat: A vizsgált korcsoportok megszólításának összesítése a megkérdezett könyvtárak esetében (N=68)

A könyvtáraknak az esélyegyenlőség biztosítására irányuló törekvéseivel e külön szám egy másik tanulmánya foglalkozik részletesebben (ld. 103–127. p.), mely egy nagyobb léptékű, reprezentatív kutatási minta adatainak felhasználására támaszkodik. Az elemzés konklúziója szerint a hazai könyvtárak vi-

szonylag kevés szolgáltatást szerveznek specifikusan az egyes hátrányos helyzetű csoportoknak. Általánosabb az a gyakorlat, hogy a teljes használói réteget szólítják meg a könyvtár szolgáltatásai, a hátrányos helyzetűeket is beleértve. A kisgyermekes családoknak szentelt külön figyelem ebben a vizsgálati mintában is hangsúlyos, sőt sokkal nagyobb mértékben, mint a reprezentatív kutatásban, valószínűleg, mivel a fentiek közül ez a célcsoport a legkönnyebben beilleszthető a könyvtárak mindennapos szolgáltatási eszköztárába. A vizsgált másik négy célcsoportot is jóval kedvezőbb arányban szólítja meg jelen populáció, mint az országos reprezentatív mintában. Mindenesetre mindkét vizsgálati minta esetében megállapítható, hogy a hátrányos helyzetű korcsoportok szegmentálása jelen van a hazai könyvtárakban, de inkább kisebb arányban, így ez mindenképp fejlesztendő terület a közkönyvtári szférában.

A közkönyvtárak kiemelt partnerei az oktatásügyben érintettek. Felmérésünkben rákérdeztünk arra, hogy a könyvtárak biztosítják-e a lehetőséget formális (iskolával együttműködő), nem formális (tanfolyamok, szakmai továbbképzés) és informális (szabadegyetem, konferencia, magánórák az olvasói térben stb.) tanulásra.

	Van	Nincs	Nem tudom
Formális tanulás:	96%	3%	1%
Nem formális tanulás:	75%	21%	4%
Informális tanulás:	75%	21%	4%

6. táblázat: Tanulási lehetőségek a megkérdezett könyvtárakban (N=68)

Az eredmények a könyvtárak jó lehetőségét mutatják ezen a területen. A tesztet kitöltő kollégák szinte mindegyike szerint folytatnak közös munkát az oktatási intézményekkel, melyre háromnegyedük a helyben tartott, illetve a külsősök által a könyvtárba hozott oktatási tevékenységre tudott saját példát említeni.

A közösségi részvételi mód egyik sajátossága, hogy adott részvételi szinten a könyvtár ígéreteket fogalmaz meg a bevont közösségnek. Tudatos és rendszeres kommunikáció az alapja ennek a folyamatnak, legyen szó a közösség tájékoztatásáról vagy a velük történő közös munkáról. Utóbbinál a számon kérhetőség és az átláthatóság fokozottan érvényesül.

Ha igény mutatkozik a társadalmiasított működésre és a környezeti feltételek is adottak, a könyvtári erőforrások azonosítása és biztosítása a következő ellenőrizendő terület, amely egyúttal a könyvtárosok elkötelezettségét is jelenti. A közösségi részvétel csak a könyvtár teljes kollektívájának együttműködésével lehet hatékony, ezért fontos kinevezni egy felelős személyt, aki a teljes folyamatot átlátja és képes meghatározni, hogy ki milyen szerepet vállaljon az új szemlélet szerinti feladatellátásban. Infrastrukturális erőforrásoknál a közösségi terek megléte élvez prioritást, valamint a közös munkához használatos technikai eszközök.

A közösségorientált hozzáállás mellett sarkalatos pont a könyvtárak pénzügyi helyzete. Kérdőívünkben rákérdeztünk a könyvtárak néhány pénzügyi sajátosságára: megfelelő pénzügyi forrásokkal rendelkeznek-e a könyvtár közönségének és közösségének kiszolgálására, valamint a könyvtár szolgáltatási portfóliójának kommunikációs jellemzőire (hogy a fenntartó támogatja-e pénzügyi források biztosításával a könyvtár egyedi ötleteit, fejlesztéseit, szolgáltatásait). Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezett könyvtárak keresnek-e más pénzügyi forrásokat a fenntartó által biztosítottól kívül.

	Igen	Nem	Nem tudom
Jelenlegi működéshez megfelelő pénzügyi kapacitás:	51%	38%	10%
Egyedi ötletek fenntartói támogatása:	62%	28%	10%
Egyéb források keresése:	72%	19%	9%

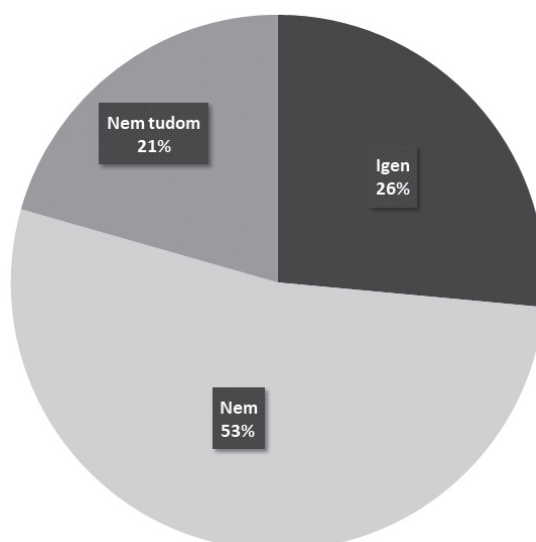
7. táblázat: A megkérdezett könyvtárak néhány pénzügyi jellemzője (N=68)

Közismert, hogy a hazai könyvtárak nagy része anyagi nehézségekkel küzd. Ugyanakkor a megkérdezett könyvtárosok fele azt jelezte vissza, hogy a jelenlegi működésükhöz megfelelő pénzügyi háttérrel rendelkeznek, valamint az egyértelműen nemet válaszolók aránya is magasnak mondható. Regionális viszonylatban csak Békéscsaba és Eger környékén figyelhető meg némi eltérés, itt ugyanis majdnem kétszeres volt az igenek száma a nemekhez képest (11–5, illetve 7–3 az igen-nemek aránya), míg a többi régióban az átlaghoz közeli értékek domináltak. A könyvtárak egyedi ötleteit valamivel nagyobb mértékben támo-

gatják a fenntartók, azonban az eredmény rámutat a fenntartók (többnyire önkormányzatok) szintén nehéz pénzügyi helyzetére, vagy súlyosabb esetben a könyvtárügy iránti érdektelenségére. Átlagtól eltérő adatokat a dél-dunántúli térségben tapasztaltunk

egyedül, ahol a fenntartók passzivitása volt a jellemző (3 igen kontra 6 nem). A harmadik kérdésre adott válaszok megmutatják, hogy a könyvtárak közel háromnegyede egyéb forrásokból is tud gazdálkodni.

Van-e mecénás, szponzor, adományozó aki támogatja a könyvtárat?

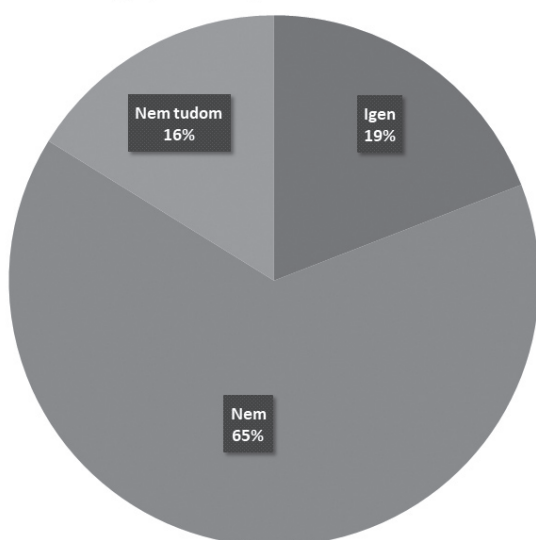

4. ábra: Mecénások, szponzorok, adományozók meglétének aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

Egyéb források alatt többnyire az esetleges pályázatokra és a helyi közösség támogatására gondoltunk. Előzetes várakozásainkat igazolta, hogy ez valóban nem jellemző jelenség a hazai könyvtárak életében,

bár a megkérdezett könyvtárak több mint negyede részesült már ilyen támogatásban. A könyvtárakat támogató baráti körök tekintetében még rosszabb statisztikával számolhatunk.

Támogatja-e a könyvtárat baráti kör?

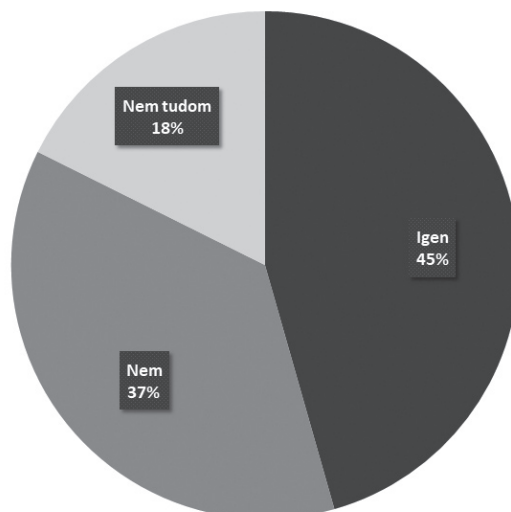

5. ábra: A vizsgált könyvtárakat támogató baráti körök előfordulási aránya (N=68)

A közösségi részvételi működési mód bevezetéséhez az érintett partnerek azonosítása és elérése

Kérdőívünkben rákérdeztünk arra, hogy a könyvtárak azonosítják-e és rangsorolják-e lehetséges partnereiket.

Azonosítják és rangsorolják-e a könyvtár lehetséges partnereit?

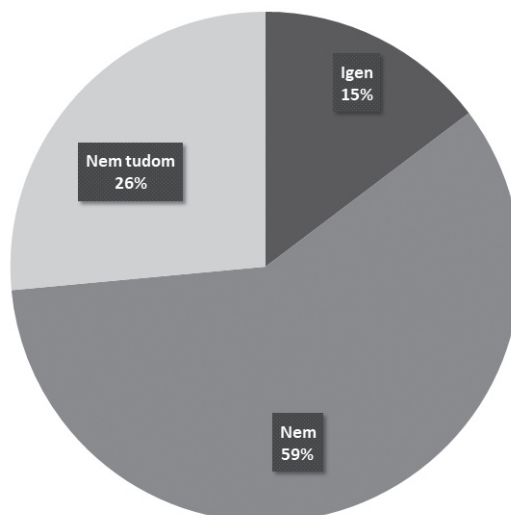

6. ábra: A partnerek azonosításának aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

A választ adó könyvtárak kevesebb mint felében azonosítják és rangsorolják partnereiket. Egy korábbi kérdésre szinte mindenki azt válaszolta, hogy megtesznek mindent a közösségi igények kielégítéséért, amelyhez viszont elengedhetetlen a partneri együttműködés a helyi civil szervezetekkel, oktatási és kul-

turális intézményekkel. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a mindennapi munkában természetesnek vett partnerek kezelése mennyire nem tudatosan történik, holott egy jól átgondolt, eltervezett stratégia szerint kiépített és működtetett partnerkapcsolat mindkét fél számára gyümölcsöző eredményekkel

Élték-e már a stakeholder elemzés lehetőségével?

7. ábra: A stakeholder elemzések alkalmazásának az aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

kecsegtethet. Az ún. stakeholderek olyan személyek, csoportok, illetve szervezetek, akik/amelyek befolyásolhatják egy szervezet céljainak megvalósulását. A könyvtár használatában érintettek körének meghatározása történhet stakeholder elemzéssel, amely során az olvasókat/partnereket az alábbi négy csoport valamelyikébe célszerű kategorizálni:

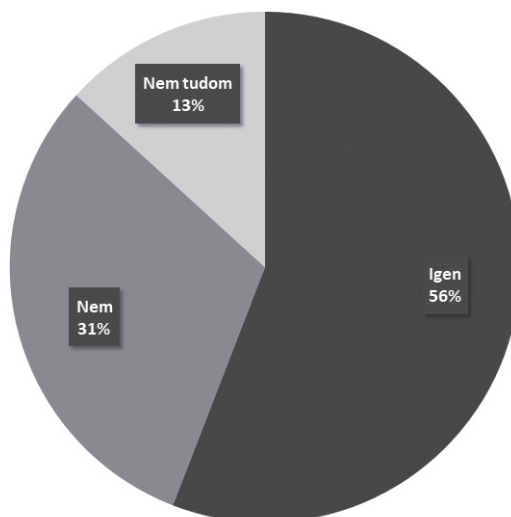
- nagy hatással vannak a könyvtárra, de érdeklődésük csekély;
- hatásuk és érdeklődésük egyaránt csekély;
- hatásuk csekély, de érdeklődésük jelentős;
- hatásuk és érdeklődésük egyaránt jelentős.

Egyértelműen az utóbbi csoportba tartozó partnerek

a leginkább elkötelezettek a könyvtár irányába, így a rangsorolásnál az ő igényeiket, véleményüket érdemes maximálisan figyelembe venni, a többi csoportnál pedig a hatás és az érdeklődés növelésén dolgozni.

Ahogy a kérdőívünkre érkezett válaszok is mutatják, ez a módszer kevésbé használt és ismert a magyar könyvtárakban. Utóbbit erősíti a „nem tudom” válaszok magasabb aránya az egyértelmű igeneknél. A Cselekvő közösségek projekt *Kulturális közösségfejlesztés gyakorlata* című továbbképző kurzusán résztvevő szakemberek megismerkedhettek a módszerrel.

Rendelkeznek-e formális együttműködésekkel a kulturális, oktatási, civil, turisztikai, szociális stb. szervezetekkel és intézményekkel?

8. ábra: Formális együttműködések előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

A könyvtár és a közösség közös munkájának látványos eredménye a formális együttműködések kiépítése és fenntartása. A mintában szereplő könyvtárak több mint fele rendelkezik ilyen szintű partnerkapcsolattal a kulturális, oktatási, civil stb. szférában.

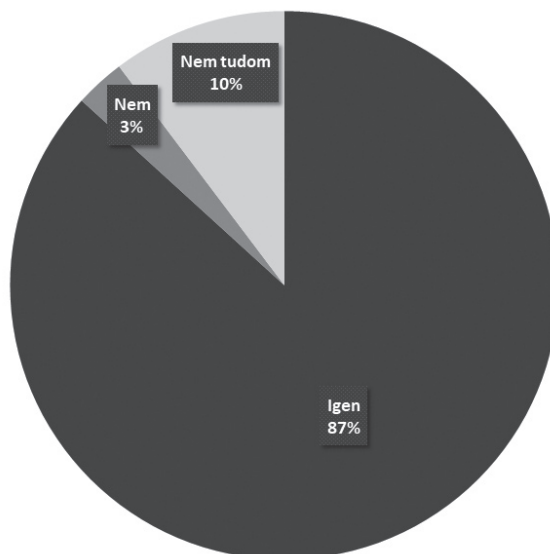
A partnerkapcsolatok kérdésében egyre inkább előtérbe kerül az önkéntesség és az iskolai közösségi (önkéntes) szolgálat.

Nem túl meglepő, hogy a megkérdezett könyvtárak 87%-ában fogadnak iskolai közösségi szolgálatosokat. Bár külön kérdeztünk rá a diákok és a hagyományos értelemben vett önkéntesek meglétére, sokszor felmerül a kérdés, hogy mennyire jellemző a valódi önkéntesség a hazai könyvtári szférában. Rendezvényeink műhelymunkáin is rendre előkerült ez a

kérdés, amelyre válaszol a könyvtáros kollégák általában megerősítették bennünk azt a gyanút, hogy többségük számára az önkéntesség és az iskolai közösségi szolgálat egymástól elválaszthatatlan, vagy nehezen elválasztható fogalmak. Mindenesetre a közösségi részvételen alapuló működés tanúsítványához szükséges tesztelnél már egyértelműen az iskolai közösségi szolgálattól elkülönítve kérdeztünk rá az önkéntesség kérdésére.

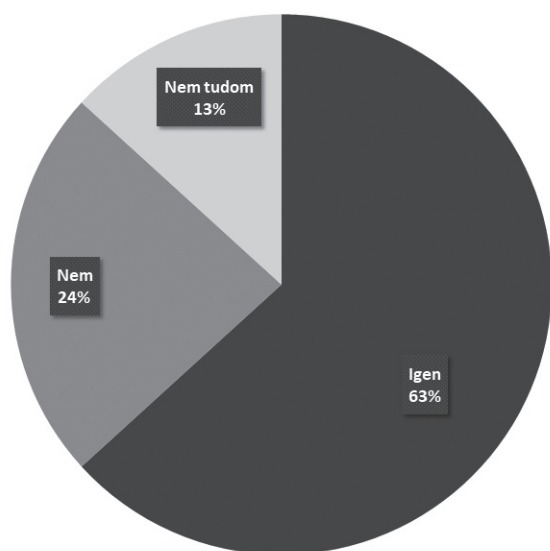
A civil szervezetekkel és a közösséggel való kapcsolattartásnak egyik jellemzője, hogy a könyvtár termet biztosít számukra a rendezvényeikhez, térítésmentesen vagy kedvezményes áron. Az előzetes várakozásnak megfelelően, ez a közösségi célú tevékenység igen jellemző a vizsgált könyvtárakban.

Fogadnak-e iskolai közösségi szolgálatosokat?

9. ábra: Iskolai közösségi szolgálatosok fogadásának aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

Fogadnak-e önkénteseket?

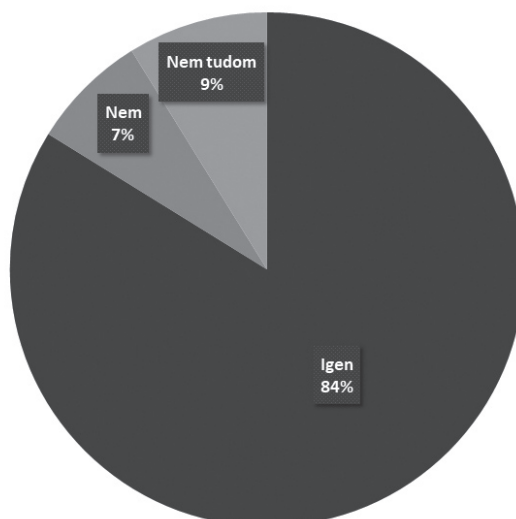
10. ábra: Az önkéntesség előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

Szintén jellemző közösségi kapcsolattartási forma, amikor a civil szervezet vagy közösség a könyvtárban rendezi be székhelyét, vagy az intézmény helyiséget biztosít számukra. Erre a vizsgált minta felében láthatunk példát.

Jellemzően a könyvtár külső környezetével kialakított partnerkapcsolat egyik példája lehet egy kedvezményrendszerhez történő csatlakozás. Ilyen lehet például a fenntartó önkormányzat által a helyi

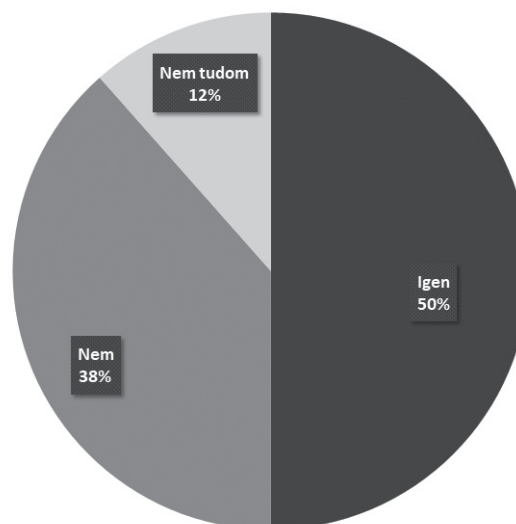
lakosoknak adott, az önkormányzati fenntartásban lévő szolgáltatások – köztük a közkönyvtár – kedvezményes használatára jogosító kártya kibocsátása. Jó marketinggel ebből sokat profitálhat a könyvtár, elsősorban ismertségét növelheti egy ilyen programba történő bekapcsolódással a lakosok körében. A megkérdezett könyvtáraknál azonban erre vonatkozóan csekély számú előfordulást tapasztaltunk.

**Biztosít-e termet kedvezményesen vagy ingyenesen
a könyvtár a különböző közösségek számára?**

11. ábra: Könyvtári tér szolgáltatása közösségeknek a vizsgált könyvtárakban kedvezményes áron vagy térítésmentesen (N=68)

**A könyvtár biztosít-e helyiséget civil szervezetek, közösségek számára?
Esetleg működik-e civil szervezet, közösség székhelye a könyvtárban?**

12. ábra: Civil szervezet, közösség székhelye vagy nekik biztosított helyiség előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

A megfelelő részvételi szint kitűzése

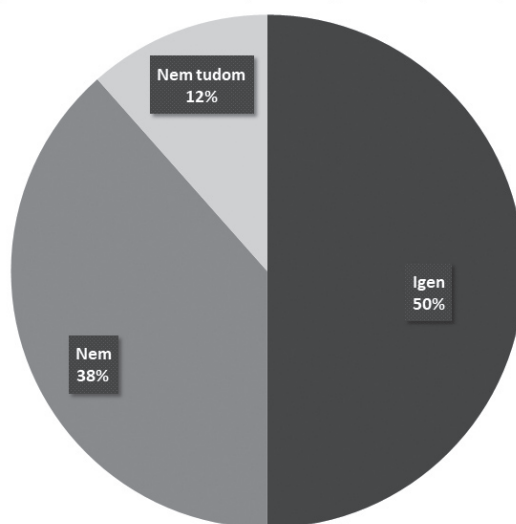
Az intézmény és a közösség közötti interakció legalacsonyabb szintje a tájékoztatás, amely során a közösség az objektív és kiegyensúlyozott információközlést várja el. A könyvtár ezen a szinten a közösséget érintő valamennyi döntéséről, a szolgáltatási rendszer-

réről tervezett, tudatos tájékoztatást nyújt.

A konzultáció szintjénél már valódi közösségi részvételről beszélhetünk. Ilyenkor kétirányú információcsere történik, amely során a könyvtár valamilyen módon alkalmat biztosít olvasóinak, közösségének a véleménynyilvánításra.

A bevonás szintjénél már nem csupán információcse-

A könyvtár biztosít-e helyiséget civil szervezetek, közösségek számára?
Esetleg működik-e civil szervezet, közösség székhelye a könyvtárban?

13. ábra: Kedvezményrendszerben való részvétel előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

re zajlik, hanem az előző szinten jelentkező közösségi vélemények beépülnek a döntéshozatalba. Nem biztos, hogy a könyvtár teljesíteni tudja a konkrét közösségi javaslatokat, de a kérések eljutásának lehetősége a döntéshozatalig már jelentős előrelépés a társadalmiasítás folyamatában. Az önkéntesség is ezen a szinten mutatkozik meg először.

Az együttműködés szintjén a döntéshozatal minden vonatkozásában a partnerekkel közös döntéshozatalra törekszik a könyvtár. Gyakorlatilag ez a szint jelenti a maximumot a könyvtári szféra közösségi részvételen alapuló működésében, hiszen a jogszabályok nyújtotta keretek az esetek többségében ennél nagyobb önállóságot nem engednek meg a közösségeknek a könyvtári szakfeladatok ellátásában.

A felhatalmazás szintje elméleti síkon a közösségi részvétel legmagasabb szintjét jelenti, amely során a döntést a közösség tagjai hozzák, a következményeit azonban az intézmény és a partnerei együtt vállalják.

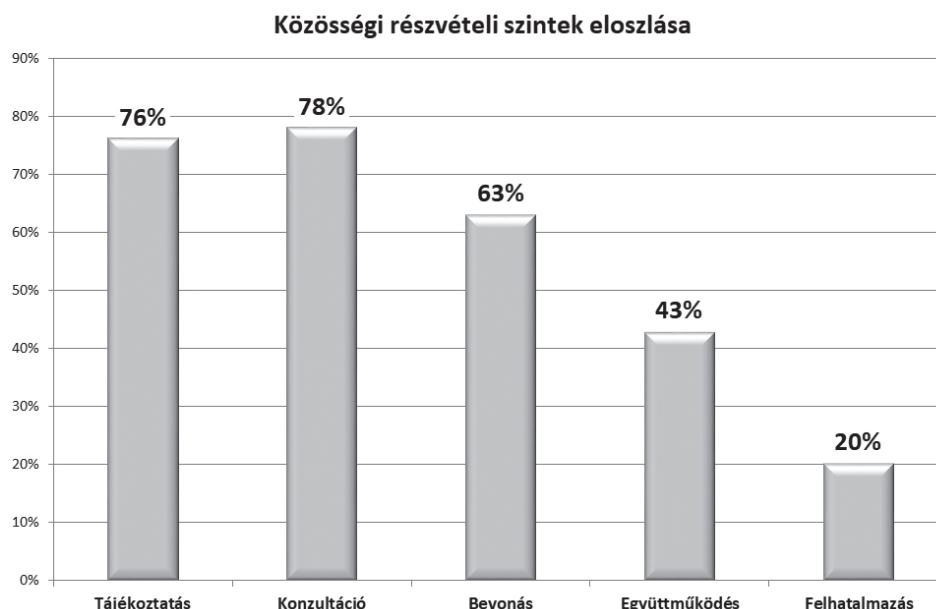
Az egyes szintek megvalósítása történhet:

- érintett körönként (pl. konzultáció a lakossággal, diákok bevonása, együttműködés civil szervezetekkel),
- témánként (pl. egy művészeti kiállításról csak tájékoztatás, de könnyen lehet egy interaktív téma, amelybe be is vonható a közösség),
- tevékenységenként (pl. gyűjteményszervezés esetében konzultáció szintje lehet a be szerzen-

dő dokumentumokról az olvasók véleményének kikérése, ugyanakkor bevonás vagy együttműködés lehet a helyismereti gyűjtemény bővítése általuk beküldött fotókkal, aprónyomtatványokkal).

Hangsúlyozandó, hogy egyik szint sem jobb a másiknál, és a könyvtárnak meg kell találnia az optimális egyensúlyt, hogy melyik részfeladatára milyen mértékű bevonást tervez. Mindez már átvezet a negyedik lépéshez a társadalmiasítás gyakorlati megvalósításában, amely a közösségi részvétel a könyvtári döntéshozatal folyamatában. Mivel a felhatalmazás szintje inkább elméleti lehetőség, a könyvtár felelőssége a folyamatban végig fennmarad, különösen, hogy minden egyes döntés meghozatala potenciális veszélyforrás a könyvtár jó hírnevére, működésére vonatkozóan. Alacsonyabb szinten mindenképp megéri a közösséget bevonni a döntéshozatal menetébe, mert mindkét fél számára kölcsönösen hasznos módon ismerhetik meg egymást a felek.

A kérdőívre válaszoló könyvtárak több mint háromnegyedében az előzetes várakozásoknak megfelelően – a könyvtár információs szerepköre folytán is – jelen van a tájékoztatás szintje. Érdekes módon a már közösségi részvételen alapuló működést minimális mértékben megvalósító konzultáció szintje két százalékkal magasabb átlagos értékben jelenik meg a választásokban. A szorosabb közreműködést jelentő bevonás

14. ábra: A közösségi részvétel szintjeinek átlagérték szerinti előfordulása a vizsgált könyvtárakban az utolsó kérdésblokk adatai alapján (N=68)

valamivel kisebb mértékben figyelhető meg, míg a rendszeres és dokumentált együttműködést megkívánó részvételi szint az intézmények kevesebb mint felében fordul elő. A kérdőív utolsó kérdésblokkja alapján tehát a konzultáció a megkérdezett minta leggyakoribb részvételi szintje.

A kérdőív kitöltése során szerezhető pontszámok átlaga 95 volt, amely az előzetesen kalkulált szintezés szerint a bevonás és az együttműködés határát jelentette. A 14. ábrán látható átlagos adatok az utolsó, az egyes részvételi szintek jellemzőire rákérdező kérdésblokk válaszait mutatják összesítve. A végső pontszám az ezt megelőző blokkok során szerezhető pontszámok alapján módosult, az ottani, a társadalmiasítás szempontjából értékes válaszok pontjainak hozzáadásával. A ponthatárok a blokkonként elérhető minimális és maximális pontszámok függvényében kerültek meghatározásra és bizony az utólagos tapasztalatok alapján a végső tesztben némi módosításra (szigorításra) szorulnak. Mivel ez a teszt

egyben a közösségi részvételen alapuló működést igazoló oklevél kiadásának egyik alátámasztó dokumentuma is, ezért indokoltnak láttuk, hogy a pontok szigorításával a ponthatárok szerinti besorolás pontosabb eredménnyel mutassa ki a kitöltő intézmény összesített részvételi szintjét, amelynek az oklevél eléréséhez minimum a konzultáció szintjének kell megfelelni. Ismételten hangsúlyozandó, hogy intézményen belül az egyes részfeladatokra külön-külön kell meghatározni az elérni kívánt részvételi szintet, a teszt összesített értékei inkább iránymutatónak szolgálnak a könyvtárnak a társadalmiasítás szemlélete iránt vállalt elkötelezettsége bizonyítékeként.*

Közösségi részvételi szintek a könyvtári munkafolyamatok tükrében

A könyvtár működési körülményei a társadalmiasítás szempontjából gyakorlatilag a szolgáltatás körülményeit foglalják magukban. A szolgáltatás színtereinek

* A kérdőív eredeti és új szintezése a pontszámok alapján (maximális pontszám 170):

- 45–64 pont között: a közösségi részvétel szintje tájékoztatás – módosított pontozás: 50–80 pont között.
- 65–84 pont között: a közösségi részvétel szintje konzultáció – módosított pontozás: 80–100 pont között.
- 85–94 pont között: a közösségi részvétel szintje bevonás – módosított pontozás: 100–120 pont között.
- 95–109 pont között: a közösségi részv. szintje együttműködés – módosított pontozás: 120–150 pont között.
- 110 pont fölött: A közösségi részvétel szintje: felhatalmazás – módosított pontozás: 150 pont között.

meghatározásakor a konzultáció szintjét ajánlott megvalósítani az olvasói igények hatékonyabb kielégítése érdekében. Az olyan működési körülmények, mint a nyitva tartás, a webes tartalomfejlesztés és egyéb, a közösségre közvetlenül kiható szolgáltatás esetében fontos a használók igényeinek és a könyvtár környezetének pontos ismerete. A konzultációnál magasabb részvételi szint kevésbé elképzelhető, bár például, ha önkéntes munka keretében adódik mód a fizikai tér fejlesztésére, az már a bevonás szintjének tekinthető. Ezt a megállapítást a kérdőívünkre érkezett válaszok is alátámasztják.

Közösségi részvétel szintjei a könyvtár működési körülményeinek kialakításában:	Igen	Nem	Nem tudom
Tájékoztatás	90%	9%	1%
Konzultáció	74%	15%	12%
Bevonás	38%	53%	9%
Együttműködés	28%	60%	12%
Felhatalmazás	4%	82%	13%

8. táblázat: A közösségi részvétel szintjei a vizsgált könyvtárakban a működési körülmények kialakítását illetően (N=68)

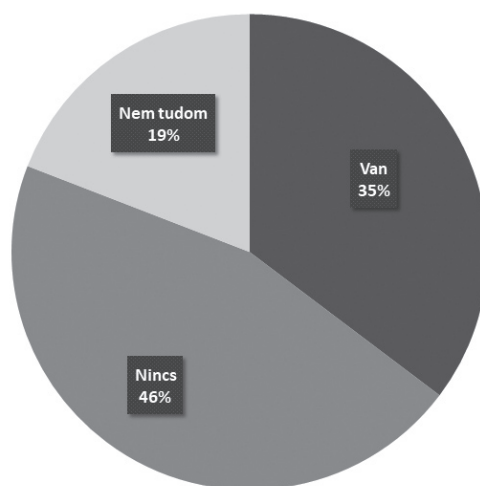
A csaknem egyöntetű szervezett tájékoztatást, majd esetek közel háromnegyedében jelen lévő konzultációt követően látványosan csökken a válaszadók értékelése szerint a társadalmiasítás részvételi szintjének lehetősége a vizsgált könyvtárakban ezen könyvtári feladatok mentén.

A magasabb részvételi szint egyik jellemzője, amikor az intézmény valamilyen közös érdekeltiség folytán egyeztet közösségeivel. Az ezt felmérő kérdésünkre érkező igenlő válaszok száma hasonló értékeket mutat a működési körülmények részvételi szintjeit vizsgáló kérdésblokkban a bevonás szintjére érkezett igenek számával, a vizsgált minta közel harmadával.

Ha eltekintünk a többalkalmas egyeztetésektől és csupán a legalább egyszeri közös döntéshozatal megtörténtét vizsgáljuk, hasonló eredményeket kapunk, mivel az igenek számával párhuzamosan a nemek és bizonytalanok aránya is hasonló mértékben növekszik.

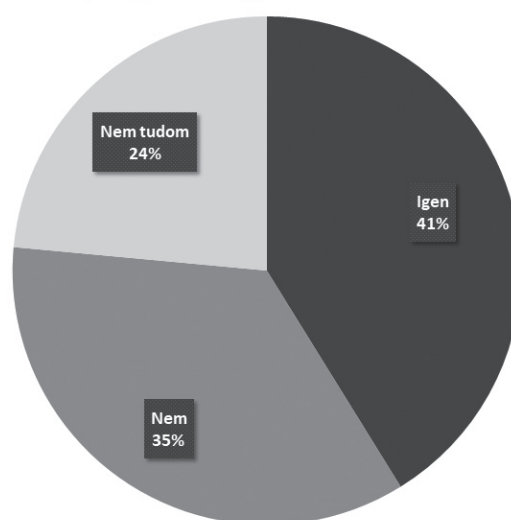
A könyvtárak állomány-menedzsmentjében szintén megjelenhet a társadalmiasítás a közösségi igényekre épülő könyvtári gyűjteménnyel, természetesen továbbra is figyelembe véve az intézmény könyvtári rendszerben elfoglalt helyét, szerepét és kötelezettségeit. A gyűjtőköri szabályzat frissítése és újragondolása lehet az egyik ilyen tevékenység ezen a területen. Konzultáció szintjén a dezideráták említhetők, a beszerzendő dokumentumokra rákérdező igényfelmérések, de az állományvédelmi digitalizálásnál prioritást élvező dokumentumok köre is meghatározható

Van-e alkalmanként, esetleg rendszeresen egyeztetés a könyvtár működéséről a különböző civil közösségekkel, művelődési társaságokkal?

15. ábra: Alkalmankénti vagy rendszeres egyeztetés a vizsgált könyvtárak működéséről civil és művelődési szervezetekkel (N=68)

Volt már példa arra, hogy közösen döntöttek valamilyen szakmai/szolgáltatási ügyben a civil szervezetekkel?

16. ábra: A vizsgált könyvtárak és civil szervezetek közös döntéshozatalának előfordulása szakmai/szolgáltatási téren (N=68)

a használói igények alapján. A bevonás szintjén lehet tartani gyűjteményfejlesztéssel kapcsolatos műhelygyakorlatokat, ötletbörzét, illetve az önkéntesek és az iskolai közösségi szolgálat diákjai bevonhatók a raktári rend fenntartásába. Együttműködés szintjén például a topotékek fejlesztéséhez mozgósíthatók a közösségek, saját emlékeik és fotóik összegyűjtésével és megosztásával. A tartalmi avulás megítéléséhez az adott témák szakértői is bevonhatók, ahogy a könyvek állapotjavításában is segíthet a közösség önkéntes mesterembereinek közreműködése. Gyakori a leselejtezett könyvek örökbefogadása a hazai könyvtárakban, ez is egyfajta állomány-menedzsmentet érintő közösségi részvétel. Kérdőívünk utolsó kérdésblokkjában szintenként mértük fel a könyvtárak lehetőségeit. A gyűjteményszervezés (állományépítés) területén az alábbi válaszokat kaptuk:

Közösségi részvétel szintjei a gyűjteményszervezésben:	Igen	Nem	Nem tudom
Tájékoztatás	57%	35%	7%
Konzultáció	85%	7%	7%
Bevonás	76%	16%	7%
Együttműködés	43%	47%	10%
Felhatalmazás	10%	74%	16%

Az adatokból jól látszik, hogy a mintában szereplő könyvtárak önértékelése szerint a gyűjteményszervezés terén a konzultáció és a bevonás szintjén mozgósítják olvasótáborukat. Ha a felhatalmazás szintjét nem vizsgáljuk, akkor az együttműködés szintjén számítanak legkevésbé a közösségi részvételre, ám még ennél a kérdésnél is majdnem a nemekkel egyező számú igenlő válasz érkezett. A helyismereti dokumentumok gyűjtésénél, feldolgozásánál és tárolásánál is asszisztálhatnak a könyvtárhasználók a közösségi részvétel egyes szintjein. Érdekesség, hogy az alapvető könyvtári funkcióknak tekinthető tájékoztatás ebben a feladatkörben kevésbé jellemző, a kollégák talán túlságosan is belső munkakörnek tekintik ezt, ám mégis számítanak a közösség segítségére a magasabb részvételi szinteken.

A könyvtárak helyismereti dokumentumainak gyűjtésénél, feldolgozásánál és tárolásánál is megvalósulhatnak a társadalmiasítás különböző részvételi szintjei. A gyűjtemény kialakításának folyamatát jogszabály szabályozza, ahogy a feldolgozás is könyvtáros szakfeladatnak minősül, azonban részfeladatokban már bevonható a közösség: például fotón, képeslapokon szereplő helyszínek, személyek azonosításához. Önkéntesek vagy diákok bevonhatók olyan gyakor-

9. táblázat: A közösségi részvétel szintjei a vizsgált könyvtárakban a gyűjteményszervezést illetően (N=68)

lati munkákba is, mint a digitalizálendő dokumentumok szkennelése, a képfájlok vágása, az optikai karakterfelismerő szoftver alkalmazása, fénymásolás. A hagyományos csatornákon nehezen vagy már nem beszerezhető aprónyomtatványok gyűjtésében is tud aktív szerepet vállalni a könyvtár közössége, az együttműködés szintjén pedig érdemes elmélyíteni a kapcsolatokat a helyi honismereti-helytörténeti szervezetekkel.

Közösségi részvétel szintjei a helyismereti munkában:	Igen	Nem	Nem tudom
Tájékoztatás	71%	24%	6%
Konzultáció	76%	10%	13%
Bevonás	69%	22%	9%
Együttműködés	43%	46%	12%
Felhatalmazás	25%	57%	18%

10. táblázat: A közösségi részvétel szintjei a vizsgált könyvtárakban a helyismereti munkát illetően (N=68)

Mintánkban a helyismereti munka esetében a tájékoztatás és a konzultáció a legaktívabb részvételi szint a közösség részéről, de a bevonás mértéke sem mutat sokkal alacsonyabb értéket. Az együttműködés a gyűjteményszervezéshez hasonló arányban van jelen.

A könyvtárak speciális használói csoportjait kategorizálhatjuk állapotuk (tartós betegek, fogyatékkal élők), munkaerőpiaci helyzetük (kisgyermekes anyák, munkanélküliek, hajléktalanok) és életkoruk (gyerekek, idősek) szerint. A közösségi részvételen alapuló működési mód alkalmazásakor a konzultáció és a bevonás szintjén figyelembe veszik ezen csoportok igényeit, egyben folyamatos visszajelzést is fogadva tőlük. Bevonás és együttműködés szintjén a fenti csoportokat képviselő, segítő civil szervezetekkel, kulturális és oktatási intézményekkel, munkügyi központokkal, kormányhivatalokkal lehet kapcsolatokat kiépíteni.

Közösségi részvétel szintjei a speciális használói csoportok ellátásában:	Igen	Nem	Nem tudom
Tájékoztatás	49%	41%	10%
Konzultáció	59%	26%	15%
Bevonás	44%	47%	9%
Együttműködés	34%	54%	12%
Felhatalmazás	25%	59%	16%

11. táblázat: A közösségi részvétel szintjei a vizsgált könyvtárakban speciális használói csoportok ellátását illetően (N=68)

Ebben a feladatkörben a leggyakoribb közösségi részvételi szint a megkérdezett könyvtárakban a konzultáció szintje, azonban itt nem mutatható ki akkora gyakoriság, mint az előzőleg bemutatott funkciók esetében. Elmondható, hogy majdnem a minta felében még szervezett tájékoztatás sem működik a speciális használói csoportoknak címezve. (Mindez tükrözi a jelen különszámban olvasható, a hazai könyvtárak esélyegyenlőségi helyzetét vizsgáló tanulmány megállapítását is, miszerint a fenti intézmények közel felében nincs a hátrányos helyzetűeket támogató esélyegyenlőségi program.)

Egy könyvtári rendezvény hatékonyságának méréséhez elengedhetetlen legalább a szükséges elégedettségméréseket elvégezni, legyen az akár egy kis, pozitív vagy negatív élményt visszajelző véleménylapocska, vagy akár részletesebb nyomtatott vagy online kérdőív. Amennyiben mindezt a szervező könyvtár tudatosan hajtja végre, beszélhetünk a konzultáció szintjéről. Bevonás szintjén lehet önkénteseket és közösségi szolgálatot teljesítő diákokat mozgósítani a rendezvényeken. Együttműködés szintjén a civil szervezetekkel, kulturális, oktatási és egyéb intézményekkel közös programokkal lehet készülni. Kivételes esetben a felhatalmazás szintjét is el lehet érni, amikor a könyvtár egy megbízható közössége saját programját valósítja meg az intézményben, a vendéglátó könyvtár személyi, tárgyi és anyagi támogatásával.

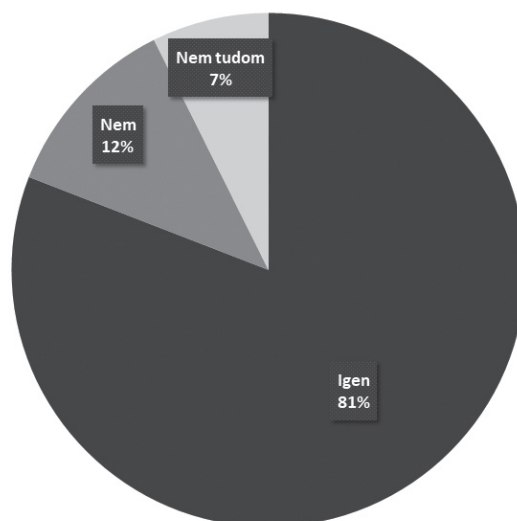
Közösségi részvétel szintjei a rendezvény-szervezésben:	Igen	Nem	Nem tudom
Tájékoztatás	99%	-	1%
Konzultáció	96%	-	4%
Bevonás	88%	7%	4%
Együtműködés	66%	26%	7%
Felhatalmazás	37%	53%	10%

12. táblázat: A közösségi részvétel szintjei a vizsgált könyvtárakban a rendezvény-szervezés feladatköréit illetően (N=68)

Nem túl meglepő módon – mivel a rendezvények képviselik leglátványosabban egy könyvtár közös-

ségi tevékenységét – erre a kérdéskörre születtek a társadalmiasítás szemléletét leginkább elfogadó válaszok. A bevonás szintjéig nagyon magas számban jelennek meg a válaszadók szerint a közösségi részvételen alapuló működés jellemzői a rendezvény-szervezési munkákban. A minta 66%-a szerint e téren rendszeres együttműködés is történik a partnerszervezetekkel. A felhatalmazás szintjére adott 37%-os igen válasz is ebben a feladatkörben a legmagasabb. Mivel a kérdőívben a válaszadóknak csak besorolniuk kellett önértékelés alapján magukat az előre definiált részvételi szintek soraiba, a jövőben érdemes a társadalmiasított módon működő könyvtár oklevelet megkapott intézmények szolgáltatási portfólióit részletesebben is megvizsgálni, hogy pontosabb képet kapjunk arról, hogy a hazai intézmények a társadalmiasítás adott szintjén milyen tevékenységeket folytatnak.

Lakossági vagy közösségi kezdeményezésre valósított-e meg a könyvtár együttműködésben velük programot, projektet, kiállítást stb.?

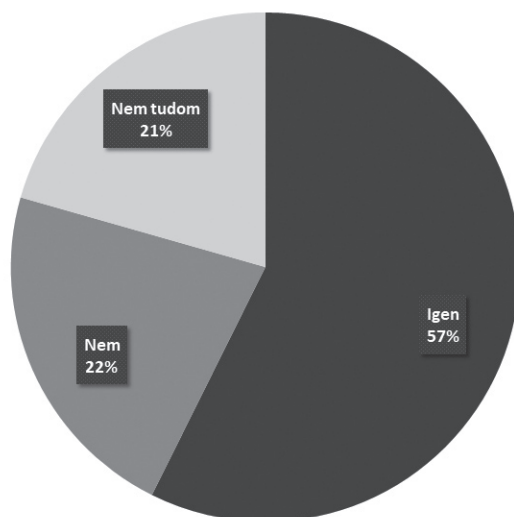
17. ábra: Közösségi kezdeményezésre megvalósuló közös szervezésű programok előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

Rákérdeztünk, hogy közösségi kezdeményezésre, közös munkával és szervezéssel valósítottak-e már meg a település lakóival, közösségeivel programokat. Az igenekre érkező válaszok arányszáma hasonló értéket mutat a fenti táblázat tájékoztatástól együttműködésig tartó szintjeinek átlagértékével (87%). Mindez a könyvtárak és közösségeik tartalmas közös munkáját, a grafikon adatai pedig a közösség magas aktivitását is sugallják. Utóbbi egy másik kérdés is alátámasztja. A bevonás szintjének kérdésblokkjában megkér-

deztük, hogy valósultak-e meg közösségi projektek már a könyvtárban közösségi kezdeményezésre, de a könyvtár rendezésében. Érdekes módon ez a fajta, passzívabb, inkább ötletadó részvételi szint kevésbé jellemző, mint a közösségek aktív közreműködése a közös programokban.

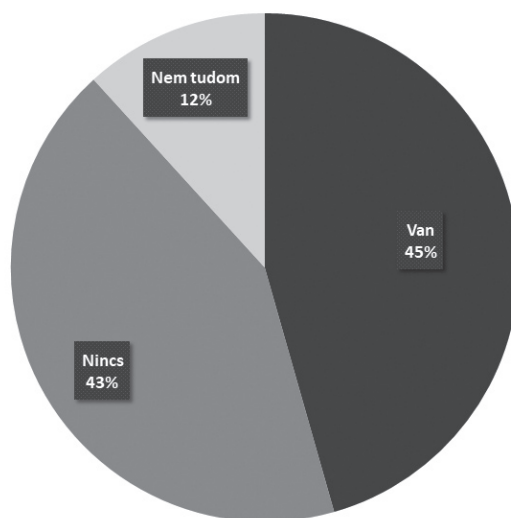
Az együttműködés és a felhatalmazás szintjén (a felelősség közösségre ruházásának mértékétől függően) egyaránt előfordulhat olyan könyvtári program, rendezvény, amelyet teljes egészében külső partnerek

**Születtek-e, valósultak-e meg közösségi projektek a múltban
közösségi kezdeményezésre?**

18. ábra: Községi kezdeményezésű projektek megvalósulásának előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

**Van-e olyan könyvtári program, amelyet egy civil szervezet,
közösség, helyi lakos tervez, szervez és bonyolít le?**

19. ábra: Külsős könyvtári programok előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

terveznek, szerveznek és bonyolítanak le a könyvtárban. A kérdőívre érkezett adatok alapján majdnem az esetek felében volt már precedens hasonlóra.

Közösségi részvétel szintjei egyéb feladatkörben:	Igen	Nem	Nem tudom
Tájékoztatás	91%	3%	6%
Konzultáció	78%	9%	13%
Bevonás	38%	49%	13%
Együttműködés	54%	31%	15%
Felhatalmazás	-	-	-

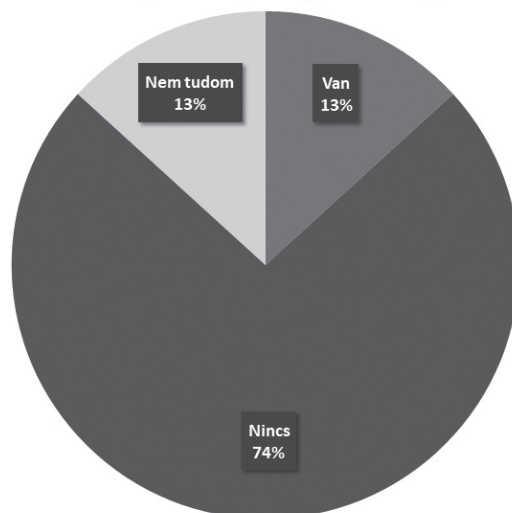
13. táblázat: A közösségi részvétel szintjei a vizsgált könyvtárakban egyéb feladatkörökben (N=68)

Az előzőleg tárgyaltakon túlmutató feladatkörökben

a tájékoztatás szintje egyöntetűen domináns a vizsgált könyvtárakban. A közösségi részvételen alapuló működés szintjein a konzultáció, valamint érdekes módon az együttműködés szintje a hangsúlyos. Az eddigi funkciókhoz képest átlag feletti együttműködést sugalló adatok miatt a projekt zárását követő gyakorlati társadalmiasítási munka során érdemes lesz részletesebben is megvizsgálni az egyéb könyvtári funkciókat ebből a szemszögből.

A kérdőívet kitöltő könyvtárak között – megmutatva a felhatalmazás szintjének könyvtári területen marginális szerepét – elenyésző mértékben van jelen olyan konkrét feladat az intézményben, amelyet egy civil szervezetre, közösségre bízunk.

Van-e olyan konkrét feladat, amelyet az intézmény egy civil szervezetre, közösségre vagy a lakosságra bíz?

20. ábra: Külsősöknek kiszervezett feladatok előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

Közösségi részvétel a döntéshozatal folyamatában

Az eltérő részvételi szintek folyamányaként a döntéshozatali mechanizmus is intézményenként eltérő lehet. A közösségi döntéshozatal az alábbi folyamatok szerint működhet:

1. A döntéssel kapcsolatos probléma vagy kérdés meghatározása.
2. A fenti probléma többszemponú vizsgálata. A közösség bevonása segíthet a nézőpont kitágításában.
3. Megoldási lehetőségek keresése.
4. Döntéshozatal konszenzussal, az érintettek és az intézmény közös részvételével. Szükség esetén azonosítani kell a még felmerülő problémákat és

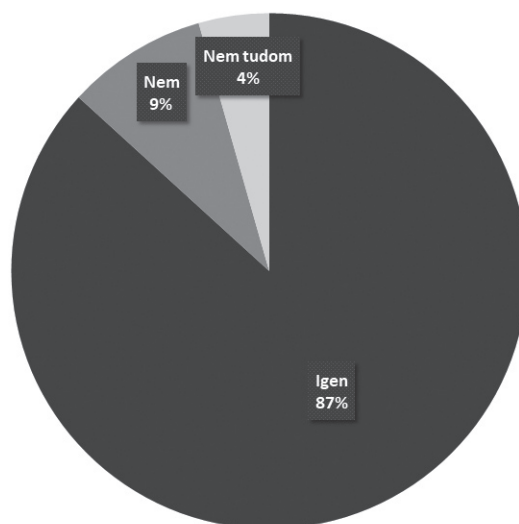
ezek mentén újraindítani a döntéshozatali folyamatot.

5. Visszacsatolás. Ilyenkor általában újabb problémák merülnek fel, ami ciklusszerűen újraindítja a döntéshozatali folyamatot, ezáltal folyamatosan tökéletesítve az adott probléma megoldásának menetét.

A közösségi működés összehangolt céljai és eszközei

A hétlépcsős közösségi részvételi modell ötödik fokozata gyakorlatilag a könyvtár által – kulcsfontosságú, hogy tudatos, tervezett módon – személyesen és online ápolat kapcsolatrendszer eszközrendszere:

Érkeznek-e visszajelzések/értékelések/vélemények a település lakóitól, közösségeitől a könyvtár tevékenységeivel/munkájával kapcsolatban?

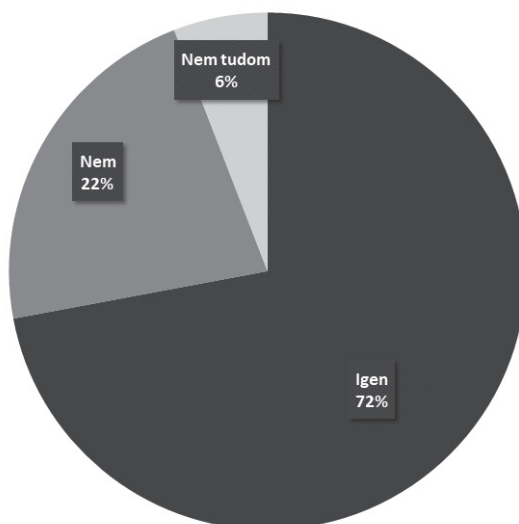
21. ábra: A lakossági visszajelzések előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

személyes találkozók és telefonos kapcsolattartás, plakátok és egyéb nyomtatott tájékoztató eszközök, virtuális kapcsolattartás (e-mail, weboldal, közösségi média). Manapság számtalan módja van már egy közönség elérésének. A legfontosabb tanács, hogy érdemes egyszerre több platformot is alkalmazni, ezáltal több célcsoportot elérni (pl. az idős olvasót telefonon vagy nyomtatott anyagon, míg a fiatalok

általában a közösségi médiát preferálják) és törekedni kell az egyértelműen és tömören megfogalmazott üzenet továbbítására, kerülni érdemes a terjedelmes leírásokat a tájékoztatás során.

Kérdőívünkben rákérdeztünk, hogy milyen mértékben kapnak a könyvtárak érdemi visszacsatolást a használóközönségüktől. Az olvasók az esetek 87%-ában valamilyen módon ki tudják fejezni véleményü-

Végeznek-e kérdőíves vagy más felmérést, elégedettségmérést, szerveznek-e közmeghallgatást, fókuszcsoportos beszélgetést vagy közösségi találkozót?

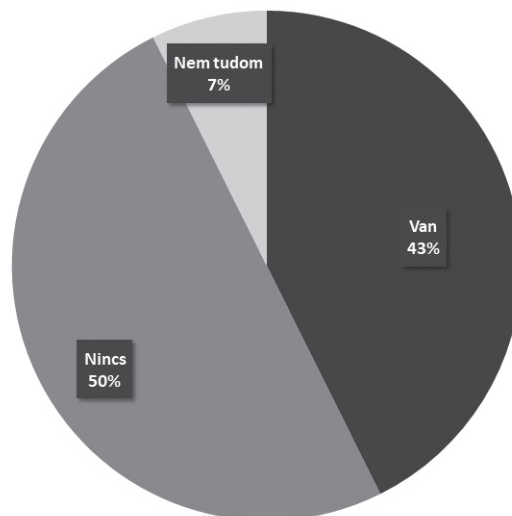

22. ábra: Tudatos használói konzultáció előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

ket a könyvtár működésével, szolgáltatásaival kapcsolatban. A tudatosabb információgyűjtés már valamivel alacsonyabb előfordulást mutat a mintában. Felméréssel, elégedettségméréssel, fókuszcsoportos beszélgetéssel, találkozókkal az érintett könyvtárak közel háromnegyedénél találkozhatunk.

A konzultáció szintjén túllépve a könyvtár közönségének bevonására már kevesebb példát láthatunk a mintában olvasható válaszadatokban, közel fele-fele arányú eloszlás figyelhető meg a közösségekkel folytatott műhelymunkák, csoportos megbeszélések, ötletbörzék és egyéb véleményezési lehetőségeket tekintve.

Van-e közös műhelymunka, csoportos megbeszélés, ötletbörze, véleményezési lehetőség a civil szervezetekkel, közösségekkel?

23. ábra: A közösségek bevonásának előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

Online könyvtári eszközök:	Igen	Nem	Nem tudom
Honlap, hírlevél	75%	22%	3%
Közösségi média	84%	12%	4%

14. táblázat: A vizsgált könyvtárak által használt hagyományos és közösségi média felületek (N=68)

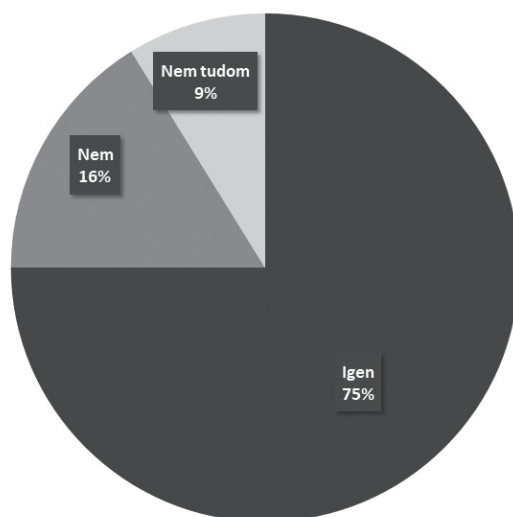
A megkérdezett könyvtárak háromnegyede rendelkezik rendszeres frissítésű honlappal, hírlevéllel, RSS-csatornával vagy egyéb kommunikációs felülettel. A nem válaszok aránya minden bizonnyal a községi könyvtárakat és KSZR szolgáltatóhelyeket tömöríti, akiknél könnyen előfordulhat ezen eszközök hiánya. A közösségi médiajelenlét magas a vizsgált mintában, kimutatható az előző kérdésre kapott válaszok közötti eltérésekben a saját webes felülettel nem rendelkező kiskönyvtárak törekvése az online jelenlétre. A közösségi média egyik legnagyobb előnye – amellett, hogy az intézmény részéről nem szükséges

webfejlesztői szaktudás vagy megfelelő szakember alkalmazása – hogy szinte azonnal reagálni tudnak használói online tevékenységeire, ahogy azt a vizsgált könyvtárak háromnegyedében rendszeresen meg is teszik a közösségi médiában kapott véleményekre, értékelésekre adott válaszukkal.

Civil szerkesztésű online felületekkel (pl. szabadon szerkeszthető wiki) elenyésző mennyiségben rendelkezik a vizsgált minta. Civilek vagy szakmai közösség által a könyvtár felületén működő virtuális online projektre nincs példa a válaszadók között.

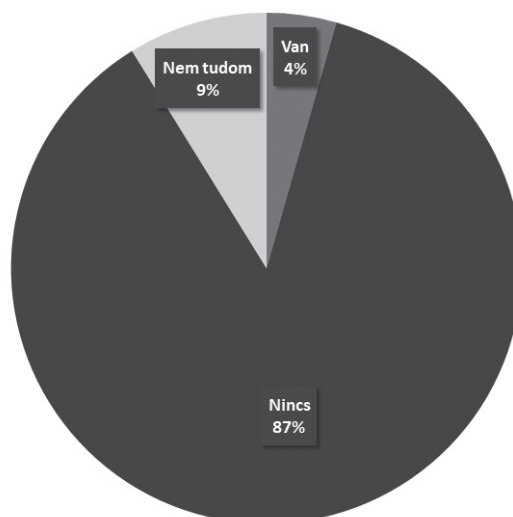
A használói visszajelzések gyűjtésének egyik eszköze lehet a vendégkönyv, amit a minta eseteinek közel felében alkalmaznak. A tudatos kapcsolatépítés során azonban ez nincs kihasználva mint információforrás, ahogy a következő diagram adatain is megtekinthető. A vendégkönyvet alkalmazók több mint felében nem végzik el a vendégkönyvbe írtak összesítését, majd elemzését, így gyakorlatilag az esetek jelentős részében elvész annak lehetősége, hogy a vendégkönyv bejegyzéseit vizsgálva, következtetéseket vonjanak le, és áttekintsék az esetleges teendőket.

Reagálnak-e a közösségi oldalakon kifejtett véleményekre, értékelésekre?

24. ábra: A vizsgált könyvtárak reakcióinak aránya közösségi médiafelületen (N=68)

Van-e olyan online felülete az intézménynek, amelyet civilek szerkesztenek?

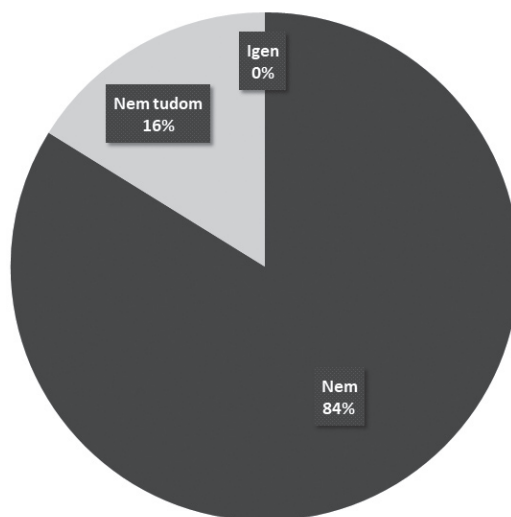
25. ábra: Civil szerkesztésű online felületek előfordulási aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

A társadalmiasított működés megjelenítése az intézményi dokumentumokban

A könyvtár közösségi részvételen alapuló működésének hatodik lépcsőfokán a társadalmiasítás iránti elkötelezettséget a könyvtár megjeleníti alapdoku-

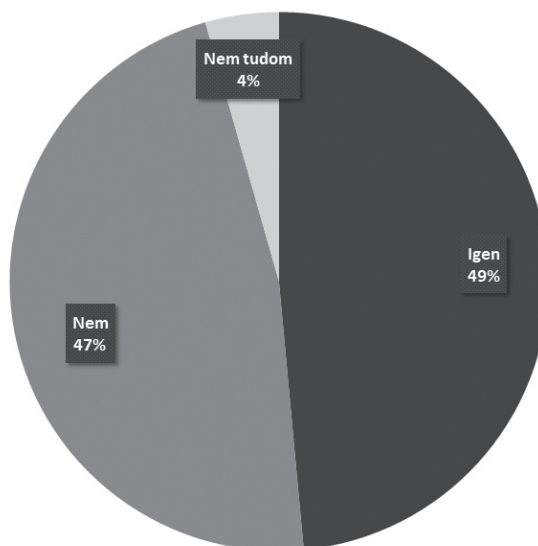
mentumaiban írásba foglalva ez iránti szándékát, megerősítve azt a bevonandó közösség és a fenntartó irányába egyaránt. Ebben a tekintetben a *Minősített Könyvtár* címmel rendelkező intézmények előnyben vannak, mert olyan a közösségi részvételi működéshez fontos dokumentumokkal rendelkeznek, mint a

**Működtettek-e civilek, szakmai közösségek hosszú távon
könyvtári virtuális, online projektet?**

26. ábra: Külsős fenntartású online könyvtári projektek előfordulási aránya a vizsgált intézményekben (N=68)

Tartanak-e vendégkönyvet?

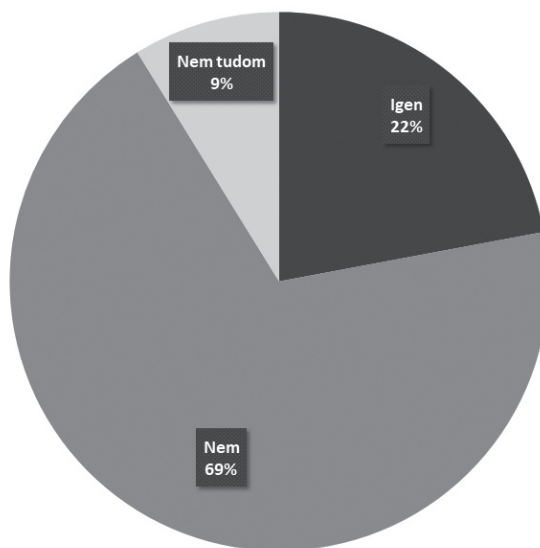

27. ábra: Vendégkönyvek használatának aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

külső-belső kommunikációs terv, éves beszámoló és cselekvési tervek, a rendszeres használói igényfelmérés, környezeti elemzés és mindezek kiértékelése, majd az ezen adatok alapján történő stratégiaalkotás, nem is említve a dokumentált partnerkapcsolatokat. A közösségek tudatos bevonásához elengedhetetlen az írásban rögzített tervezés, elsősorban a stratégiai

tervben, illetve az éves munkatervben. Ezekben a dokumentumokban lehet pontosan definiálni a kitűzött társadalmiasítási szintek céljait, az azokhoz vezető lépéseket és módszereket. Meg kell jeleníteni írásban a bevonandó közösségekkel tervezett könyvtári munkafolyamatokat az előre meghatározott közösségi részvétel szintje mentén. Az alábbi táblázat

Összesítik, elemzik-e a vendégkönyvbe írtakat?

28. ábra: A vendégkönyvbe írtak összesítésének aránya a vizsgált könyvtárakban (N=68)

összefoglalja, hogy a kérdőívet kitöltők esetében a fontosabb intézményi dokumentumokban a közösségorientált szemlélet milyen mértékben jelenik meg a könyvtárosok véleménye szerint.

Közösségorientált szemlélet az intézményi dokumentumokban:	Igen	Nem	Nem tudom
Szervezeti és működési szabályzat	54%	28%	18%
Küldetésnyilatkozat	53%	25%	22%
Éves munkaterv és beszámoló	94%	3%	3%
Stratégiai terv	57%	22%	21%

15. táblázat: A közösségorientált szemlélet jelenlétének aránya a vizsgált könyvtárak intézményi dokumentumaiban (N=68)

A megkérdezett könyvtárosok majdnem mindegyike szerint megjelenik a mindennapi működést leginkább meghatározó éves munkatervben és beszámolóban a közösségekkel történő közös munka valamilyen formája. A másik három dokumentumban ez az esetek több mint felében jelenik meg, a „nem tudom” válaszadók valószínűleg nem vezető beosztású könyvtárosok, vagy a kis intézmények munkatársai lehetnek, akik talán KSZR szolgáltatóhelyként nem

is rendelkeznek ilyen dokumentációval. További intézményi dokumentumok lehetnek még a közösségorientált szemlélet bemutatására a könyvtárhasználati szabályzat, a gyűjtőköri szabályzat valamint a könyvtár online felületei. Az intézményi dokumentumok jelenlegi státusza jó kiindulóalapot nyújt egy majdani országos könyvtári stratégia részeként a társadalmiasítás szemléletét is alkalmazó egységesített keretrendszer kialakításához.

Monitoring és végső értékelési rendszer kialakítása a könyvtárban

A közösségi részvételen alapuló működés utolsó lépése során végig kell gondolni, hogy a könyvtár pontosan mit szeretne elérni a társadalmiasítás alkalmazásával és meg kell határozni azokat a mérőföldköveket, amelyek teljesítése jelzi a célok elérését.

Összefoglaló

A „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” projekt módszertani fejlesztési tevékenységének kiemelt területe a közösségi részvételen alapuló működés – társadalmiasítás szemléletének megismertetése a magyarországi muzeális, könyvtári és közművelődési intézményrendszerrel. Ennek egyik fontos mérőföldköve volt 2019 tavaszán a projekt weboldaláról letölthető *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja – Módszertani*

útmutató a közösségi részvételen alapuló működéshez című kötet megjelenése. A módszertani útmutató megjelenésével párhuzamosan a projekt konzorciumi partnerei – a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. valamint az Országos Széchényi Könyvtár – saját szakterületeiken hat-hat-hat szakmai napot tartottak országsszerte a közösségi részvételen alapuló működés népszerűsítésére és megismertetésére. Ennek keretében lehetőséget adtunk a könyvtárak számára egy online kérdőív kitöltésére, amelyből a projekt stábjá és a könyvtárak maguk is képet kaphattak intézményeik státuszáról a társadalmiasítás követelményeit illetően. Ennek a kérdőívnek/tesztnek a tapasztalatok alapján javított változata alátámasztó dokumentumként szolgál a közösségi részvételen alapuló működést tanúsító oklevélhez, melyet egy közösségorientált szemléletet magában foglaló intézményi alapidokumentum és egy a társadalmiasítást gyakorlatban felvállaló nyilatkozat támaszt még alá. A „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” projektet képviselő Könyvtári Intézet terve szerint a követelményeknek megfelelő és a projekttel együttműködő könyvtárak a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2019. évi vándorgyűlésén, valamint a projekt zárókonferenciáján vehetik át a társadalmiasított működést igazoló, elismerő okleveleiket.

A szakmai napok keretében kitöltött kérdőíveket jelen tanulmányunkban elemeztük. A kérdőívet 68 intézmény töltötte ki, az esetek majdnem felében városi könyvtárak munkatársai. A közösségi részvételen alapuló működés egyik legfőbb célja a kulturális intézmények hosszútávú fenntarthatóságának biztosítása a közösségi-használói igények mentén, a helyi szokások, hagyományok figyelembe vételével. Ez a szemlélet eleve a közkönyvtárak meglévő sajátossága, a fő különbséget a tudatosság jelenti az intézmény részéről. Általános következtetés, hogy a könyvtárak a társadalmiasítás révén erőteljesebben épülhetnek be a köztudatba, növelve intézményük közmegebecsülését, jó hírét és elismertségét és nem utolsósorban növelhetik a helyi aktív cselekvők körét.

Könyvtári területen a társadalmiasítás különböző szintű részvételi alkalmat biztosít a helyieknek könyvtáruk tevékenységi körének meghatározására és/vagy értékelésére. A közösségi részvételen alapuló működés módszertana egy hétlépcsős modell mentén épül fel.

Az első lépés a közösségi részvételi működéshez szükséges folyamat előkészítése. A kérdőívet ki-

töltő könyvtárak 60%-ánál a fenntartóval azonosan értelmezték küldetésüket. A társadalmiasítás gyakorlatában kulcsfontosságú a fenntartó támogatásának elnyerése és létfontosságú meggyőzni őket a könyvtárak részéről, hogy a közösségi részvételre valós igény, sőt lehetőség kínálkozik. A vizsgálati minta közel háromnegyede (71%) nyilatkozott arról, hogy rendszeresen felülvizsgálják és aktualizálják a küldetésnyilatkozatban és a stratégiai tervben megfogalmazott célokat.

Annak ellenére, hogy a közkönyvtárakban bizonyos mértékig jelen van a közösségi részvétel, igényfelmérések és használói visszajelzések tudatos gyűjtésével az igények feltérképezését csupán a megkérdezett könyvtárak kicsit több mint fele tudja alátámasztani, holott egyöntetűen azt állították, hogy jól ismerik használói igényeit. Itt egyértelműen kimutatható a közkönyvtári szféra erős közösségi beágyazódása, ám annak rutinszerű, legkevésbé sem tudatosan végzett támogatása.

A közösségorientált hozzáállás mellett további sarkalatos pont a könyvtárak pénzügyi helyzete. Ismerve a könyvtári szféra alulfinanszírozottságát, nem meglepő, hogy csupán a vizsgált minta fele jelezte azt vissza, hogy jelenlegi működésükhöz megfelelő pénzügyi háttérrel rendelkeznek. Némileg biztató, hogy háromnegyedük egyéb forrásokból is tud gazdálkodni. Mecénás, szponzor támogatásában a megkérdezett intézmények több mint negyede részesült.

A társadalmiasítás folyamatának második lépcsőfoka az érintettek azonosítása és elérése. A válaszadó intézmények kevesebb, mint felében azonosítják és rangsorolják partnereiket, rámutatva arra, hogy a hétköznapi munkakörökben természetesnek vett partnerkapcsolatok is mennyire nem tudatosan menedzselték. A könyvtár és a közösség közös munkájának egyik látványos formája a formális együttműködések megléte, a kérdőívet kitöltő intézmények több mint fele rendelkezik ilyen szintű partnerkapcsolattal. A közkönyvtárak partnerei között kiemelt szerepe van az oktatásügynek. A tesztet kitöltők közel mindegyike szoros együttműködésről jelzett vissza e téren. A válaszadók háromnegyede a külsősök által a könyvtár falain belülre hozott oktatási tevékenységre is tudtak példát említeni. Az iskolai közösségi szolgálatosok fogadása is magas (87%). A szakmai napok műhelymunkáin is nagyrészt szóban megerősítették a résztvevő kollégák azt a gyanúkat, hogy a hazai könyvtári szférában az önkéntesek és az iskolai közösségi szolgálatosok fogadása egymástól elválaszthatatlan, vagy nehezen elválasztható fogalmak.

A társadalmiasítás folyamatának harmadik lépése a megfelelő részvételi szint kitűzése. A legalacsonyabb szint a tudatos tájékoztatást jelenti. Ezt követi a társadalmiasított működési mód minimumának tekinthető konzultáció, amelyben lehetőség adódik a használók számára a visszacsatolásra. A bevonás szintje már kétirányú kommunikáció az intézmény és a közösség között, míg az együttműködés szintje szorosabb közös munkát jelent. Az egyes feladatkörök feletti döntés és felelősség jogát a közösségre átruházó felhatalmazás szintje inkább elméleti lehetőség, mivel a könyvtárvezetés felelősségének a teljes folyamatban fent kell maradnia és sok szakfeladat ellátásának mikéntjét jogszabályok határozzák meg. A kérdőívet kitöltő könyvtárak esetében a konzultáció a leggyakoribb a társadalmiasítás részvételi szintjei közül. Fontos kiemelni, hogy egyik részvételi szint sem jobb a másiknál, a könyvtárnak kell megtalálnia az optimális egyensúlyt, hogy melyik részfeladatra milyen mértékű bevonást tervez.

A társadalmiasítás szempontjából a könyvtár működési körülményei gyakorlatilag a szolgáltatás körülményeit foglalják magában. Az olvasói igényeket tükröző konzultáció szintjét ajánlott megvalósítani a szolgáltatás színtereinek meghatározásakor. A kérdőívre adott válaszok közel háromnegyedében megfigyelhetők már a konzultáció szintjének jellemzői e könyvtári funkció mentén. A könyvtárak állománymenedzsmentjében is megjelenhet a közösségi részvételen alapuló működés, a közösségi igények mentén kialakított könyvtári gyűjteménnyel. A gyűjteményszervezés területén a kérdezett könyvtárak a konzultáció és a bevonás szintjén mozgósítják használóikat. A helyismereti munkában is megvalósulhat a társadalmiasítás: míg a gyűjtemény kialakítását jogszabály szabályozza és a feldolgozás is szakfeladatnak minősül, a részfeladatokba bevonhatóak önkéntesek és helyismereti civil szervezetek. A vizsgált mintában a tájékoztatáson felül a konzultáció és kisebb mértékben a bevonás szintje a jellemző. Ami a könyvtárak speciális használói csoportjait illeti, sajnos a válaszadó intézmények felében még tudatos tájékoztatási munka sem történik ezt a réteget megszólítva. Mivel a rendezvények képviselik leglátványosabban egy könyvtár közösségi tevékenységét, erre a kérdéskörre érkeztek a társadalmiasítás szemléletét leginkább elfogadó válaszok. A bevonás szintjéig nagyon magas számban jelennek meg a társadalmiasítás jellemzői, sőt 66%-uk szerint az együttműködés szintje is megvalósul a rendezvény-szervezői munkában. Az egyéb feladatköröket vizs-

gáló kérdésekre adott válaszokban is viszonylag magas az együttműködés szintjének mértéke.

A részvételi szintek meghatározását követően következik a közösségi részvétel a döntéshozás folyamatában. Ötödik lépés a közösségi működés összehangolt céljai és eszközei, amely gyakorlatilag a könyvtár által tudatosan ápoltságrendszer eszközkészlete. A kérdőívet kitöltő könyvtáraknál az esetek 87%-ában a használók valamilyen módon ki tudják fejezni véleményüket a könyvtár működésével, szolgáltatásaival kapcsolatban, a tudatosabb információgyűjtés e téren valamivel alacsonyabb mértékben (72%) van jelen. A közösségek bevonását jelző műhelymunkák, csoportos megbeszélések, ötletbörzék közel fele-fele arányú eloszlásban vannak jelen a mintában. Vendégkönyvet is hasonló számban alkalmaztak a vizsgált könyvtárak, ám a benne foglaltak kiértékelése jóval kevésbé jellemző. Az online eszközöket megvizsgálva jól teljesítenek a megkérdezett könyvtárak: háromnegyedük rendelkezik rendszeresen frissített honlappal, a közösségi médiajelenlét pedig 84%-os. Többségük rendszeresen reagál is az ott kapott véleményekre, értékelésekre.

A társadalmiasítás hatodik lépése az intézményi dokumentumokban megjelenített folyamat, amely során a könyvtár írásba foglalja a közösségi részvétel iránti elkötelezettségét. Ebben a tekintetben az tapasztalható, hogy a *Minősített Könyvtár* cím birtokosai a pályázat feltételeinek teljesítése érdekében a folyamataikat már alaposan dokumentálták. Üdvözlendő az a szinergia, mely a pályázat feltételei és elvárásai és a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt céljai között fellelhető. A közösségek tudatos bevonásához létfontosságú az előzetes írásban rögzített tervezés, melynek elsődleges dokumentumai a stratégiai terv és az éves munkaterv. Ezekben lehet kitűzni a közösségi részvétel szintjeinek céljait és ahhoz vezető lépéseket, módszereket. A kérdőívet kitöltő könyvtárak majdnem mindegyikének éves munkatervében és beszámolójában megjelenik a közösségekkel végzett közös munka valamilyen formája. A többi kérdezett dokumentumtípusban átlagosan az esetek felében volt ilyen előfordulás.

A társadalmiasítás utolsó lépése a közösségi részvételen alapuló működés megszilárdítása. Ekkor végig kell gondolni, hogy a könyvtár mit szeretne elérni a szemlélet alkalmazásával és pontosan meg kell határozni azokat a mérőföldköveket, amelyek teljesítése jelzi, hogy elérték az áhított célt.

A nem reprezentatív, így pusztán iránymutató adatokat szolgáltató kutatásunk alapján biztató kép rajzolód-

dott ki abban a vonatkozásban, hogy a közkönyvtári szféra mennyire felkészült a közösségi részvételen alapuló működés adaptálására. Előzetes várakozásainkat a kérdőívre érkezett válaszok és a műhelymunkák során nyert tapasztalatok egyaránt igazolták abban a tekintetben, hogy a könyvtárak nagy részének mindennapi gyakorlatát jelenti már most is a közösségi részvételen alapuló működés. A projekt által bemutatott társadalmiasítási szemlélet leginkább a már meglévő közösségi tevékenységek tudatos kiaknázását segíti elő, egységes keretbe foglalva a kollégák többsége által nap mint nap végzett közösségépítő munkát. Ezáltal nő a hatékonyság, hiszen tudatosabbá válhat a könyvtárak eddig rutinszerűen végzett közösségépítő munkája. Másrészt az ilyen téren eddig kevésbé aktív intézmények számára a projekt által elkészített és közreadott eszköztár megfelelő módszertani segítséget nyújt. Reményeink szerint a közösségi részvételen alapuló működést felvállaló könyvtárak, múzeumok, közművelődési intézmények kiváló alappillérek és követendő példák lesznek a ma még ezt a gyakorlatot nem alkalmazó intézmények számára. Az elért eredményekre alapozva bízunk abban, hogy a „Cselekvő Közössé-

gek – aktív közösségi szerepvállalás” EFOP-1.3.1-15-2016-00001 projekt zárását követően a kulturális alapellátás kiszélesítése és színvonalának emelése részeként folytatódhat a társadalmiasítást is célul kitűző, országos könyvtárstratégiai fejlesztés.

Irodalom

ARAPOVICS Mária: A kulturális intézmények közösségi részvételi működésének (társadalmiasított működési mód) modellje. In: A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Szerk. Arapovics Mária et al. Budapest, SZNM-MNI-OSZK, 2019. 13–24 p.

ARAPOVICS Mária et al.: A közösségi részvételi működés, a társadalmiasítás lehetőségei a muzeális intézményekben. In: A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. 5.5. fejezet – Módszertani segédlet múzeumok, muzeális intézmények számára. Szerk. Arapovics Mária et al. Budapest, SZNM-MNI-OSZK, 2019. 146–153 p.

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária et al.: A közösségi részvételi folyamata a könyvtárakban. In: A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Szerk. Arapovics Mária et al. Budapest, SZNM-MNI-OSZK, 2019. 155–199 p.

Mellékletként a Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás projekt könyvtári társadalmiasítási szakmai napjainak meghívóihoz csatolt kérdőív tekinthető meg. Ezeket az online kérdőíveket a rendezvényeken részt vevők előre kitölthették, így a szakmai napokon a műhelymunkát megelőzően be is számolhattunk a regionális eredményekről. A hat alkalmas rendezvénysorozat időtartama alatt hatvannyolcan töltötték ki a kérdőívet az ország hat vidéki régiójából (Délkelet-Magyarország, Dél-Dunántúl, Kelet-Magyarország, Észak-Dunántúl, Nyugat-Magyarország, Északnyugat-Magyarország). Ezen regionális eredmények összesítése és elemzése olvasható a fenti tanulmányban.

Kérdőív-teszt

Könyvtárak közösségi részvételen alapuló működése – társadalmiasítása

Ön közösségorientáltan működő könyvtárban dolgozik?

A kulturális intézmények egyik erőssége, hogy közösségi programjaik által lehetőséget biztosíthatnak az alkotásra, a kulturális értéktérre. Tudjuk, hogy a könyvtárak, könyvtárosok különböző formában mindannyian ápolnak közösségi kapcsolatokat lakóhelyükön. A közösségi funkciók fókuszba állításával a kulturális szektor intézményeinek közösségi részvételen alapuló működése – társadalmiasítása a kulturális intézmények hosszú távú fennmaradásának egyik kulcsa lehet.

A *Cselekvő közösségek - aktív közösségi szerepvállalás* (EFOP-1.3.1-15-2016-00001) projekt lehetőséget kínál az érdeklődő könyvtárak számára a helyi lakosokat és közösségeiket, azok igényeit, érdeklődését, szán-

dékait középpontba helyező szemléletmód megismerésére és elsajátítására. A közösségi részvételen alapuló működés keretében a könyvtár lényegében megkérdezi és aktív cselekvőként, a tevékenységek formálójaként és megvalósítójaként bevonja a résztvevőket mindennapi működésébe, azzal a céllal, hogy hosszútávú működését biztosítsa a közösségi-lakossági igények, helyi szokások és hagyományok figyelembevételével. Mindez a könyvtár számára kapacitásbővítést hozhat, önkéntes segítők, humán erőforrás bevonását biztosíthatja a lakossági igényekhez társuló feladatok megvalósításához.

A közösségi részvételen alapuló működés – társadalmiasítás folyamata egy hétlépéses folyamatban írható le:

1. előkészítési folyamat,
2. érintettek azonosítása és elérése,
3. részvételi szint kitűzése,
4. közösségi részvétel a döntési folyamatokban,
5. összehangolt célok és eszközök,
6. intézményi dokumentumokban megjelenített folyamat,
7. a közösségi alapon történő működés megszilárdítása.

Ez a kérdőív online tesztként is szolgál, amelynek kitöltésével megállapíthatja, hogy intézménye megközelítőleg melyik részvételi szinten áll jelenleg. Ezek a szintek – tájékoztatás, konzultáció, bevonás, együttműködés, felhatalmazás – a közösségi részvétel mértékét jelölik a könyvtár életében, az alapszintű, egyirányú tájékoztatástól kezdve komplett feladatok közösség általi elvégzéséig. Nagyon jó közösségi alapú működést mutat ki a bevonás szintje, ideálisat az együttműködés. A kitöltés körülbelül 15–20 percet vesz igénybe és különböző blokkokból épül fel. A teszt első harmada a könyvtár közösségi beágyazódásához kapcsolódó általános jellemzőire kérdez rá, a fennmaradó kérdéskörök az egyes részvételi szintek meglétét vizsgálja. Minden közösségi részvételt elősegítő pozitív válasz pontot ér (ha mindezt intézményi dokumentumok is alátámasztják, akkor dupla pont!), amelyek összeadásra kerülnek és megközelítőleg meghatározzák a könyvtár jelenlegi részvételi szintjének megfelelő pontszámot.

A kérdőív kitöltése anonim módon történik, a válaszokról a kitöltők e-mailben közölt link formájában másolatot kapnak, az e-mailcím megadására kizárólag ezért van szükség. Az összesített táblázat a beérkezett adatokról a kitöltést követően megtekinthető a feltüntetett linken.

A teszt linkje mellé kapott meghívóban szakmai napra invitáljuk Önt és kedves munkatársait, ahol bemutatjuk a közösségi részvételen alapuló könyvtári működés elméletét és gyakorlatát. Ennek folyamán az Önök által kitöltött kérdőívek eredményei is ismertetésre kerülnek. Ennek keretében közösen kielemezhetjük a felmerülő legfontosabb kérdéseket, hazai és külföldi jó példákat ismerhetünk meg, és megvitatjuk, hogy a gyakorlatban milyen lehetőségeket kínál a közösségi részvételen alapuló könyvtári modell.

E-mail-cím:

Kérem, válassza ki az alábbiak közül könyvtára típusát!

- Megyei hatókörű városi könyvtár.
- Városi könyvtár vagy fiókkönyvtár.
- Községi könyvtár.
- KSZR szolgáltatóhely.
- Egyéb típusú könyvtárban dolgozom, vagy nem könyvtáros vagyok.

I. A KÖNYVTÁR MŰKÖDÉSÉRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

I.1. A könyvtár története során számíthatott-e társadalmi kapcsolataira, a közösség és a lakosság támogatására működése kapcsán felmerülő nehézségek megoldásában? Igen / Nem / Nem tudom

I.1/a. Ha igen, akkor dokumentált módon történt? Igen, van dokumentáció Pl. adásvételi szerződés, számlák / Nem informális módon segítettek minket / Nem tudom

I.2. A könyvtár történetét formálták-e meghatározó adományozók, segítők, önkéntesek? Igen / Nem / Nem tudom

I.2/a. Ha igen, akkor dokumentált módon történt? Igen, van dokumentáció Pl. adásvételi szerződés, számlák / Nem / Nem tudom

I.3. Ön szerint tisztában vannak-e a település lakói a könyvtárnak a településen jelenleg betöltött szerepével? Igen / Nem / Nem tudom

I.3/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? Felmérésekből és személyes visszajelzéseiből egyaránt ismerjük olvasóink véleményét. / Napi tapasztalat alapján vontam le a következtetést. / Nem tudom

I.4. A helyi lakosság aktív és támogató-e a könyvtár irányában? Igen / Nem / Nem tudom

I.4/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? Felmérésekből és személyes visszajelzéseiből egyaránt ismerjük olvasóink véleményét. / Napi tapasztalat alapján vontam le a következtetést. / Nem tudom

I.5. A munkatársak tevékenysége és képzése a közönség és a közösség igényeinek kielégítésére irányul? Igen / Nem / Nem tudom

I.5/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? A tevékenység és képzés tervezése igényfelmérés és visszajelzések alapján történik. / Saját vélemény, tapasztalat. / Nem tudom

I.6. A könyvtár munkatársai szívesen beavatják-e a civileket munkájuk rejtelseibe? Igen / Nem / Nem tudom

I.6/a. Ha igen, ez milyen formában történik? Formális módon, szervezeten, dokumentáltan (pl. jelenléti ív vagy létszámösszegezés van a rendezvényen). / Informális módon, egyéni érdeklődés esetén szervezetlenül. / Nem tudom

I.7. A könyvtár biztonságos és információk/szolgáltatások terén hozzáférhető környezetet nyújt-e a közönség és a közösség számára? Igen / Nem / Nem tudom

I.7/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? Felmérésekből és személyes visszajelzéseiből egyaránt ismerjük olvasóink véleményét. / Saját tapasztalat, vélemény alapján. / Nem tudom

II. A KÖNYVTÁR KÜLDETÉSÉRE ÉS STRATÉGIÁJÁRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

II.1. A könyvtári munkatársak és a fenntartó egyértelműen és azonosan értik-e/értelmezik-e a könyvtár küldetését? Igen / Nem / Nem tudom

II.2. A könyvtár küldetésnyilatkozatában és stratégiai tervében megfogalmazottakat rendszeresen felülvizsgálják és aktualizálják-e? Igen / Nem / Nem tudom

II.2/a. Ha igen, mire alapozzák a változtatásokat? Dokumentáció (pl. éves munkaterv/jelentés stb.) és igényfelmérés, közösség visszajelzései. / Inkább csak saját vélemény, tapasztalat alapján módosítunk. / Nem tudom

II.3. A könyvtár küldetése, jövőképe és tervei meghatározóan a köz szolgálata felé irányulnak? Igen / Nem / Nem tudom

II.4. Megjelenik-e a közösségekkel/civil szervezetekkel való kapcsolat, viszony az SZMSZ-ben? Igen / Nem / Nem tudom

II.5. Megjelenik-e a közösségekkel/civil szervezetekkel való kapcsolat, viszony a küldetésnyilatkozatban? Igen / Nem / Nem tudom

II.6. Megjelenik-e a közösségekkel/civil szervezetekkel való kapcsolat, viszony az éves beszámolóban és munkatervben? Igen / Nem / Nem tudom

II.7. Megjelennek-e a társadalmiasítás elvei, a községekkel/civil szervezetekkel való kapcsolat, annak fejlesztése a stratégiai tervben? Igen / Nem / Nem tudom

III. A KÖNYVTÁR PÉNZÜGYEIRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

III.1. Megfelelő pénzügyi forrásokkal rendelkeznek a könyvtár közönségének és közösségének kiszolgálására, valamint a könyvtár szolgáltatásainak kommunikációjára? Igen / Nem / Nem tudom

III.2. A fenntartó támogatja-e pénzügyi források biztosításával is a könyvtár ötleteit, fejlesztéseit-szolgáltatásait? Igen / Nem / Nem tudom

III.3. Az Ön könyvtára keres-e egyéb pénzügyi forrásokat a fenntartó által biztosítottakon kívül? Igen / Nem / Nem tudom

IV. A KÖNYVTÁR KÖZÖNSÉGÉRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

IV.1. Ismerik-e a könyvtár közönségét és igényeiket? Igen / Nem / Nem tudom

IV.1/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? Rendszeres igényfelmérést végzünk, és odafigyelünk olvasóink visszajelzéseire. / Napi tapasztalat alapján alkotott vélemény. / Nem tudom

IV.2. Megfelelő lépéseket tesznek-e az ismert/potenciális olvasóközönség igényeinek kielégítésére? Igen / Nem / Nem tudom

IV.2/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? Igényfelmérések adataira és az olvasók visszajelzéseire. / Csak saját vélemény, tapasztalat az alapja. / Nem tudom

IV.3. Figyelnek-e a könyvtár különböző korcsoportjainak igényeire? (pl. gyerekek, fiatalok, nyugdíjasok) Igen / Nem / Nem tudom

IV.3/a. Ha igen, mi támasztja alá előző állítását? Igényfelmérések adataira és az olvasók visszajelzéseire. / Csak saját vélemény, tapasztalat az alapja. / Nem tudom

IV.4. Megszólítja-e az intézmény programjaival, kiállításával a kisgyermekes családokat vagy a gyermeküket egyedül nevelőket? Igen / Nem / Nem tudom

IV.5. Megszólítja-e az intézmény programjaival, kiállításával a mélyszegénységben élőket? Igen / Nem / Nem tudom

IV.6. A különböző fogyatékkal élők speciális igényeinek kielégítéséért tesz-e az intézmény? Igen / Nem / Nem tudom

IV.7. Gondolnak-e a könyvtár kiállítási/rendezvény szervezési, gyarapítási stratégiája során a nemzeti ségek, romák, szubkultúrák, vallási közösségek megjelenítésére? Igen / Nem / Nem tudom

V. A KÖNYVTÁRI ISMERETÁTADÁSRA ÉS PARTNERKAPCSOLATOKRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

V.1. Van-e lehetőség formális tanulásra a könyvtárban közoktatási, felsőoktatási intézményhez kapcsolódva? (pl. iskolákkal együttműködve a könyvtárban tartott tanóra) Van / Nincs / Nem tudom

V.2. Van-e lehetőség nem formális tanulásra saját szervezésben vagy helyiség biztosítása által? (tanfolyamok, szakmai továbbképzések, OKJ-s képzések) Van / Nincs / Nem tudom

V.3. Van-e mód informális tanulásra? (szabadegyetem, konferencia, magánórák tartása a könyvtárban stb.) Van / Nincs / Nem tudom

V.4. Azonosítják és rangsorolják-e a könyvtár lehetséges partnereit? Igen / Nem / Nem tudom

V.5. Éltek-e már a stakeholder elemzés lehetőségével? Igen / Nem / Nem tudom

V.6. Van-e mecénás, szponzor, adományozó, aki támogatja a könyvtárat? Van / Nincs / Nem tudom

VI. TÁRSADALMIASÍTÁS SZINTJEI – TÁJÉKOZTATÁS KÉRDÉSKÖRE

Ez a szint azt jelenti, hogy objektív információkkal látjuk el a használókat és a helyi közösséget, segítjük megérteni a problémákat, az alternatív megoldásokat. Ez a szint még nem jelenti azt, hogy a közösség részt vesz a működésben, viszont információkat kap a tevékenység egészéről, így megértik a döntési folyamatokat. Ez a szint rávilágít a tájékoztatás, az információátadás fontosságára. Pusztán a kommunikáció erősítése is elérendő szint lehet, hiszen a közösségi részvételt ez fogja elindítani. Ez a szint nem egyenlő az események PR kampányával. Folyamatos tájékoztatást jelent, segíti az átláthatóságot.

VI. 1. Rendszeresen tájékoztatja-e a település lakóit, közösségeit a könyvtár...

Kizárólag tájékoztatás történik szóban, írásban, online az érdeklődők részéről visszajelzési lehetőség nélkül a könyvtárat érintő témákban. Ilyen a fizikai és szolgáltatási környezet, átláthatóság, hagyományos és digitális gyűjteményszervezés, hátrányos helyzetűek ellátása és helyismereti tevékenység.

	Igen	Nem	Nem tudom
1. a működéséről?			
2. a gyűjteményszervezés kérdéseiről?			
3. a rendezvényeiről?			
4. a speciális használói csoportok ellátásáról?			
5. a helytörténeti tevékenységéről?			
6. egyéb szolgáltatásairól?			

VI.2. Van-e a könyvtárnak rendszeres frissítésű honlapja, hírlevele, rss-csatornája, egyéb kommunikációs felülete? Igen / Nem / Nem tudom

VI.3. Megjelenik-e önálló profillal az intézmény a közösségi médiában (Facebook, Instagram, Twitter stb)? Igen / Nem / Nem tudom

VI.4. Kommunikációja során gondol-e az intézmény a különböző korcsoportok, társadalmi csoportok sajátosságaira? Igen / Nem / Nem tudom

VII. TÁRSADALMIASÍTÁS SZINTJEI – KONZULTÁCIÓ KÉRDÉSKÖRE

A közönség, közösség visszajelzését biztosítjuk, felmérjük a véleményeket, alternatívák, döntések meghozásához szükséges egyeztetést tartunk. Ez a közösségi részvétel minimum szintjét jelenti. A közösségi részvételi cél a közösség véleményének megismerése és figyelembe vétele a döntéshozatalnál. Fontos elem, hogy tájékoztatást adunk a visszajelzés hatására született döntésekről. Az ígéretünk, hogy a közösség véleménye a döntéshozók elé kerül, és a döntésről visszacsatolást adunk.

VII.1. Végeznek-e kérdőíves vagy más felmérést, elégedettségmérést, szerveznek-e közmeghallgatást, fókuszcsoportos beszélgetést vagy közösségi találkozót? Igen / Nem / Nem tudom

VII.2. A könyvtár rendszeresen figyelembe veszi-e, hasznosítja-e a település lakóinak, közösségeinek visszajelzéseit...

A tájékoztatás meglétén felül az érdeklődők számára visszajelzési lehetőség biztosított könyvtári témákban. Ilyen például az optimális fizikai és szolgáltatási környezet, nyitva tartás. A használók javaslatot, véleményt tehetnek gyűjteményszervezési kérdésekben.

	Igen	Nem	Nem tudom
1. a könyvtár működésének kérdéseiben?			
2. a gyűjteményszervezés kérdéseiben?			
3. a rendezvények szervezéséhez?			
4. a speciális használói csoportok ellátásában?			
5. a helyismereti tevékenység kérdéseiben?			
6. egyéb új szolgáltatásai kialakításához?			

VII.3. Tartanak-e vendégkönyvet? Igen / Nem / Nem tudom

VII.4. Összesítik, elemzik-e a vendégkönyvbe írtakat? Igen / Nem / Nem tudom

VII.5. Reagálnak-e a közösségi oldalakon kifejezett véleményekre, értékelésekre? (Facebook, TripAdvisor, Google, Instagram, stb) Igen / Nem / Nem tudom

VII.6. Érkeznek-e visszajelzések/értékelések/vélemények a település lakóitól, közösségeitől a könyvtár tevékenységeivel/munkájával kapcsolatban? Igen / Nem / Nem tudom

VIII. TÁRSADALMIASÍTÁS SZINTJEI – BEVONÁS KÉRDÉSKÖRE

Közvetlen, közös munkát jelent a közösség szereplőivel, azt, hogy a megszületett álláspontok bekerülnek a döntési folyamatba. A közösségi szereplőket meghívjuk a megvalósítás folyamatába, lehetőleg már a tervezéstől, és a közösségi vélemény megjelenik a döntés előkészítésében, így befolyásolhatja a döntési folyamatot. A közösségi cél a közös munka kialakítása, a közvetlen véleményformálás, részvétel a döntés előkészítésében. Az ígéret: a közösségi vélemények megjelennek az alternatívákban és a döntésről visszacsatolást adunk.

VIII.1. Van-e közös műhelymunka, csoportos megbeszélés, ötletbörze, véleményezési lehetőség a civil szervezetekkel, közösségekkel? Igen / Nem / Nem tudom

VIII.2. Bevonja-e a könyvtár a helyi lakosokat, közösségeket, intézményeket vagy szervezeteket...

A lakosság és a használók visszajelzéseinek megtörténik a rendszeres elemzése, folyamatos a velük való kapcsolattartás. Pl. közvetlen találkozó történik a javaslattevőkkel, helyiekkel, szervezetekkel új szolgáltatások bevezetése esetén. Gyűjteményszervezés témájában az esetleges börzék, a selejtezett könyvek örökbefogadás stb.

	Igen	Nem	Nem tudom
1. a könyvtár működésének kérdéseibe?			
2. a gyűjteményszervezés kérdéseibe?			
3. a rendezvények szervezésébe?			
4. a speciális használói csoportok ellátásába?			
5. a helytörténeti tevékenységébe?			
6. a szolgáltatási portfóliója megtervezésébe?			

VIII.3. Volt már példa arra, hogy közösen döntöttek valamilyen szakmai/szolgáltatási ügyben a civil szervezetekkel? Igen / Nem / Nem tudom

VIII.4. Van-e alkalmanként, esetleg rendszeresen egyeztetés a könyvtár működéséről a különböző civil közösségekkel, művelődési társaságokkal? Van / Nincs / Nem tudom

VIII.5. Fogadnak-e iskolai közösségi szolgálatosokat? Igen / Nem / Nem tudom

VIII.6. Fogadnak-e önkénteseket? Igen / Nem / Nem tudom

VIII.7. Támogatja-e a könyvtárat baráti kör? Igen / Nem / Nem tudom

VIII.8. Születtek-e, valósultak-e meg közösségi projektek a múltban közösségi kezdeményezésre? Igen / Nem / Nem tudom

IX. TÁRSADALMIASÍTÁS SZINTJEI – EGYÜTTMŰKÖDÉS KÉRDÉSKÖRE

Ez a szint a partnerség megvalósulását jelenti, azt, hogy a fontos döntések előtt kölcsönösen meghallgatjuk egymás véleményét, az alternatívákat együttesen dolgozzuk ki, az innovációk figyelembevétele, a megvalósíthatók kiválasztása, a vélemények lehető legteljesebb beépítése a döntésbe, lehetőség szerint konszenzusos döntések hozása jellemző. A cél a közösségi részvételen alapú működés közös megtervezése, partnerség valamennyi döntési folyamatban. Ígéret a résztvevőknek: a kulcskérdésekben a vélemények, alternatívák együttes kidolgozása, innovációk figyelembevétele, ezek közül a megvalósíthatók kiválasztása, és a vélemények lehető legteljesebb beépítése a döntésbe.

IX.1. A helyi lakosokkal, közösségekkel partneri együttműködésben és közös döntéssel határozzák meg...

Konkrét partneri együttműködések történnek egyes könyvtári területeken az intézmény és a helyi személyek, szervezetek, közösségek között. Pl. együttműködési megállapodások a nyitva tartás rendjéről, új szolgáltatásokról (könyvek házhoz szállítása), közös rendezvényszervezés. Az esetleges használói vélemények beépülnek a könyvtárhasználati szabályzatba, kölöngyűjteményt alakítanak ki lakossági közreműködéssel, helyismereti wikit építenek stb.

	Igen	Nem	Nem tudom
1. a könyvtári működés irányait?			
2. a gyűjteményszervezés irányait?			
3. a rendezvények kérdéseit?			
4. a speciális használói csoportok ellátását?			
5. a helyismereti tevékenység irányait?			
6. új szolgáltatások irányait?			

IX.2. Rendelkeznek-e formális együttműködésekkel (megállapodás, egyéb dokumentum) a kulturális, oktatási, civil, turisztikai, szociális stb. szervezetekkel és intézményekkel? Igen / Nem / Nem tudom

IX.3. Lakossági vagy közösségi kezdeményezésre valósított-e meg a könyvtár együttműködésben velük programot, projektet, kiállítást stb.? Igen / Nem / Nem tudom

IX.4. Biztosít-e termet kedvezményesen vagy ingyenesen a könyvtár a különböző közösségek számára? Igen / Nem / Nem tudom

IX.5. Hirdetett-e speciális kedvezményrendszert a könyvtár, csatlakozva másokhoz? (pl. kedvezmény-kártya, kupon stb.) Igen / Nem / Nem tudom

X. TÁRSADALMIASÍTÁS SZINTJEI – FELHATALMAZÁS KÉRDÉSKÖRE

Ha a könyvtár társadalmiasított intézmény, képes arra, hogy a döntéshozatalba bevonja a közösségi élet szereplőit, kiszervezze a feladatokat. A közösségi részvétel célja, hogy a lakosság/helyi közösség döntsön az adott kérdésben, az intézmény tiszteletben tartsa azt, elfogadja ezeket a döntéseket, s megvalósítsa a közösség által

eltervezett programot. Az ígéret az, hogy a végső döntés is az érintettek kezében van, az intézmény megvalósítja, végrehajtja a döntést.

X.1. A lakosság vagy helyi közösségek rendszeresen maguk dönthetnek-e a könyvtár bizonyos szolgáltatásairól? Igen / Nem / Nem tudom

Pl. mobilapplikációs pályázat kiírása, honlap, közösségi média-oldal üzemeltetésének kiszervezése, a könyvtár segítése mellett önkéntesek önállóan végezhetnek közhasznú információszolgáltatást.

X.2. A lakosság vagy helyi közösségek rendszeresen maguk dönthetnek-e a könyvtár gyűjteménypolitikájának bizonyos irányáról? Igen / Nem / Nem tudom

Pl. könyvtárbarát egyesület bizonyos pénzügyi kerettel ön maga dönthet a törzsgyűjteménytől független állománygyarapításról.

X.3. A lakosság vagy helyi közösségek rendszeresen maguk dönthetnek-e a könyvtár rendezvényeinek ügyében? Igen / Nem / Nem tudom

Pl. csak helyet biztosít a könyvtár egy adott közösségnek, a rendezvénybe nem szól bele, felhatalmazás önálló olvasásnépszerűsítő programok szervezésére.

X.4. A lakosság vagy helyi közösségek rendszeresen maguk dönthetnek-e a könyvtárban speciális használatú csoportok ellátásáról? Igen / Nem / Nem tudom

Pl. hátrányos helyzetűekkel foglalkozó szervezetek önálló rendezvényei, szolgáltatásai a könyvtárban.

X.5. A lakosság vagy helyi közösségek rendszeresen maguk dönthetnek-e a könyvtár helytörténeti tevékenységének témáiról és terveiről? Igen / Nem / Nem tudom

Pl. civil közösségek, egyének a könyvtárosok szakmai segítségével állítanak elő helyismereti tartalmat.

X.6. Működtettek-e civilek, szakmai közösségek hosszú távon könyvtári virtuális, online projektet? Igen / Nem / Nem tudom

X.7. Vannak-e olyan online felületei az intézménynek, amelyet civilek szerkesztenek? Van/vannak / Nincs/nincsenek / Nem tudom

X.8. Van-e olyan civil szervezet, amely a könyvtárban működtet büfét, boltot? Van / Nincs / Nem tudom

X.9. Van-e olyan konkrét feladat, amelyet az intézmény egy civil szervezetre, közösségre vagy a lakosságra bíz? Van / Nincs / Nem tudom

X.10. Van-e olyan könyvtári program, amelyet egy civil szervezet, közösség, helyi lakos tervez, szervez és bonyolít le? Van / Nincs / Nem tudom

X.11. A könyvtár biztosít-e helyiséget civil szervezetek, közösségek számára? Esetleg működik-e civil szervezet, közösség székhelye a könyvtárban? Igen / Nem / Nem tudom

Kíván-e hozzáfűzni észrevételt, javaslatot, véleményt a kérdőívhez vagy bármely benne felmerülő kérdéshez, témához?

A közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak társadalmi szerepei a szakmabeliek önértékelése tükrében

TÓTH Máté

Bevezetés

A könyvtárak szerepe a társadalomban folyamatosan változik. Bár szívesen hivatkozunk szakmánk ókori előzményeire, valljuk be, hogy az alexandriai könyvtár társadalomban betöltött szerepe nagyon kevésbé hasonlított napjaink könyvtári rendszerére, különösen a rendszer gerincét jelentő közkönyvtári ellátására. Ennek oka, hogy nagyon eltérő igények húzódtak a könyvtárak fenntartása mögött a történelem során. Míg a kultúra javainak megőrzése évezredek óta meglévő társadalmi igény, ezeknek a legszélesebb rétegekhez való eljuttatása viszont csak alig több mint száz éves.

A közkönyvtárak mai feladatvállalása a XX. század első évtizedeiben körvonalazódott és erősen kötődött az olyan társadalmi jelenségekhez, mint a tanult városi polgári réteg kiszélesedése, amelynek nyomán felálltak Európai metropoliszainak jelentős közkönyvtári gyűjteményei. A kisebb településeken lévő könyvtárak létrehozásának a fő indokait a XX. századi huszas, harmincas évek kultúrpolitikai törekvéseinek a fényében elsősorban az oktatás és a tanulás támogatása jelentette. A II. világháborút követő évtizedekben a művelődés, a kultúra mi-

nél szélesebb rétegekre való kiterjesztése, majd az 1997-es könyvtári törvény nyomán pedig az információhoz való egyenlő hozzáférés biztosítása lett a közkönyvtári rendszer működtetése melletti fő érv. A könyvtárfenntartás legitimációját – ahogyan ez a rövid áttekintés is mutatja – sok minden képezheti (talán ez jelenti az intézményrendszer hosszú távú túlélésének zálogát), de a társadalmi folyamatokra való reflektálás során amilyen könnyen jött egy érv a rendszer fenntartása mellett, ugyanolyan könnyen semmivé is válhat ugyanaz.

A digitálisan elérhető tartalmak egyre növekvő mennyisége miatt a társadalom tagjainak legszélesebb rétegeiben merül fel a kérdés, miért van szükség nagy, fűtött könyvtárpéletekre, memóriapalotákra. Miért kell az adófizetők pénzéből olyan feladatokra költeni, amelyek hatékonyabban elláthatók digitális szolgáltatásokon keresztül? A digitalizált tartalmak világában az információs esélyegyenlőség biztosítása, amely a jelenlegi törvényi szabályozás központi motívuma, egyre kevésbé állja meg a helyét. Ráadásul a könyvtárak deklarált célja – éppen az információs esélyegyenlőség biztosítása érdekében – a tartalmaik minél teljesebb körű digitalizálása és a távoli hozzáférés biztosítása. Ez pedig már egészen úgy hangzik, mint-

ha a könyvtárak maguk alatt vágnák a fát: ha teljesül a cél, akkor be is lehet zárni az épületeket, hiszen digitálisan úgyis mindenki hozzáfér az általunk őrzött tartalmakhoz és nincs többé szükség a fizikai terekre. Amennyiben kizárólag az információs esélyegyenlőség biztosítását tartjuk szem előtt, könnyen ebben a logikai csapdában találhatjuk magunkat.

A könyvtári rendszer fenntartásának indokoltságát azonban nagyon jól mutatja, hogy az elmúlt ötven évben nem csökkent a beiratkozottak aránya: 1965-ben és 2015-ben egyaránt 15–15% volt ez az érték.¹ 1984-ben 16%, 1997-ben 13% jelentette az elmúlt évtizedek minimumát és maximumát. A 2017-ben végzett országos reprezentatív kutatás során a felnőtt lakosság több mint 21,5%-a nyilatkozta, hogy szokott profitálni a könyvtárak szolgáltatásaiból a szépirodalom olvasása terén, 19,8% pedig azt, hogy a szabadidőben való önképzésre szokta használni a könyvtárakat.²

Ha nem használják kevesebben a könyvtárakat, de az intézményrendszer működtetése melletti érveket nem érezzük helytállónak, akkor újra kell gondolnunk, hogy vajon jól fogalmaztuk-e meg saját magunk számára a rendszer fenntartását legitimáló motívumokat. Az információs esélyegyenlőség mellett kell lennie olyan tényezőknek, amelyek miatt az emberek évről-évre mégiscsak leteszik a voksukat a könyvtárak mellett.

Ezekre a kérdésekre keresi a választ a 2016 és 2019 között megvalósuló ALMPUB projekt (*The ALM Field Digitalisation and the Public Sphere*), amely a könyvtárakat, levéltárakat és múzeumokat mint a nyilvános szféra intézményeit vizsgálta a digitális korszak kihívásainak tükrében, nemzetközi összehasonlításban. Összesen hat országban (Dánia, Magyarország, Németország, Norvégia, Svájc, Svédország) végeztünk összehasonlító kérdőíves kutatást a könyvtári, múzeumi és levéltári szektorban.³ A beérkezett adatok alapján lehetőségünk van mind a nemzetek, mind pedig az egyes közgyűjteményi szektorok közötti összehasonlításokra.

Összességében a kérdőíves adatgyűjtések hatalmas mennyiségű adattömeget jelentenek, amelyeknek a feldolgozása, bemutatása csak több cikkben lehetséges. Ebben az írásban a hazai közkönyvtárak, levéltárak és múzeumok szakmai munkatársai körében lezajlott kérdőíves felmérések eredményeiből mutatom be azokat a kérdéseket, amelyek a három különböző közgyűjtemény rendszer társadalmi szerepvállalására vonatkoztak.

A következő kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

1. A közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak mun-

katársai milyen – nem hagyományos – szolgáltatásokat kínálnak és ezek közül melyeket tartanak kiemelkedően fontosnak?

2. A közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak munkatársai milyen motívumokat tartanak kiemelten jelentősnek a saját intézményrendszerük fenntartása, fenntarthatósága szempontjából?
3. A könyvtárak, múzeumok és levéltárak szakemberei mit gondolnak a használók bevonásának fontosságáról?

Az első kérdéssel a jelenlegi gyakorlatot igyekszem bemutatni, arra keresve a választ, hogy az intézmények a szolgáltatási kínálat mely elemeit érzik központi jelentőségűnek és melyeket marginális fontosságúnak. Egyértelműen azok a szolgáltatások bírnak nagyobb jelentőséggel, amelyet vagy a felhasználók vagy az érintettek egy köre (pl. a fenntartói, finanszírozói oldal, szakmai közösség) fontosnak ítél. A válaszok nyomán tulajdonképpen a használók és a partnerek oldaláról közelítve ítéltethetjük meg a kulturális intézmények által fenntartott szolgáltatások fejlesztési irányait.

A második kutatási kérdés közvetlenül az egyes intézményrendszerek által betöltött szerepekre kérdez rá. Sok indokot, érvet találhatunk a könyvtárak, levéltárak, múzeumok fenntartására, de ezek közül egyesek időről-időre előtérbe kerülnek, majd háttérbe szorulnak. A válaszok egy pillanatképet rögzítenek arról, hogy jelenleg a közgyűjtemények dolgozói hogyan látják a saját szerepüket a világban.

Az utolsó kérdés azért kapcsolódik nagyon szorosan az első kettőhöz, mert a használók bevonására való nyitottságot vizsgálja. A használók bevonása teremthet olyan környezetet, amelyben az egyes intézményrendszerekben teret nyerhetnek az új – használóorientált, a használó felhatalmazásával operáló – irányítási modellek. A használók bevonása így eszköze lehet annak, hogy a kulturális intézmények a közönség által artikulált igényeket a lehető legszorosabban kövessék, így olyanná váljanak, amilyenné a használók szeretnék, hogy váljanak.⁴

A kutatás három közgyűjteményi szektorban zajlott, ugyanakkor nem mondhatom magam mindhárom terület szakértőjének. Az elméleti háttér értelemszerűen elsősorban a könyvtári területen szerzett ismeretekre, tapasztalatokra támaszkodik és a következtetések is elsősorban ezen a területen érvényesek. Mindezekkel együtt úgy gondolom, hogy az empirikus kutatás eredményei, a nyers adatok szintjén mindenképpen, a társszektorok képviselői számára is hasznosak lehetnek.

Módszer

A három kulturális intézményrendszer külön kérdéseket kapott, amelyekben igyekeztünk reflektálni az adott terület sajátosságaira, ugyanakkor törekedtünk arra is, hogy az egyes közgyűjteményi szektorok válaszai (legalább tematikus szinten) összevethetők maradjanak egymással. Az adatokat három külön elvégzett kérdőíves vizsgálattal gyűjtöttem a különböző közgyűjteményi ágak munkatársai körében. A kérdőívet a Google ingyenes kérdőívszerkesztő programjával készítettük.

A könyvtárosok kérdőíve 2018. április 26-tól május 22-ig, a muzeológusoké 2019. március 6-tól, március 22-ig, a levéltárosoké pedig 2019. március 8. és 22. között volt aktív. Mindhárom esetben az intézményvezetőknek írtunk, és őket kértük arra, hogy a munkatársaik körében terjesszék. A könyvtárosoknak szánt kérdőívet ezen kívül a Katalisten, a muzeológusokét pedig a Pulszky Társaság hírlevelén keresztül is igyekeztünk minél több szakmabelihez eljuttatni. A muzeológusok esetében segítségünkre volt a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, akik a saját csatornáikon keresztül szintén terjesztették a kérdőívet.

A kitöltők körét úgy határoztuk meg minden esetben, hogy csak a könyvtárban, múzeumban, levéltárban dolgozó, szakmai feladatok ellátásában részt vevők töltsék ki. A könyvtárosokat – a nemzetközi összehasonlítás végett – leszűkítettük közkönyvtári munkatársakra. Összesen 812 közkönyvtáros, 141 muzeológus és 44 levéltáros válaszolt a kérdéseinkre. A levéltárosok szerényebb válaszadási hajlandóságában egyértelműen szerepet játszott, hogy ott nem kértük a szakmai szervezetek segítségét, így – számukra ismeretlenként – kevésbé sikerült meggyőznünk a válaszadókat a kutatásunk jelentőségéről.

Eredmények

Nem hagyományos szolgáltatások a közgyűjteményekben

A nem hagyományos szolgáltatásokat alapvetően két fő csoportra osztottuk, amelyek a könyvtári (és általában a közgyűjteményi) világban az elmúlt két évtizedben megjelent trendekre reflektálnak: a közösségi és a digitális fordulatra. Az előbbi nyomán az intézmények egyre inkább a közösségépítés, a társadalom széles rétegeinek a megszólítása felé fordulnak, amelynek nyomán olyan jelenségeket figyelhetünk

meg, mint a társadalom tagjai közötti interakció elősegítése, az új tartalmak előállítása, a közgyűjteményekben őrzött ismeretekre való folyamatos reflexió támogatása. A lezárt dokumentumokat passzívan őrző közgyűjteményekből ezeken az új szolgáltatási megközelítéseken keresztül lesznek a tartalmakat aktívan generáló intézmények.⁵

A digitális fordulatot jellemzően arra a trendre szokták érteni, hogy a használói elvárásokra reflektálva a közgyűjtemények a szolgáltatásaikat digitális térben is kínálják. Ennek csak kisebbik része a tartalmak digitalizálása, annál sokkal fontosabb a szolgáltatások online térbe való költöztetése, amellyel nem csak az információhoz való hozzáférést, de az egész szolgáltatási portfóliót, ezzel a könyvtári, múzeumi, levéltári „élményt” igyekeznek online térben reprodukálni.⁶ A közösségi és a digitális fordulat a könyvtári, a levéltári és a múzeumi világban egyaránt intenzíven foglalkoztatja a kutatókat. A részvétel fontossága, az alacsony intenzitású találkozhelyek⁷, a nyilvános szféra⁸ és a harmadik hely⁹ funkcióinak való megfelelés igénye – többé-kevésbé – valamennyi szakterület szakirodalmában megjelent.

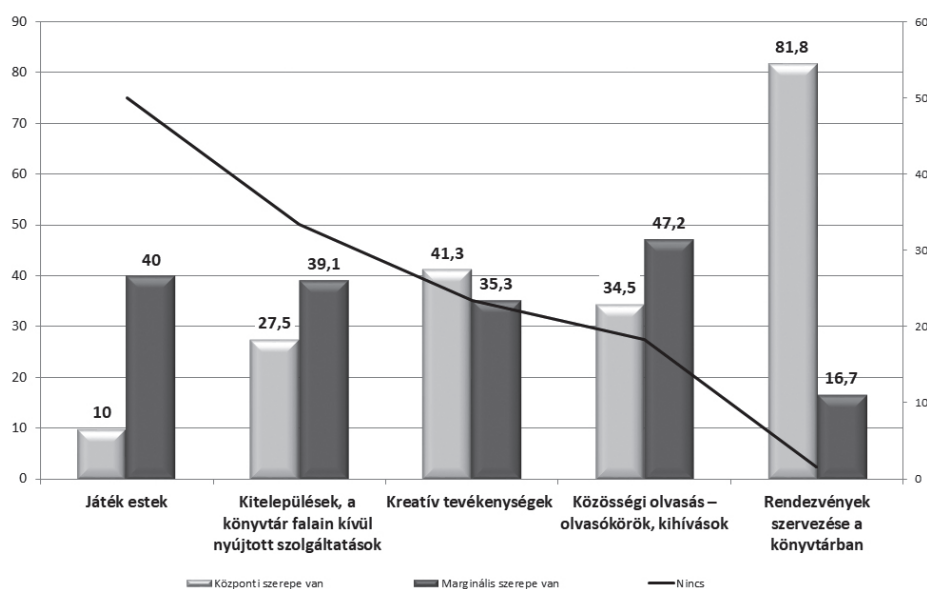
A kérdéseinket a könyvtári és múzeumi terület számára eltérő módon tettük fel, ezért a válaszokat is külön tárgyalom. A levéltárak – a nemzetközi kutatócsoport döntése nyomán – csak a közösségi szolgáltatásokra vonatkozóan kaptak kérdést, így ebben a részben a levéltárakban tetten érhető digitális fordulatról nem esik szó.

Könyvtárak

A könyvtárak esetében egyes szolgáltatásokról kellett a válaszadóknak eldönteni, hogy a saját intézményükben van-e ilyen és ha igen, akkor központi vagy csak marginális szerepe van-e a szolgáltatási portfólióban.

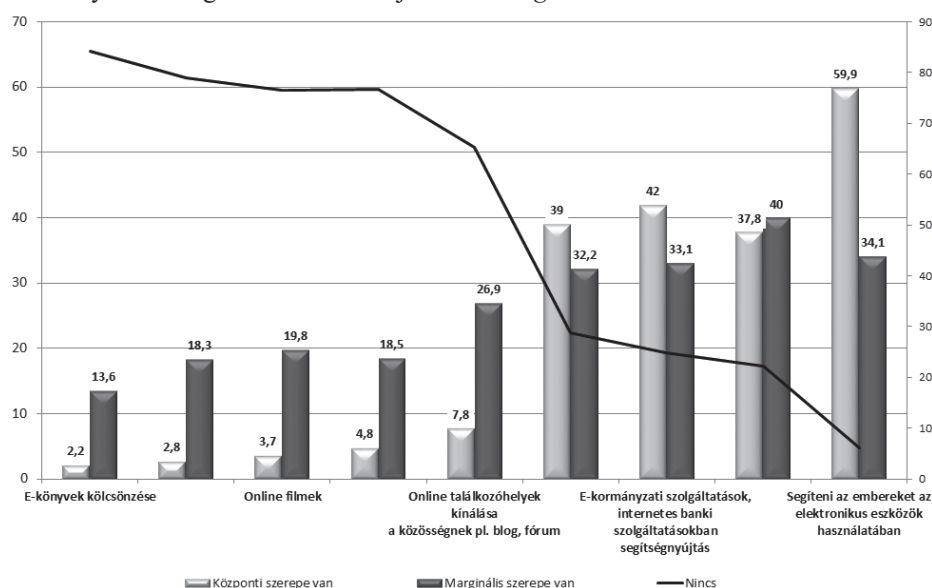
Az újabb közösségi szolgáltatásokat tartalmazza az 1. diagram.

Ahogy az évente beküldött könyvtári statisztikákból is látszik, a könyvtári programok szervezése olyan jelentőségű lett az elmúlt években, amelyről a hazai közkönyvtárban dolgozók több mint 4/5-e ítélte úgy, hogy központi szerepe van saját intézményének szolgáltatási portfóliójában. Az olyan speciálisabb (egyes szűkebb célcsoportok igényeihez illeszkedő) rendezvénytípusok mint pl. játékestek, kreatív tevékenységek, közösségi olvasás és kitelepülések már kisebb fontossággal, de jelen vannak a nagy közkönyvtárak többségében.

1. diagram: Új közösségi szolgáltatások fontossága a könyvtárakban

Az új digitális könyvtári szolgáltatásokat mutatja be a 2. diagram.

2. diagram: Új digitális szolgáltatások fontossága a könyvtárakban

A digitális tartalmakhoz köthető szolgáltatások két nagy csoportja van jelen a diagramon. Egyrészt az online tartalomszolgáltatás, másrészt pedig a digitális tartalmakhoz köthető segítő, támogató szolgáltatások, amelyek azonban jellemzően fizikai térben valósulnak meg. Feltűnő, hogy az előbbi jelentősége elenyésző az utóbbihoz képest. Az informatikai eszközök használatában való segítségnyújtás, a digitális írás-

tudás fejlesztése, a számítógépes kurzusok a könyvtárak többségében jelen vannak, és a jelentőségüket is nagynak ítélik a válaszadóink. Ezzel szemben az intézmények többségében nincs jelen az online tartalomszolgáltatás, amellyel a legválogatosabb dokumentumtípusokat kínálnánk a használóknak. Magyarországon nem sikerült kialakítani egy olyan e-könyv kölcsönző szolgáltatást, amely sikerrel mű-

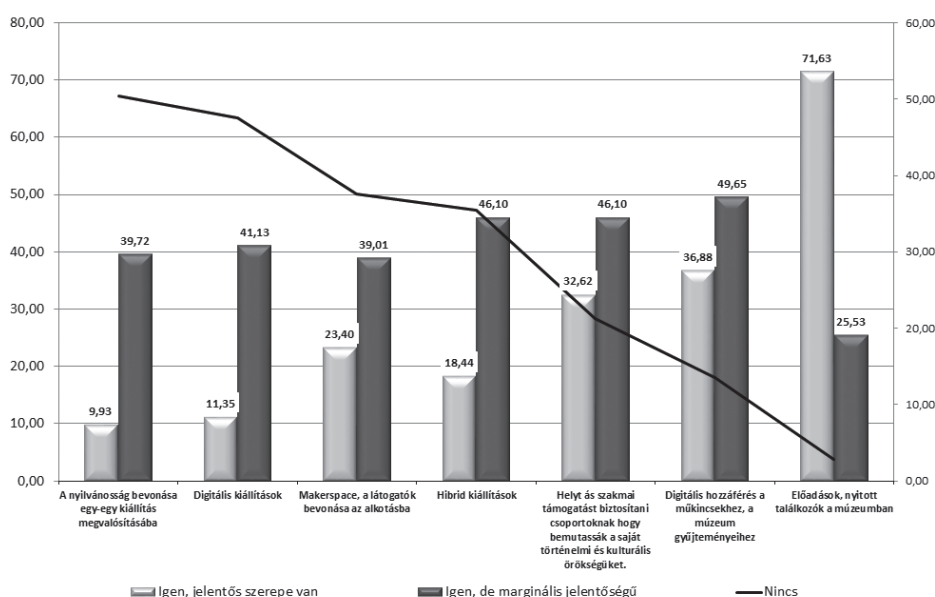
ködik a skandináv országokban és a tőlünk nyugatra fekvő államok többségében is. Az e-könyvkölcsönzést a dán válaszadók 69,4, a németek 65, a norvégok 54,8%-a ítélte központi jelentőségűnek a saját könyvtárainak a szolgáltatásai között.¹⁰ Ebben a tekintetben van a legnagyobb különbség a magyar és a többi ország válaszadóinak az összehasonlításában.

Ugyancsak figyelemre méltó, hogy míg a könyvtár a fizikai térben fontos találkozóhely is egyben, de a válaszadók csak egy igen kis százalékának az intézményében vannak online közösségi fórumok. Ennek okát elsősorban abban kereshetjük, hogy egy-egy könyvtár körül ritkán alakul ki olyan méretű online

közösség, amely értelmet adhatna egy-egy ilyen szolgáltatás fenntartásának. Az online közösségek ritkán kötődnek egy-egy térben is körülhatárolható helyhez, míg fizikai térben ez alapvető.

Múzeumok

A múzeumi kérdés megfogalmazásánál természetesen csak kismértékben támaszkodhattunk a könyvtárosoknak szánt kérdőívre. Egyrészt a két terület eltérő sajátosságai, másrészt annak megítélése miatt, hogy mi tekinthető újnak az adott közgyűjteményi szektorban.

3. diagram. Új múzeumi szolgáltatások fontossága

A múzeumok – kevés kivételtől eltekintve – szerveznek előadásokat, nyitott találkozókat, így a könyvtárakhoz hasonlóan ezek az intézmények is igyekeznek a gyűjteményhez, az intézmény témájához kapcsolódó témákban közösségi interakciós térként funkcionálni, amelyben megjelenhetnek változatos vélemények, reflexiók.

A társadalmiasítás, a használók bevonásának kérdését később egy önálló fejezetben bemutatom, az új szolgáltatások kialakítása kapcsán azonban érdemes megemlíteni, hogy a közösség bevonása a múzeumok szakmai munkájába jóval kisebb arányban valósul meg, mint az infrastruktúra és a szakértelem rendelkezésre bocsátása, hogy a használók maguk mutassák be a saját történelmi és kulturális örökségüket.

Az online tartalomszolgáltatások kapcsán érdekes, hogy a válaszadók igen jelentős részben állították,

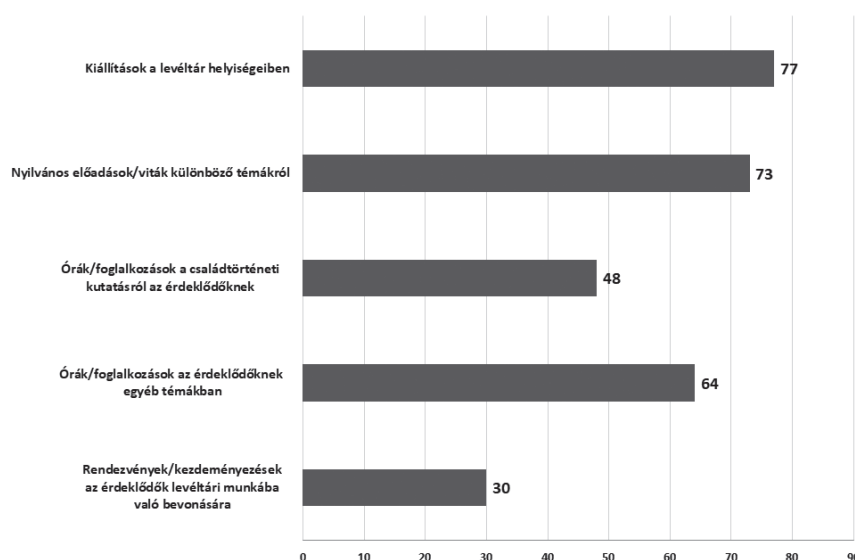
hogy a digitális tartalmak jelen vannak a gyűjteményben, de jóval kevesebben, hogy ezekből online kiállításokat is rendeznének. A tartalmak valamilyen szakmai szempontokat is figyelembe vevő prezentálása tehát a digitálisan elérhető műkincsek ellenére is, jellemzően elmarad. Hibrid kiállítások alatt a műkincsek olyan prezentációját értettük, amelynek során a használó elektronikus felületeken keresztül digitális tartalmakkal is interakciót folytathat. Ezek ugyan a válaszadók több mint felének az intézményében jelen vannak, de azok jelentőségét a kérdőívet kitöltő muzeológusok többsége marginálisnak ítélte.

Levéltárak

A levéltárak esetében nem kérdeztünk rá az elektronikus szolgáltatásokra, hanem kizárólag a közösségi

funkcióra fókuszálva tettük fel a kérdésünket. A válaszadóknak az alább felsoroltak közül kellett meg-

jelölni azokat a funkciókat, amelyek jelen vannak a saját intézményükben.

4. diagram: A levéltárak közösségi szolgáltatásai

Olyan összetett képet nem kaphatunk ez alapján a kérdés alapján, mint a könyvtárak és múzeumok esetében, mégis egyértelműen látszik, hogy ebben az intézményrendszerben is nagy igény mutatkozik a tartalmak népszerűsítő bemutatására, a személyes részvételt, interakciót feltételező közösségi szolgáltatásokra. A válaszadók több mint fele jelölte meg, hogy az intézményében vannak kiállítások, nyilvános előadások, viták és oktatási célú foglalkozások.

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a könyvtárak, múzeumok és levéltárak egyaránt olyan nyilvános terek, amelyeknek a szolgáltatásain keresztül a közösségi tevékenységek legváltozatosabb formái jelennek meg. A szolgáltatások jelentőségének megítélésében jól látszik, hogy a fizikai terekben megvalósuló tevékenységek fontossága messze fölülte van az online térben kínált tartalmaknak az egyes intézmények szintjén, amelynek az oka, hogy a tér- és időtől független online tartalomszolgáltatás elsősorban a nagyobb, országos intézményekben összpontosul.

A közkönyvtárak, múzeumok és levéltárak működését legitimáló főbb motívumok

Az új szolgáltatásokat követően nézzük meg, hogy az egyes szakmák képviselői miben látják a saját intézményrendszerük fenntartásának indokoltságát. A kérdést mindhárom szakmának feltettük, természetesen

más és más szakmai tartalommal. A válaszadóknak olyan állításokat kellett értékelni, amelyek a könyvtárak, levéltárak, múzeumok fenntartásának lehetséges indokait fogalmazták meg. A kérdés bevezető része a következőképpen került megfogalmazásra:

„A közkönyvtáraknak/múzeumoknak/levéltáraknak számos szerepe van, és számos okot találhatunk, ami miatt a közkönyvtári/múzeumi/levéltári szolgáltatásokat érdemes fenntartani. Az alábbiakban állításokat talál, amelyek ezeket a különböző okokat veszik sorra. Kérem, hogy Ön, mint könyvtáros/muzeológus/levéltáros szakember jelölje ezeknek az okoknak a saját települési könyvtára/múzeuma/levéltára fenntartása szempontjából való fontosságát egy 0-tól 10-ig terjedő skálán! A 0 jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, 10, hogy nagyon fontos.”

Az állítások természetesen egyik szakterület esetében sem fedhetik le valamennyi lehetséges okot, inkább a főbb irányok vonatkozásában nyújthat tájékoztató pontokat.

Könyvtár

Az 5. diagram mutatja be a könyvtári eredményeket. Az oszlopok végén lévő számok az összes válasz átlagát jelentik.

Ami első ránézésre igen szembevető a diagramon, hogy a könyvtárak egyetlen állítás kivételével valamennyit 8-as fölötti átlaggal értékelték, azaz meglehetősen széles körű egyetértés van abban, hogy a

5. diagram: A könyvtárak fenntartásának indokai

könyvtárak nagyon változatos területeken teremthetnek értéket a társadalom tagjai számára. Ugyan bővítéses mennyiségű adattal rendelkezünk és valamilyen nyinek a bemutatása érdeklődésre tarthatna számot, most mégis elsősorban a legmagasabbra és a legalacsonyabbra értékelt állításokkal foglalkozom.

A legmagasabbra azt az állítást értékelték, miszerint „A könyvtár támogatja az esélyegyenlőséget azzal, hogy egyenlő hozzáférést biztosít a tudás forrásaihoz valamint az irodalmi és kulturális tapasztalatokhoz.” Nem lehet kérdés, hogy a kulturális tartalmakhoz és az információhoz való egyenlő hozzáférés a jelenlegi törvényi szabályozásban olyan sarkalatos pont, amely minden könyvtáros számára alapvetésként értelmezhető. Ha megkérdézzük a könyvtárosokat, mi az igazi értelme annak, amit mi csinálunk, nagy valószínűséggel kerül elő az információs esélyegyenlőség motívuma. Az 1997. évi CXL. törvényben a fogalmak értelmezésében azt olvashatjuk, hogy „a nyilvános könyvtári ellátás a nyilvános könyvtárak által nyújtott szolgáltatások és az e szolgáltatások

nyújtását elősegítő központi szolgáltatások összessége, amelyek biztosítják az információhoz való szabad hozzáférést.”¹¹ A demokratikus társadalom egyik fő jellemzője, hogy a polgárok hozzáférhetnek az információkhoz és azok alapján képesek döntéseket hozni. A könyvtár pedig az információs társadalomnak az alapintézménye,¹² azaz az információközvetítés a fő legitimáló erő az intézményrendszer mögött – legalábbis a könyvtárosok szerint.

A legalacsonyabbra értékelt állítás az volt, hogy „A könyvtár támogatja a demokráciát azzal, hogy fórumot biztosít a nyilvános vitáknak.” Az átlagos értékelés alig haladja meg a 6-ost, ami a többi állítással összevetve kifejezetten azt sugallja, hogy ezt a könyvtárosok már-már irrelevánsnak ítélték. Közben a könyvtárak nagy erővel dolgoznak azon, hogy programokat, nyilvános előadásokat szervezzenek, ezt az állítást mint az intézményrendszer legitimációját – ha nem is utasítják el – de kevésbé tartják fontosnak.

Az 5. diagram alapján a formális és informális tanu-

lás támogatása, a szabadidő minőségi eltöltésének támogatása, a kulturális és irodalmi örökség bemutatása, népszerűsítése szintén a közkönyvtári rendszer működtetésének jelentős legitimáló tényezői.

Múzeum

A könyvtárosokhoz hasonlóan tettük fel a kérdést a muzeológusoknak is. A válaszok átlagát a 6. diagram mutatja be. Ebben az esetben is a legmagasabbra és a legalacsonyabbra értékelt állításokat elemzem.

6. diagram: A múzeumok fenntartásának indokai

A könyvtárosok esetében azt láttuk, hogy általában magas értékeket adtak az egyes állításoknak, a muzeológusok esetében azt látjuk, hogy még ezeknél is magasabbakat adtak. Szinte teljes az egyetértés a szakmabeliek körében arról, hogy a múzeumnak gyűjteni, dokumentálni és őrizni valamint közvetíteni kell a kulturális és természettudományi örökséget. Nem sokkal lemaradva ezután a két állítás után következik, hogy a múzeum kutatásokat végez a

saját szakterületén, azaz a kutatóhely jelleg szintén jelentős mértékben legitimálja az intézményrendszer létét.

Legkevésbé fontosnak a muzeológusok is azt tekintették, hogy az intézmények támogatják a demokráciát azzal, hogy fórumot biztosítanak a nyilvános vitáknak. A vitákat, párbeszégeket segítő digitális élmények, tapasztalatok nyújtása és a fizikai térben megvalósuló találkozók, nyilvános viták a követke-

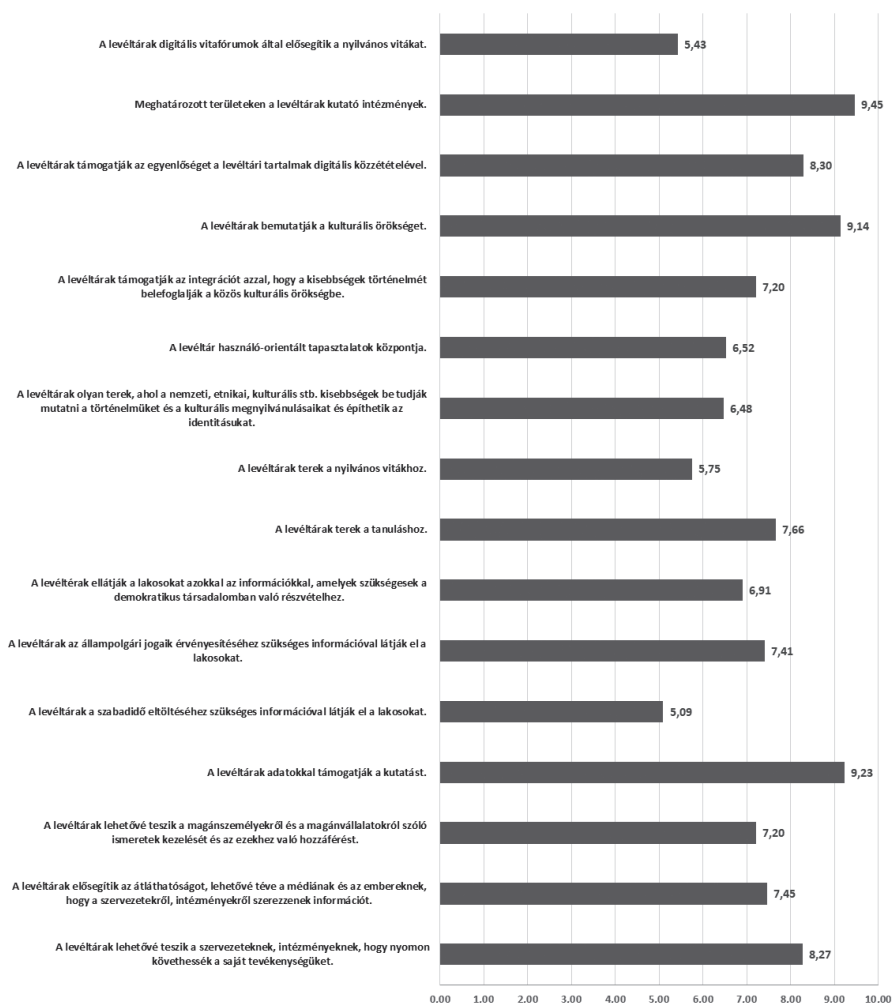
ző állítások, amelyek – a muzeológusok szerint – a legkevésbé indokolják ezeknek az intézményeknek a fenntartását.

Hasonlóan a könyvtárakhoz, a múzeumok is nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a tartalmak egyoldalú közvetítésének, mint a nyilvánosság bevonásával megvalósuló vitáknak, személyes találkozásoknak,

amely szempontok ugyanakkor a szolgáltatásokban nagyon erősen megjelennek és központi jelentőségűnek mutatkoznak.

Levéltár

A levéltárosok válaszait mutatja be a 7. diagram.

7. diagram: A levéltárak fenntartásának indokai

A levéltári dolgozók önértékelése szerint a kutatás végzése és a kutatás adatokkal való támogatása a két legfontosabb legitimáló tényező, majd ezt szorosan követi a kulturális örökség bemutatása. Mindezek alapján bátran kijelenthetjük, hogy a levéltárosok elsősorban a kutatásban és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokban látják legfőképpen a saját intézményrendszerük fenntartásának indokoltságát.

A legkevésbé fontosnak a szabadidő eltöltéséhez

kapcsolódó információszolgáltatást tartották. A levéltárakról – szemben a könyvtárakkal és a múzeumokkal – a használóknak sem kifejezetten a szabadidő eltöltése jut először eszébe, jóllehet bizonyos hobbi-ként végzett tevékenységekhez (pl. családfakutatás, helytörténeti kutatás) ezek az intézmények is nélkülözhetetlen forrásokat szolgáltatnak. Számunkra sokkal érdekesebb az ezt követő két tényező, amelyek a digitális és a fizikai térben zajló viták támogatásáról

szólnak. A nyilvános viták, fórumok kapcsán lényegében ugyanaz mondható el, mint a könyvtárak és a múzeumok esetében: míg a szolgáltatások között egyre hangsúlyosabban megjelennek a rendezvények, nyilvános események, addig a dolgozók szakmai önértelmezésében ennek csak nagyon korlátozott jelentősége van.

Összességében a három vizsgált közgyűjteményi ág vonatkozásában elmondható, hogy az információ- és kultúráközvetítés, az intézményekben őrzött tartalmak megőrzése és szolgáltatása jelenti a tevékenységek mögötti fő érvrendszert. Az tükröződik ezekben a válaszokban, hogy a közgyűjtemények a maguk jelentőségét sokkal inkább látják az egyoldalú információátadásban, mint abban, hogy a saját eszközeikkel teret engedjenek az új tartalmak viták útján történő kiforrásának.

A használók bevonása

A fentiek alapján logikusan következik a kérdés, hogy vajon az intézmények mit gondolnak a használók bevonásáról, annak fontosságáról. A problémakör elemzése kapcsán egyszerűbb dolgunk van, mint a korábbi esetekben, hiszen ezt a kérdést mindhárom intézménytípus munkatársainak ugyanabban a formában tettük fel. Az eddigiekhez hasonlóan állításokat kellett értékelni, amelyek a használók bevonásának különböző aspektusairól szóltak: a bevonás célja, mértéke, döntéshozatal, felelősségvállalás, a bevonás területei, a bevont használói csoportok és a szakmabeliek viszonya, a bevonás lehetséges következményei. A kérdésben megfogalmazott állítások természetesen nem fedhetik le a használók bevonásával kapcsolatosan felmerülő valamennyi problémakört, mégis segítenek nekünk árnyalni a fentiekben kialakult képet.

A válaszokat a 8. diagram szemlélteti.

Már az első pillanatban szembetűnik, hogy a három vizsgált közgyűjteményi kör válaszai nagyon hasonlóan rendeződnek, hiszen nagyon hasonlóan ítélték meg az egyes állításokat. Amivel az egyik szakmai közösség jellemzően egyetértett, azzal általában a másik is, és fordítva, ugyanakkor kisebb hangsúlyeltolódások vannak az egyes válaszadói csoportok között.

A legáltalánosabb állítás szerint „nagyon fontos, hogy a közönséget is bevonjuk a szakmai munkába, hogy a szakmabeliekkel együttműködjenek.” A könyvtárosok és a muzeológusok részéről jött válaszok átlaga

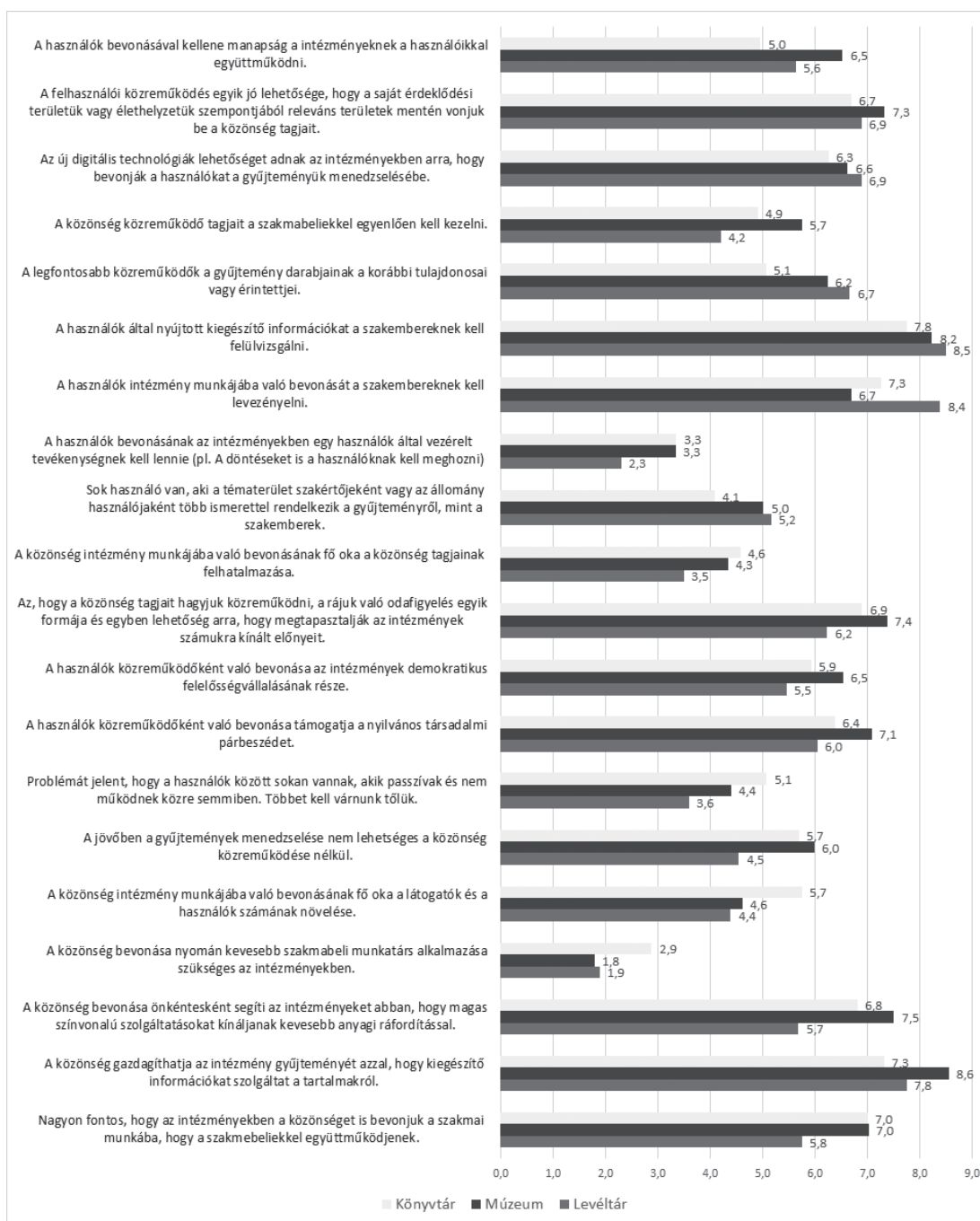
alapvetően egyetértést sugall, a levéltárosok azok, akik a szkeptikusabbak ebben a vonatkozásban.

A bevonás okai közül a legnépszerűbb az a praktikus gondolat, hogy a közönség tagjai rendelkezhetnek olyan információkkal, amelyekkel a szakmabeliek nem. Ez az állítás a muzeológusok körében a legnépszerűbb. Érdekes módon ezzel szemben inkább nem értettek egyet a válaszadóink azzal, hogy sok olyan használó lehet, aki egy-egy tématerület szakértőjeként több ismerettel rendelkezik a gyűjteményről, mint a szakemberek. Ez utóbbi állítással a levéltárosok értettek egyet a leginkább és a könyvtárosok a legkevésbé.

A demokratikus felelősségvállalás és a nyilvános társadalmi párbeszéd elősegítésének gondolata két olyan tényező, amelyekkel alapvetően inkább egyetértettek a válaszadók. Mindkét állítás a muzeológusok körében nyert leginkább támogatásra, és a levéltárosok körében pedig a legkevésbé.

A szakmabeliek és a szakmai munkába bevont használók közötti viszony kérdése több állításban is előfordul. A válaszadók többnyire egyetértenek abban, hogy az intézmény munkájába való bevonás folyamatát a szakembereknek kell levezényelni, azaz a döntéseket a könyvtáros, muzeológus és levéltáros szakembereknek kell meghozni. A levéltárosok a leghatározottabbak, a muzeológusok a legkevésbé határozottak ebben a kérdésben. Az ezzel ellenkező állítással pedig értelemszerűen a levéltárosok értettek egyet a legkevésbé, szemben a könyvtárosokkal és a muzeológusokkal, akik ugyan szintén ellenzik a döntéshozatal felhasználók szintjére delegálását, de nem olyan határozottan, mint a levéltárosok. A bevonás mértékéről tehát a többség úgy gondolkodik, hogy a döntések meghozatalát nem szabad az intézménynek és a szakmabelieknek kiadni a kezükből. A közgyűjtemények dolgozói abban is egyetértenek, hogy szükséges a használók által generált tartalmak professzionális felülvizsgálata.

Nem egyöntetűek a vélemények azzal kapcsolatosan, hogy a bevont közönség tagjait egyenlően lehet-e, egyenlően kell-e kezelni a szakmabeliekkel. Ebben a kérdésben a középső osztályzatok voltak a legjellemzőbbek a válaszadók részéről. Az állítással a levéltárosok és a könyvtárosok inkább nem értenek egyet, a muzeológusok pedig inkább egyetértenek. Abban viszont a többség hasonlóan gondolkodik, hogy a közönség bevonása nem teszi feleslegessé a könyvtárosok, muzeológusok és a levéltárosok munkáját.

8. diagram: a használók bevonása

Összegzés

A kulturális intézmények társadalomban betöltött szerepei és a szakmabeliek szerepértelmezései nem feltétlenül fedik egymást. A szakemberek bizonyos tevékenységeket űznek, követve a felhasználók

igényeit, de közben nem feltétlenül tudatosan maradéktalanul, hogy ezzel hogyan járulnak hozzá az általuk szolgált közösség jólétéhez. Ennek lehetünk tanúi az ALMPUB projekt felmérési eredményei kapcsán is.

Az új, központi jelentőségűnek ítélt szolgáltatások között szinte egytől-egyig olyanokat találtunk, amelyek fizikai térben valósulnak meg, és valamilyen formában kötődnek a könyvtárak, múzeumok, levéltárak közösségi funkciójához. Ezzel szemben a tartalomközvetítéshez kapcsolódó új szolgáltatások jelentősége elenyésző a válaszadók szerint. Érdekes, hogy mindezek ellenére a közgyűjtemények fő legitimációját mégis elsősorban a tartalmak közvetítésében látják a szakemberek eltérő hangsúlyt helyezve az ennek a háttérében húzódó okokra. A könyvtárak esetében az információs esélyegyenlőség mint fő érv mellett a tanulás jelenik meg nagyon hangsúlyosan, a múzeumok esetében a kulturális javak megőrzése és szolgáltatása, a levéltárakban pedig a kutatás támogatása.

A könyvtárak szerepeit az 1997. évi CXL. törvény megjelenése óta jellemzően a demokratikus társadalomban megjelenő információs igényekből vezetik le. Ez a narratíva erősen él a könyvtárosok közösségben, ugyanakkor felmerülhet bennünk a kérdés: vajon a demokratikus társadalomnak valóban erre van szüksége? A közösségi terek biztosításával sokkal inkább hozzá tudunk járulni a véleményformáláshoz, a viták kialakulásához, az új információk és tartalmak megjelenéséhez, mint a publikált tudás teljességének szolgáltatásával. A demokratikus társadalom polgára nem csak jól informált, de mellette a közösségében aktívan szerepet is vállal a közösség ügyeinek formálásában. A könyvtárak (de a múzeumok és levéltárak is) egyre inkább igyekeznek erre lehetőséget teremteni azzal, hogy tudatosan fordulnak a közösségi tevékenységek irányába. Nem csak adnak, de kapnak is tartalmakat a használatától, akik az intézmények tevékenységének, szolgáltatásainak aktív alakítóivá válnak. A felmérések eredményei azt is bemutatták, hogy a közgyűjtemények alapvetően támogatják a használók bevonását, de nem értenek egyet azzal, hogy erős felhatalmazást vagy a döntések lehetőségét át lehetne ruházni a közönség tagjaira.

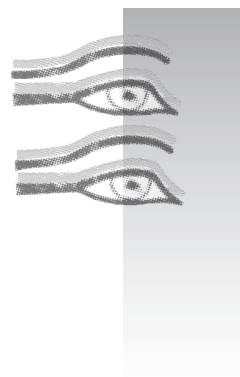
Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a közgyűjteményi szektor demokratikus felelősségvállalása túlmutat az információhoz való szabad hozzáférés biztosításán. A kulturális intézmények egyre inkább funkcionálnak olyan közösségi interaktív terekként, amelyekben a használó nem csak passzív fogyasztója, de előállítója is a tartalmaknak. Ez a szerep annak ellenére, hogy a szektorban dolgozók igyekeznek annak eleget tenni, nem tudatosult kellőképpen a szakmabeliekben.

Irodalom

- AUDUNSON, Ragnar – HOBHOM, Hans-Christoph – TÓTH, Máté: ALM in the public sphere. How do archivists, librarians and museum professionals conceive the respective roles of their institutions in the public sphere? = 10th International CoLIS Conference, Ljubljana, Slovenia, 2019. Jun. 16-19.
- AUDUNSON, Ragnar – TÓTH, Máté: The legitimacy of public library services. Do the general public and librarians agree? = 27th International BOBCATSSS Symposium, Osijek, Croatia. 2019. Jan. 22-24.
- AUDUNSON, Ragnar: The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context. The necessity of low-intensive meeting-places = Journal of Documentation, 61. vol. 2005. 3. no. 429–441. p.
- CHAD, Ken – MILLER, Paul: Do libraries matter? The rise of library 2.0. White paper, 2005. November <http://www.culturaldigitale.it/Schede/DoLibrariesMatter.pdf>
- HABERMAS, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szervezetalváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Budapest, Osiris kiadó, 1999.
- HUVILA, Isto: Participatory archive. Towards decentralised curation, radical user orientation, and broader contextualisation of records management = Archival Science, 8. vol. 2008. 1. no. 15–36. p. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10502-008-9071-0>
- A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Módszertani útmutató a közösségi részvételen alapuló működéshez. Szerk. Arapovics Mária, Beke Márton, Dóri Éva, Tóth Máté. Budapest, Cselekvő közösségek aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001, 2019.
- OLDENBURG, Ray: The great good place. Paragon House, New York, 1989.
- SKALICZKI Judit: A nyilvános könyvtár a demokratikus társadalomban = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 6. évf. 1997. 10. sz. 6–12. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00094/pdf/01konyvtarpolitika.pdf>
- TATE, Natalie B: Museums as third places or what? Accessing the social without reservations = Museums & Social Issues. A Journal of Reflective Discourse. 7. vol. 2012. 2. no. 269–283. p.
- TÓTH Máté: A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben. Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről = Könyvtári Figyelő, 64. évf. 2018. 1. sz. 45–60. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_045-060.pdf

Jegyzetek

1. Forrás: Könyvtári Statisztika. A statisztikai adatok megbízhatóságát a 2017-es országos olvasási és könyvtárhasználati felmérés is igazolta, amely a felnőttek körében 9,6%-ra, a gyerekek körében pedig 31,5%-ra mérte a beiratkozottak arányát.
2. Tóth Máté: A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2017-ben Gyorsjelentés egy országos reprezentatív lakossági felmérés eredményeiről = Könyvtári Figyelő, 2018. (64. évf.) 1. sz. 45-60. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00350/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_01_045-060.pdf
3. A kutatás egyes részeredményei más fórumokon már megjelentek. Audunson, Ragnar – Tóth, Máté: The legitimacy of public library services: Do the general public and librarians agree? = 27th International BOBCATSSS Symposium, Osijek, Croatia. 2019. Jan. 22-24.; Audunson, Ragnar – Hobohm, Hans-Christoph – Tóth, Máté: ALM in the public sphere How do archivists, librarians and museum professionals conceive the respective roles of their institutions in the public sphere? = 10th International CoLIS Conference, Ljubljana, Slovenia, 2019. Jun. 16-19.
4. A társadalmiasítás gyakorlati kérdéseiről ld. A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Módszertani útmutató a közösségi részvételen alapuló működéshez. Szerk. Arapovics Mária, Beke Márton, Dóri Éva, Tóth Máté. Budapest, Cselekvő közösségek aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001, 2019.
5. A könyvtárak mellett a múzeumi és a levéltári szakirodalomban is jelen van a közösségi funkciót, a részvétel fontosságát hangsúlyozó megközelítések. Ld. Tate, Natalie B: Museums as Third Places or What? Accessing the Social Without Reservations = Museums & Social Issues A Journal of Reflective Discourse. 2012. (7. évf.) 2. sz. 269-283. p.; Huvila, Isto: Participatory archive: towards decentralised curation, radical user orientation, and broader contextualisation of records management = Archival Science, 2008. (8. évf.) 1. sz. 15–36. p. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10502-008-9071-0>
6. Chad, Ken – Miller, Paul: Do libraries matter? The Rise of Library 2.0. White paper, 2005. November <http://www.culturadigitale.it/Schede/DoLibrariesMatter.pdf>
7. Audunson, Ragnar: The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context The necessity of low-intensive meeting-places = Journal of Documentation, 2005. (61. köt.) 3. sz. 429-441. p.
8. Habermas, Jürgen: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása : vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Budapest, Osiris kiadó, 1999.
9. Oldenburg, Ray: The Great Good Place, Paragon House, New York, 1989.
10. Audunson – Hobohm – Tóth, 2019. i.m.
11. 1. számú melléklet az 1997. évi CXL. törvényhez x) Nyilvános könyvtári ellátás. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV>
12. Skaliczki Judit: A nyilvános könyvtár a demokratikus társadalomban = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1997. (6. évf.) 10. sz. 6-12. p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00094/pdf/01konyvtarpolitika.pdf>

Az elkötelezett könyvtár: chicagói történetek a könyvtárak közösségépítő szerepéről

Fordította és tömörítette: ABBOUD Kamal Tamás,
BÓDOG András, KOVÁCS Katalin

*A „The engaged library. Chicago stories of community building” (Underwriting Jody Kretzmann, Susan Rans. Ed. Danielle Milam. Chicago Community Trust; Chicago Public Library Foundation and the Institute for Museum and Library Services, Chicago, 2005. 45 p.) című tanulmányt Abbaud Kamal Tamás nyersfordítása felhasználásával, a jogtulajdonos engedélyével Bódog András és Kovács Katalin tömörítette. A beszámoló eredeti, teljes szövege itt olvasható:
https://www.urbanlibraries.org/assets/Engaged_Library_Full_Report.pdf.*

Bevezetés

A közkönyvtár többé nem csak könyvek passzív tárolóhelye vagy a pissenés nélküli, illedelmes viselkedés helyszíne napjaink zajos világában: a modern könyvtár aktív, cselekvő részese a közösségnek és egyúttal a változások katalizátora.

A „*Jobb együtt: az amerikai közösség újjáépítése*” (Simon & Schuster, 2003. 336 p. <https://www.simonschuster.com/books/Better-Together/Robert-D-utnam/9781439106884>) című, több kiadást megelőző monográfiájukban Robert Putnam harvardi szociológus és Lewis Feldstein közösségi aktivista a könyvtárakat a társadalmi kapcsolatépítésben híd szerepű helyszíneként jellemzik. Bár más közintézmények is törekednek a hasonló gondolkodású emberek összehozására, de a különböző érdeklődésű, eltérő társadalmi

hátterű emberek között csak a közkönyvtárak képesek összekötő szerepet betölteni, kapcsolatot teremtve azok között is, akik a könyvtári háttér nélkül valószínűleg soha nem találkoznának, nem is állnának szóba egymással.

A bemutatásra kerülő tanulmány – mely a Városi Könyvtárak Tanácsa¹, a Chicagói Községi Alap² és a Chicagói Közkönyvtár Alapítvány³, illetve a Northwestern Egyetem Képesség-alapú Közösségfejlesztési Intézete⁴ kutatói támogatásával készült – a könyvtárak közösségépítésben játszott szerepét mutatja be a Chicagói Közkönyvtár⁵ saját tagkönyvtárai példáin. A tanulmány szerzői az emberek átlagos aktivitását követve kísérték figyelemmel a közösségek kialakulását és működésüket a különböző könyvtári (pl. új épületben működő, felújított épületben szol-

gáltató, „már jól bejáratott”, régi épületben lévő) környezetben. A kutatók abból indultak ki, hogy a sikeres közösségépítéshez olyan rétegek felfedezése és mozgósítása szükséges, amely összetevők minden közösségben rendelkezésre állnak. Ilyenek:

- a közösséget alkotó egyének készségei és erőforrásai,
- a közösség önkéntességi rendszerén belül kialakult kapcsolatok ereje/erőssége,
- a helyi intézmények által biztosított előnyök és értékek,
- a közösség rendelkezésére álló fizikai infrastruktúra,
- a helyi gazdaság jellege és dinamikája,
- azon ismeretek összessége, amelyek meghatározzák magát a közösséget, annak történetével és álmaival együtt.

A történetek, melyek alapjául a Chicagói Közkönyvtárhoz tartozó tagkönyvtárak vezetőivel folytatott beszélgetések szolgáltak, sikeres közösségépítési stratégiák működését fedik föl. A példák arra ösztönözhetnek, hogy elgondolkodjunk, miként helyezhető egy könyvtár központi szerepbe a helyi közösség életében, és hogy milyen módon fejleszthető a könyvtár közreműködésével a helybeliek közösségi részvétele.

A tanulmány függeléke jól használható eszköztárat mutat be: olyan szempontokat, amelyek segítségével más könyvtárak is megtervezhetik, hogy milyen preferenciákra figyelve tudnak részt venni a helyi közösségi életben, illetve miként tudják bevonni a helybelieket a könyvtár életébe.

Amivel okosabbak lettünk

A tanulságok relevanciájának biztosítása érdekében a szerzők felkérték a Chicagói Közkönyvtár vezetőségének egyik tagját, *Mary A. Dempseyt*, hogy elemezze a példákat és ossza meg megfigyeléseit és javaslatait velük. Visszajelzése igazolta, hogy a könyvtárak, ha megfelelő erőforrások állnak rendelkezésükre, kreatívan menedzselik kapcsolataikat a működési körzetükben. Előnyt jelent, hogy a könyvtárak számos, a közösségépítéshez nélkülözhetetlen erőforrással már eleve rendelkeznek: saját közösségi térrel, stabil kapcsolatokkal a helyi gazdasági, pénzügyi élet szereplőivel, és ami a legfontosabb, élvezik a helyi közösség bizalmát, támogatását is. Ezek révén kapcsolódni tudnak a közösség elemeihez, segítve a kapcsolati hálók szélesítését, hozzájárulnak a társadalmi tőke gyarapodásához is, és a társadalmi

kapcsolatépítés katalizátoraiként működnek. *Mary Dempsey* a következő nyolc pontban foglalta össze a tanulságokat:

1. *Merjünk kilépni a könyvtár falain kívülre: a sikeres közösségi és könyvtári kapcsolatok mind proaktívak!* A helyi társasági környezetben is aktív könyvtárvezetők alakítják ki azt a „kétirányú utat”, amely a könyvtárat központi szerephez juttatja a közösségben. A könyvtárosok ilyen típusú, könyvtáron kívüli (ugyanakkor azzal kapcsolatos) tevékenységeit minden lehetséges módon bátorítani kell!
2. *Találjuk meg a vezetőket! Sokat számít az a közös erőfeszítés, amellyel meg tudjuk határozni, hogy kinek, milyen testhezálló szerep felelne meg a közösségben.* A helyi lapok olvasása, a régóta ott lakókkal való kommunikálás, a társasági események, különféle helyi rendezvények látogatása mind hozzájárulnak ahhoz, hogy megtaláljuk azokat az embereket, akik a közösségi élet központi figurái, akikkel érdemes lesz együttműködni.
3. *Mérlegeljük kreatívan, mi mindent képes nyújtani a könyvtárunk, haladjuk meg a hagyományos, bejáratott elképzeléseket, és álljunk készen arra, hogy igent mondjunk az olyan újszerű elképzelésekre, amelyek küldetésünkkel (ha csak mégoly szokatlan módon vagy érintőlegesen is) kapcsolatosak!*
4. *Fedezzük fel a közösség egyedi vonásait és erősítsük azokat!* A könyvtárnak otthont adó közeg kulturális jellemzői és az abban élő fiatalok családi háttere egymást erősítve biztosítják, hogy a könyvtár nélkülözhetetlen közösségi helyé válhasson.
5. *Támogassuk a helyi vállalkozásokat és intézményeket!* Építsünk ki kölcsönösen előnyös kapcsolatokat velük: népszerűsítsük szolgáltatásainkat, és igyekezzünk náluk elkölteni a könyvtár szabad felhasználású pénzügyi forrásait! Ez mindenképpen a könyvtár és a közösség érdekeit szolgálja.
6. *Tegyük közösségi központtá a könyvtár épületét!* A középületek a találkozóhely funkción messze túlmutató közösségi értékekkel bírnak. Minél jobban integrálódik egy könyvtár a közösségi életbe, annál inkább magukénak érzik az emberek.
7. *Teremtsünk közösségi eszmén alapuló kulturális közeget* a könyvtárosok és az önkéntesek között! A személyzet minden tagját arra kell biztatni, tanulják meg minél több ember nevét, járjanak el a helyi rendezvényekre, alakítsanak ki, és fejlessze-

nek további kapcsolatokat, és kövessék figyelemmel a közösségi ügyeket – így tehető a könyvtár jelenléte hiddá az egyes közösségi, társadalmi csoportok között.

8. *Támogassuk az olyan könyvtári célú befektetéseket, amelyek repülőrajtot adhatnak a közösségfejlesztési erőfeszítéseknek!* Egy új tagkönyvtár új reményt és gondoskodást jelent a neki otthont adó, addig esetlegesen elhanyagolt környezetnek, illetve az olyan területeknek, amelyekre addig nem fordítottak kellő figyelmet. Az újonnan létrejött tagkönyvtárakat támogatnunk kell abban, hogy közösségi hálózatokat alakítsanak ki. Amikor a könyvtárak és a hozzájuk tartozó közösségek hozzáfognak ehhez a feladathoz, legértékesebb tulajdonságaikat mozgósítják! Az egyéni készségek, plusz a helyi szervezetek, intézmények mind a helyi környezet kulturális összetevőit jelentik, és a helyi gazdasági és a fizikai környezettel együtt alkotnak új helyi közösségeket. Az önkormányzat és a központi könyvtár segítségével gyakorlatilag nincs határa annak, amit a helyi könyvtárak elérhetnek a pezsgő, dinamikus helyi közösségi élet kialakításában.

*

Nemrég még mindenki a közkönyvtárak kézbesítésre váró gyászújságait fogalmazta, mert a könyvtárak tetszhalottak tűntek az internet, a televízió, a nagy könyvesbolt-hálózatok és internetkávézók térhódítása miatt. A könyvtárak agóniáját jelezte a személyzet létszámának csökkenése, a maradék munkaidejének visszanyesése és a beszerzések elmaradása is. Sokat lehetett hallani a közösségek eróziójáról, a személyes kapcsolatok visszaszorulásáról, ugyanakkor a passzivitás veszélyeiről és a bukott közösségekről. A közösségi életet tápláló helyi kapcsolatok elhalása után láthatóan kiüresednek a személyes, civil kapcsolatok is. A jövő borúsna tűnt, amelyben a könyvtárak visszaszorulása csak egy volt az elidegenedés szimptomái közül.

Pezsgő közösségi élet kiépítése

A negatívan ható társadalmi folyamatok ellenére pozitív példák is fellelhetők, olyan helyszínekről, szervezetekről, amelyek létezésükkel bizonyítják, hogy aktív közösségek mindenütt találhatók, függetlenül attól, hogy szegény vagy gazdag városrészeiről, városi vagy vidéki helyszínekről van szó. Ha sikerül mozgósítani és összekapcsolni a helyi közösségeket,

akkor ezek együttesen szélesebb merítésű közösségi hálót tudnak létrehozni.

A sikeres közösségfejlesztés lényege, hogy a könyvtár újra felfedezi és mozgósítja a közösségben régóta meglévő, rendelkezésre álló értékeket. Ugyanis semmilyen, a közösségen kívülről jövő elgondolás vagy szervezet nem képes létrehozni azt, ami a közösségben már eleve adott volt. A sikeres közösségfejlesztési stratégiák mind értékalapúak, és a közösség belső erőforrásaira támaszkodva, a már létező elemeket fejlesztik tovább. Noha helyenként szükség lehet egyes, a közösségen kívülről származó forrás(ok) bevonására, a kulcs a hosszú távú megoldásokhoz belülről jön. Mindig a közösséget alkotó személyek egyéni készségei, valamint a fizikai környezet jellemzői és erősségei képezik a kiindulópontot.

Egyének: minden egyén rendelkezik olyan adottsággal, amelyet csak ő tud nyújtani a közösségnek. A kreatív közösségek tisztában vannak tagjaik efféle erősségeivel és a lehető legtöbb lehetőséget biztosítják kiaknázásukhoz. Ugyanakkor ezek pusztán felismerése és összegyűjtése nem elegendő: módot kell találni arra is, hogy a közösség tehetséges tagjai egymáshoz is tudjanak kapcsolódni. Az ilyen összekapcsolódások létesítése és a létrejött kapcsolatok ápolása alkotják a közösségépítés szívét-lelkét.

Egyesületek: valamilyen közös célt követve az egyének szívesen tömörülnek egyesületekbe (pl. kertészeti klubok, iskolaszövetségi szervezetek, tekecsapatok, könyvklubok, egyházi gyülekezetek jellegzetes példái a hasonló érdeklődésű emberek találkozásának). Az egyesületek révén a közös érdeklődés szerint olyan hosszú távú, összetett kapcsolatrendszerek alakulhatnak ki, amelyek korábban nem léteztek.

Intézmények: minden közösség – anyagi helyzetétől függetlenül – magában foglal olyan intézményeket is, amelyek valamilyen formában támogatni tudják az egyéneket és a közösségben fellelhető civil szervezeteket, egyesületeket. Ezek az intézmények, illetve közösségi helyek (iskolák, egyházi gyülekezetek, vállalkozások, könyvtárak stb.) funkcionálhatnak ingatlanközvetítőként, találkahelyként, gazdasági társaságként vagy inkubátorként a helyi közösség életében.

Fizikai környezet: értéket jelentenek a környezet zöldfelületei, útjai, létesítményei, közlekedési csomópontjai és gyülekezőhelyei.

Gazdaság: a lokális gazdaság a helyi erőforrásokból, vállalkozásokból és azok erejéből, lendületéből tevődik össze, amelyek révén javakat termel és segít azok elosztásában.

Történetek: minden közösség rendelkezik olyan történetekkel gazdag szövedékével, amelyek meghatározzák identitásukat. Ha megadjuk annak módját, hogy a közösség ezeket a történeteket el tudja mesélni egyrészt saját, belső körének, másrészt a kívüllátnak, akkor elképesztő lehetőségeket tárunk fel. Jó katalizátorra lehet mindennek egy-egy könyvtár helytörténeti gyűjteménye.

A helyi erőforrások és értékek összessége erős talapzatot biztosít az egész közösség számára. Ezek megelégedése és összekapcsolása a közösség legfontosabb feladata: egyre több elemzés mutat rá arra, hogy minél több ilyen vonást találunk és kapcsolunk össze, annál erősebbé, hatékonyabbá válik a közösség, és ebben a folyamatban markáns szerepe van a helyi könyvtáraknak.

Hálózatok, normák és bizalom

Robert Putnam korai korszakos írásában, a „*Tekvés egyedül: az amerikai közösség összeomlása és újjraéledése*” (Bowling alone. America's declining social capital = Journal of Democracy, January, 1995. 65–75. p.) így definiálta a társadalmi tőkét: „*A társadalmi tőke társadalmi hálózatokból, reciprokális alapú normákból, kölcsönös segítségnyújtásból és megbízhatóságból tevődik össze. E megközelítés lényege, hogy rámutat: a társadalmi, másnéven közösségi hálózatok valódi értéket képviselnek a hálózat tagjai számára.*”

A társadalmi tőke azok életét is képes átalakítani, akik nem vesznek részt a közösség társadalmi tőkét előállító tevékenységeiben. Az erős társadalmi tőkével rendelkező közösségekben visszaszorul a bűnözés, erősödik a helyi gazdaság és javul az iskolák színvonala. Putnam központi gondolata az volt, hogy az amerikai életben apadóban van a társadalmi tőke. Állításait alapos kutatómunkára és statisztikai adatokra alapozta, aminek következtében számos olvasója komolyan aggódni kezdett az amerikai demokrácia jövőjéért. Mások tiszteletteljes egyet nem értésüket fejezték ki, álláspontjukat pedig az országszerte újraéledő közösségek történeteivel támasztották alá. 2003-ban Putnam Lewis Feldsteinnel közösen megírta vészterhes jóslata ellenanyagát, a „*Jobb együtt: az amerikai közösség helyreállítása*” című munkáját, melyre jelen a tanulmány összeállítói is gyakran utalnak.

1. Mélyen beágyazódva a közösségbe

Chicago északi részén, a Kalifornia és a Devon sugárút forgalmas kereszteződésétől néhány épülettel lejjebb található a Chicagói Közkönyvtár Northtowni Tagkönyvtára. Ha a Kalifornia sugárúton jön valaki autóval, könnyen eltévesztheti a helyet: az épület 1962-ben épült, és úgy fest, mint egy nagy tornaterem, amelyet mindkét oldalról kereskedelmi épületek vesznek körül. Ne hagyjuk, hogy a külső megtéveszsen: ez a könyvtár Chicago egyik legforgalmasabb tagkönyvtára, mely sokféle közösségnek ad otthont, állományában pedig az angol mellett, orosz, héber, jiddis, spanyol, urdu és bengáli gyűjteményrészek is találhatóak. Száz fő befogadására alkalmas előadóterem szinte a nap minden szakában foglalt, annyiféle külső programnak vagy a könyvtár által szervezett rendezvénynek, oktatásnak ad teret.

A bejáratától jobbra található Rose Powersnek, a könyvtár vezetőjének irodája. Az iroda hatalmas üveglablán át a látogatók megpillanthatják a könyvtári teret (feltéve, ha átlátnak az ablakpárkányra halmozott Green Bay Packers szurkolói szuveníreken, pompon-babákon, tróféákon és egyéb holmikon). Mindenesetre e nagy ablakon bárki benézhet, és ha Rose-t ott találja, be is ugorhat hozzá. Ezt sokan meg is teszik, mert Rose az egyik legismertebb személy egész West Ridge-ben. Tizenkilenc éve dolgozik a northtowni könyvtárban: még gyerekkönyvtárosként kezdte, majd helyettes vezető, végül könyvtárvezető lett. Rose Powerst nemcsak folyamatos könyvtári jelenléte tette West Ridge közismert alakjává, hanem a northtowni Kereskedelmi Kamarában, a Kiwanis Klubban⁶ és a High Ridge YMCA-ben⁷ az évek során betöltött különböző tisztségei is. Tagja továbbá a Northtown Kertész Klubnak, a West Ridge-i Bungaló Klubnak és még jó néhány más szervezetnek is. Ezen a környéken igencsak nehéz bármibe fogni úgy, hogy az ember ne botlana Rose Powersbe. Rose intézményvezetői munkakörének központi része az efféle közösségi kapcsolattartás. „*Ha megismerem a környékbéli közösségek vezetőit – akik maguk is számos más csoportban is tagok – és rólam jó tapasztalatokat szereznek, akkor máris könnyebben terjed minden információ. Ki tudja, hova vezet majd például az, hogy tag vagyok Kertész Klubban, vagy a Bungaló Klubban? Sose lehet tudni, de az biztos, hogy pozitív benyomást kell kelteni magadról a közösségben.*”

Kapcsolatok hálójá

Rose annak tulajdonítja a helyi közösségben betöltött központi szerepét, hogy a korai '90-es években a *Blue Skies for Library Kids* projektben gyerekkönyvtárosként dolgozott. A projekt – melyet a Chicagói Közkönyvtár Alapítványon keresztül a Chicagói Közösségi Alap finanszírozott – egyesítette a közösségi vezetők erőfeszítéseit, hogy innovatív programokat szervezzenek a kerületben élő gyerekek és családtagjaik számára. Amikor Northtown elnyerte a Blue Skies támogatást, Rose első megbízatása az volt, hogy derítse fel, kik a közösség hangadói, vezető személyiségei. „Elmentem a helyi újsághoz és heteken át elolvastam minden egyes oldalát, olyan nevek után kutatva, amelyek rendszeresen felbukkannak. A leggyakrabban Irv Loundy nevét láttam a Devon Bankból, ezért felhívtam és megbeszéltem vele egy találkozót.”

A Devon Bank közösségi kapcsolatokért felelős elnökhelyettese volt Irv Loundy, aki régi szereplője a Rogers parki és a West Ridge-i közösség életének. Rose látogatása idején Loundy éppen azon fáradozott, hogyan lehetne életet lehelni a tetszhalott állapotban lévő kereskedelmi kamarába. Amikor Rose felkérte, hogy csatlakozzon a Blue Skies program elnökségéhez, amit el is fogadott, viszonzásként arra kérte a meglepett Rose-t, hogy ő pedig a kereskedelmi kamarában vállaljon szerepet. Rose azóta tagja a kamarának, jelenleg titkári pozícióban. „Így kezdtem el megismerni az üzleti élet szereplőit” – mesélte. Mivel a Blue Skies projekt fiatalok közreműködését igényelte, Rose elment oda, ahol egészen biztosan találkozhatott tinédzserekkel: a Warren Parkba. A park felügyelője, Diane Schilz már korábban elindított egy ún. „Tini bizottság” nevű csoportot, ezért Rose őket kereste fel, hogy megtudja, mit várnak a tinédzserek a könyvtártól. Ezzel kezdődött az a ma már komoly múltra visszatekintő együttműködés, amely a könyvtár és a park között kötött. A Warren Park táborlakói („day campers”) azóta rendszeresen részt vesznek a Chicagói Közkönyvtár nyári olvasásnépszerűsítő programjaiban⁸, a könyvtár pedig a park épületeibe szervezi azokat a foglalkozásokat, amelyek kiszorulnak a könyvtár előadóterméből.

A parkkal kötött együttműködés folyományaként könyvelhető el a közeli High Ridge-i YMCA-vel kialakított együttműködés is. A YMCA egy korábbi vezetője maga is tagja volt a helyi Kiwanis Clubnak, és elhívta Rose-t egy Kiwanis-ebédre, ahol bemutathatta a könyvtárát. Egy régi klubtag támogatásával

Rose itt is klubtaggá vált, néhány évvel később pedig megválasztották a klub elnökévé (ezzel folyamatos támogatást szerzett a nyári olvasótáborokhoz szükséges könyvek megvásárlásához). A klubtagság révén élvezett, kibővült nyilvánosság aktívabb közösségi szerepvállalást eredményezett a Northtown tagkönyvtár életében is.

A Northtowni Könyvtár Barátai⁹ csoport már Rose könyvtárvezetői kinevezése előtt is létezett, de kinevezését követően megnőtt az aktivitásuk. „A közösségünkben élők közül sokan gyerekkoruk óta ismernek minket; és azért járnak vissza hozzánk, mert megtanulták, hogy a könyvtár a közösség fontos része.” A csoport tagjai minden könyvtári fejlesztéshez segítenek pénzt gyűjteni, ha Rose megkéri őket erre. A könyvtárbarátok közösségének egyik alapító tagja Mike Moses ügyvéd, aki a helyi önkormányzati választáson is indult. Rose minden politikai kérdésben semleges álláspontot követ, és önkormányzati alkalmazott lévén, jó kapcsolatot ápol a városi közgyűlés főtisztviselőjével, Bernie Stone-nal is. „Engem szinte a barátjának tekint [....]. Ha könyvre vagy információra van szüksége, csak engem hív.” – mondja Rose. Amikor a Devon Banknak csökkentenie kellett a helyiségeiben szervezett rendezvényeket, Irv Loundy néhány csoportot átirányított Northtownba. Ezek közül az egyik a YIVO, azaz a Jiddis Irodalmi Társaság volt. Rose miattuk bővítette ki a könyvtár jiddis nyelvű gyűjteményét. A másik hozzájuk átköltöző társaság a West Ridge Historic Chicago Bungaló Klub volt, amelynek tagjai Rose szavai szerint „a környék környezetvédő lakói, akik imádják a bungalóikat. Több felújítási, csinosítási programot is szerveztek, amelyekre tódultak az emberek, köztük olyanok is, akik korábban soha nem jártak nálunk” – folytatja. A bungaló tulajdonosok között sok a befolyásos ember, akikkel Rose új kapcsolati hálót remélt kiépíteni a northtowni könyvtár érdekében.

A bungalósok bemutatták őt a Kertészek Klubjában, a Kereskedelmi Kamara pedig elérhetőségeket adott indiai és pakisztáni közösségekhez. Rose rendszeresen szerepel a helyi tévécsatorna műsoraiban is, ezáltal a könyvtári programok ismertetése sokkal könnyebbé válik, de Avy Meyers révén, aki a program aktív szereplője, Rose a körzeti rendőrségi-lakossági fórumok rendszeres résztvevője is lett.

Bizonyos tekintetben, akár egy család

A szerteágazó igényeket követve, Rose gazdag programkínálatot tart fenn a könyvtárában. „A lehető leg-

különbözőbb programok szervezésével szeretném elérni azt, hogy olyan embereket vonzzak a könyvtárba, akik egyébként egyáltalán nem járnának ide.” Voltak már például különféle jellegű főzőversenyek, melyeken a környék eltérő kulturális háttérű közösségei vettek részt. Elhozta a Getshemane Garden Centert is, hogy esküvői virágkötészeti műhelynapot tartsanak, támogatta a feng shui programokat, és helyet biztosított a Hasfelmetsző Jackkel foglalkozó olvasókörnek is. Az ilyen rendezvényeket fillérekből meg lehet rendezni (szükség esetén a Northtowni Könyvtár Barátai is besegítenek). A programok népszerűségére jellemző, hogy teljesen megtöltik az auditóriumot.

Egy másik chicagói tagkönyvtár vezetője – nem tudván, mihez kezdjen az intézményébe özönlő ázsiai-amerikai látogatók tömegével – megkérdezte Rose-tól, milyen rendezvényekkel szokott készülni az indiaiak és a pakisztániak számára. Rose azt felelte, hogy éppen olyanokkal, mint bárki más számára, elvégre fölösleges kizárólag a nemzeti kultúrájukról szóló programokkal készülni, amit eleve ismernek, ráadásul sok hasonló eseményt szerveztek már a könyvtárban korábban is. *„Hetente kétszer fogadjuk a Truman Főiskola egyik szemináriumát (az angol mint második nyelv), és ugyanez a tanár egy középiskolai tanulmányokat helyettesítő általános képzésben is oktat, szintén heti két alkalommal – ráadásul ő is itt él, a mi közösségünkben”* – mondja Rose.

Az internetkapcsolattal ellátott számítógéppark olyan látogatókat vonzott, akik kizárólag emiatt jöttek a könyvtárba. A környék keleti részén működik a Misericordia nevű bentlakásos ápolási központ, amely fizikai és szellemi fogyatékosokkal küzdő embereknek ad otthont. Üzemeltetői mindig óvakodtak attól, hogy betegeiket az intézmény területén kívülre vigyék, de az egyik önkéntesük, aki a Northtowni Könyvtár Barátai csoport tagja, énekkart szervezett a bentlakókból. A kórus 2004 júliusában adta első koncertjét a könyvtár előadótermében, amelyet színültig megtöltött a közönség. *„Nemcsak a családtagok és a rokonság jött el, hanem barátok, helyi lakosok, indiaiak és mexikóiak is. Mindnyáján imádták”* – mondta Rose. A Misericordia lakói azóta gyakrabban járnak a könyvtárba, Rose pedig többféle programot próbál szervezni nekik. Számára mindez része a northtowni tagkönyvtár küldetésének. Mint mondja: *„azt akarom, hogy tudják, hogy itt vagyunk, jöhetnek bármikor, ha szükségük van ránk. Olyanok vagyunk bizonyos tekintetben, akár egy család.”*

Történetek hálója

A northtowni tagkönyvtár központi szerepe az intézményt körülvevő közösség életében elsősorban Rose Powers személyes erőfeszítéseinek köszönhető. Az biztos, hogy olyan integratív személyiség, aki ismer mindenkit, és akit mindenki ismer. Az pedig, hogy hosszú évek óta vezeti a könyvtárat, kulcsszerrepű a sikerességében. *„A folytonosság jó”*, szokta mondani.

A többi tagkönyvtárvezetővel folytatott beszélgetésből ugyancsak az derült ki, hogy a személyes kapcsolatok milyen nagy haszonnal járnak mind a könyvtár, mind a közösség számára. A könyvtárvezetők által elmondott történetek kitérnek arra, miként lehet bevonni a helyi intézményeket, különféle vállalkozásokat, környékbeli csoportokat/egyesületeket, a helyi fiatalokat vagy más kulturális háttérű embereket a közösségépítésbe. Visszatérő téma a könyvtár tereinek felhasználása e célokra.

2. Intézeti társulások(ok)

„Mindnyáján ugyanazért csináljuk: a kapcsolatokért” – vallja Rose, aki minden fontos northtowni embert ismer, és azt is fel tudja sorolni, hogy az évek során hogyan hatottak egymásra, ők és a könyvtár. Ezek az interakciók sosem egyirányúak voltak, és minden érintett hasznára váltak.

Kapcsolatok

A northtowni könyvtártól délnyugatra található Austin Irving tagkönyvtár dolgozói számára manapság már sokkal könnyebb kapcsolatokat építeni. Az intézmény 2001-ben költözhetett új otthonába: a korábban 74 négyzetméter alapterületen működő könyvtár a forgalmas Irving Park utca legnagyobb és legszebb épületében kapott helyet. Az új, kétszintes könyvtár alapterülete 1394 négyzetméter. Vezetője, Tony Powers megjegyezte: *„mióta ideköltöztünk nehéz nem észrevenni a fizikai jelenlétünket; népszerűségünk más közösségi szervezetekkel együtt ma már sokkal nagyobb.”*

Az Austin Irving Könyvtár a második legnagyobb kölcsönzőkönyvtár a városban, melynek adottságait sokféle érdeklődésű közösség használja: kutatók, diákok, olvasók, internetezők, a termekbe különféle találkozókra érkezők... Tony Powers összegzése szerint *„olyan használói csoportok, melyek tagjai különböző célból érkeznek, és akik különböző időben, különböző módon hasznosítják a könyvtár szolgáltatásait.”*

Lehetőségeket teremteni a közösségek számára

Az Austin Irving tagkönyvtár a Portage Park és Dunning városrészek közösségeit is kiszolgálja. Szolgáltatási körzetének északi szélén található a Wright Főiskola campusa – ez az intézmény a chicagói városi főiskolák egyike. Mint minden közösségi főiskola¹⁰, a Wright is sokrétű tevékenységet folytat: a hagyományos oktatás mellett nyelvtanfolyamokat (angol mint második nyelv) és középiskolai tanulmányokat helyettesítő általános képzéseket/felkészítőket tart, továbbá munkaügyi tréningeket. A Wright Főiskola körzetében sok a nem angol anyanyelvű lakos, magas az iskolából lemorzsolódók száma. A környéket olyan munkásosztálybeli családok lakják nagy számban, akik számára a négyéves főiskolai képzés megfizethetetlen. Az intézményben 6500 beiratkozott hallgató mellett még 10 200-an vesznek részt valamilyen felnőttképzésben.

A főiskola elnöke, *Charles Guengerich* az oktatáson és tréningeken kívül elkötelezte magát a helyi közösségekkel való partnerségi kapcsolatok kiépítésére is. Például együttműködik a Northwest Chicagói Szimfonikus Zenekarral, évente kulturális program-sorozatot rendez, támogatja a helyi színtársulatot, képzőművészeknek kiállításokat rendez, megszervezi a környéken található nemzetiségek főzőversenyét, a Gray Általános Iskolával „Fogadj örökbe egy sulit!” elnevezésű partnerségi kapcsolatot épít, és a Pozitív Alternatívák projektben a helyi rendőrségi körzettel alakítottak ki partneri viszonyt.

A Wright Főiskolának az Austin Irving könyvtárral kötött együttműködési megállapodása kifejezetten szorosnak mondható: a könyvtárvezető például tagja a főiskola tanácsadói testületének, ahol a közösségi ügyekkel kapcsolatos döntések meghozatalában segíti az intézmény elnökét. *Charles Guengreich* szerint a könyvtár is fontos információforrás a főiskolai programokhoz, míg a hallgatók a használóképzésben és az információkeresés bevezető kurzusok keretében veszik igénybe a könyvtárat.

Ha a könyvtár használoinak valamilyen általánosabb ismeretre vagy nyelvtanulásra van szükségük, a könyvtárosok a főiskolához irányítják őket. „*Nekünk nem az a dolgunk, hogy olyasmit nyújtsunk, amire a Wright képes*” – mondja *Tony Powers*. A főiskola elnöke is úgy látja, „*kiváló közösségi erőforrásaink vannak. Együttműködésünk az Austin Irving tagkönyvtárral és annak vezetőjével egyértelműen a főiskola hasznára válik. De ami még fontosabb, a kö-*

zösség hasznára is: úgy hiszem, ha együtt dolgozunk, akkor olyan lehetőségeket teremtünk, amelyek nemcsak fenntartják, hanem javítják is a közösségünkben élők életminőségét.”

Kreativitás a templom alagsorában

Az építkezés alatt az Austin Irving Könyvtár állománya és a könyvtárosok egy közeli lakónegyed, bedeszkázott ablakú templomának alagsorába (pincéjébe) költöztek, távol az Irving Park utca gyalogos forgalmától. A kedvezőtlen körülmények ellenére a könyvtár kölcsönzési forgalma furcsamód megnőtt, amit azzal lehet magyarázni, hogy a templom a Portage Park Művészeti Központnak is otthont adott. A központ 2000-ben költözött a templomba, ahol a könyvtárral osztozott a rendelkezésre álló téren. A két intézmény összehangolta az erőforrásait, egyeztettek a programokról, a központ tagjai, tanárai használhatták a könyvtár állományát. Mindkét intézmény hatott a másikra, s ez az együttműködés azután is folytatódott, hogy a könyvtár beköltözött az új épületébe. A Művészeti Központ vezetője, *Jennifer La Civita* nagyra értékelte a könyvtár szerepét, hozzátéve, hogy mindkét intézménynek jól jönne valamivel több támogatás. „*Ahhoz viszont nem kell pénz, hogy közösséget teremts, és hogy más szervezetekkel is felvedd a kapcsolatot – mindössze tudni kell együttműködni*” – mondja. A központtól *Ramona Thompson* gyermekkönyvtáros is saját partnert kapott a közös gyerekprogramok összeállításához. *Tony Powers* szerint összeáll az egész, „*hiszen mindketten a humán szféra intézményeit képviseljük és ugyanazon közösségben működünk.*”

Egyéb kapcsolatok

Tony Powers és *Ramona Thompson* szerteágazó kapcsolatokat létesítettek a kerületben. A kereskedelmi kamara például rendszeresen a könyvtárban ülésezik: „*Tagságunkból fakadóan Tonynak lehetősége van arra, hogy hirdethesse a különböző könyvtári programokat, illetve beszámolhasson róluk, míg jómagam ugyanígy járhatok el a Wright Főiskola programjai kapcsán.*” – nyilatkozta a főiskola elnöke.

Az egyik kamarai bizottsági tag, *Mahmoud Bambouyani* a könyvtárral szemközti épületben működtet egy karateiskolát. Amikor *Mahmoudot* családi tragédia érte, a könyvtárosok segítettek neki a talpraállásban. *Ramona Thompson* még bírói szerepet is vállalt az egyik karateversenyen.

A többi könyvtárvezető is a társintézményekkel való

partnerkapcsolat kiépítését tartotta a legfontosabbnak. A west-englewoodi tagkönyvtár igazgatója, *Keisha Garnett* kiemeli, hogy közvetlen környezetében rengeteg egyházi gyülekezet működik, melyek minden közösségnek fontos intézményei. Egyesével szeretné végiglátogatni mindegyiket; az egyik csoporttal már elkezdte az együttműködést: az érintett gyülekezet minden héten elviszi a könyvtárba a tagjait, ahol közösségi és kulturális munkában vesznek részt.

A nemrégiben újra megnyitott Toman könyvtár igazgatója, *Teresa Madrigal* egy új Little Village-i középiskolával alakított ki együttműködést. Tanévkezdéskor a könyvtár a tantervekhez illeszkedő állományrészekkel segíti a képzést.

A közösségi munka megerősítéséhez az kell, hogy az egyes intézmények az együttműködés keretében kiegészítsék egymás programjait, anélkül, hogy párhuzamos munkát végeznének; ahogy azt Rose Powers is kiemelte: „*mindnyájan ugyanazért csináljuk*”.

3. Kulturális kapcsolatok

„2001. szeptember 11-e után sokan tartottak attól, hogy bajok lesznek ezen a környéken” – mondja Rose. Még a könyvtár bezárásán is elgondolkodott, olyan mérvű feszültség alakult ki a környék arab származású lakóival szemben. „*A sok év alatt, amit itt töltöttem, azt láttam, hogy a tengerentúlon egymással harcoló népek fiai itt közösen próbálnak tenni azért, hogy boldoguljanak, ami igazán szép dolog.*”

A West Ridge-i közösség ereje a sokszínűségéből fakad, és a northtowni könyvtárban természetes, hogy a különböző származású embereknek anyanyelvű gyűjteményeket tartanak fent. Rose elkötelezett amellett is, hogy a könyvtárnak a közösség egységességét is tükröznie kell, minden, általa szervezett program a közösség egészének szól. A környezet lakóinak sokszínűségéből az is következik, hogy Rose-nak is folyamatosan tanulnia, változnia kell annak érdekében, hogy kapcsolódni tudjon hozzájuk. Amikor tudomására jutott, hogy a környékbeli bosnyák közösség lélekszáma megnőtt, tanulmányozni kezdte Bosznia kultúráját, és egy bosnyák nyelvű gyűjtemény kialakítását kezdte tervezni.

Közös munka Little Village-ben

A West Ridge városrész szélén található a hivatalosan Little Village-nek, a környékbeliek által pedig csak La Villitának nevezett közösség, mely a Chicago folyó partján egészen a város széléig húzódik, autóval

is jó ideig tart végigmenni rajta. Little Village ad otthont a város egyik legfiatalabb és leggyorsabban gyarapodó közösségének: a főképp mexikói-amerikai összetételű lakosságnak, melynek csaknem 60%-a 25 év alatti fiatal. A városrész vonzza a máshol élő mexikóiakat, akik minden hétvégén zsúfolásig megtöltik a 26. utca üzleteit. A 26. utcától néhány sarokra, a Pulaski úton található a Chicagói Közkönyvtár Toman Tagkönyvtára, amelyet 2005-ben, az épület teljes átalakítása után nyitottak meg újra. A könyvtár 1927 óta működött egy szép műemléképületben, de már „kinötte” az épületet. Ráadásul ebben a városrészben nincs másik könyvtár a Tomanon kívül. A 26. utca felől érkezőnek először a szépen felújított épület tűnik fel, téglá és terrakotta homlokzatával és magas ablakaival, aztán a könyvtárhoz épített új árkádós rész, a napfényes átriummal és a használatnak szóló angol és spanyol nyelvű tájékoztató feliratokkal. A kibővített könyvtár összterülete több mint 1400 négyzetméter, és a korszerű infrastruktúra mellett az épületnek sikerült megőriznie egykor sugárzott méltóságát.

A Toman könyvtár vezetője, *Teresa Madrigal* nagy lelkesedéssel mutatta be felújított könyvtárát, ami érthető, mert régóta várta, hogy megújuljon. Mivel a felújítás idejére ki kellett üríteniük az épületet, Little Village három évre közkönyvtár nélkül maradt. Ezt az időszakot Teresa – aki annak idején a Toman gyermekkönyvtárosaként kezdte – a McKinley Park-i közösségben töltötte, a folyó túlsó partján. Most, hogy megnyitott az új Toman, számára minden, azzal kapcsolatos apróság új lehetőségek egy-egy szikráját jelenti.

A közösségépítés újrakezdése

Teresa leszögezi, hogy bár szoros kapcsolatok fűtnek a közösséghez, ám „*a közösség megváltozott a könyvtár bezárása óta, és az újonnan beköltözők miatt egyre többen vannak, akik nem emlékeznek a régi könyvtárra. Újra be kell mutatnom magam*” – mondja Teresa, aki – mexikói lévén – úgy véli, hogy ehhez különleges elvárásoknak kell megfelelnie. „*A felújított könyvtár megnyitása napján rengetegen várakoztak a bejárat előtt. Mexikóban a családok nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy bármit is ingyen kapjanak, ezért azt kérdezték, hogy mennyibe kerül a beiratkozás.*” Teresa elmagyarázta nekik az ingyenes nyilvános könyvtár fogalmát (így megérthették, hogy a szép épület az övék és szabadon használhatják), sok emberrel került ismeretségbe, és a később-

biekben olyan programkínálatot tudott összeállítani, amely kapcsolatban van a dél-amerikai kultúrával. Olvasói és internetes klubot indított a felnőtteknek angolul és spanyol nyelven is, és megtanította őket e-mailezni, hogy olcsón tudjanak kommunikálni, kapcsolatot tartani Mexikóban élő rokonaikkal. Arra is bátorítja őket, hogy olvassák helyben a mexikói lapokat, hogy lépést tarthassanak az otthon történetekkel. Az írás/olvasási készségeket fejlesztő programok mellett pénzügyi alapismeretek tanítását is tervezi. A gyerekprogramjai kétnyelvűek és igyekezett azokat a felnőttprogramokkal közös időpontokra szervezni, mert így „*az anyukák elhozhatják a mesedélutánra a gyerekeiket, az alatt pedig részt vehetnek a saját klubjuk vagy osztályuk tevékenységeiben, vagy dolgozhatnak az interneten. De szeretnék családi olvasási napokat is tartani.*” – mondja Teresa. Egy gyerekekkel teli közösségben alapvető az ilyen jellegű alkalmazkodási készség megteremtése.

Noha Little Village-ben számos hely áll rendelkezésre az angolt második nyelvként tanulók számára, Teresa tudja, így még több olyan embert vonzhat be a könyvtárba, akik valószínűleg másképp nem menének. „*A programok segítségével lehet visszahozni a könyvtárat a közösség életébe*” – mondja Teresa. „*Három évig vártak, ami hosszú idő könyvtár nélkül.*”

Személyes elköteleződés

Teresa különösen elkötelezett a családjuk összetartásért és boldogulásukért küzdő családanyák mellett. A saját példáját is megemlíti: „*felnőtként, már főiskolai diplomával a zsebemben érkeztem Chicagóba, ám nem beszéltem az angol nyelvet, így szinte újra az óvodában éreztem magam.*” Beszél azokról a dolgokról is, amelyek kapcsán elégtelennek érezte saját készségeit a nyelvtanulás és az otthonkeresés időszakában. Ezért úgy véli, hogy a hasonló helyzetben lévő nők számára a könyvtárnak olyan helynek kell lennie, ahol tanulhatnak, és amelyből erőt meríthetnek. Teresa arra használja saját történetét és elért eredményeit, hogy példát mutathasson azoknak a nőknek, akikkel a könyvtárban találkozók. „*Megtanultam a nyelvet, megszereztem a főiskolai végzettséget, kiegészítve az egyetemi diplomával, és íme, itt dolgozom, mint könyvtárigazgató, holott pontosan ugyanolyan körülmények közül származom, mint ők.*”

Teresa és tizenegy beosztott könyvtáros munkatársa azon dolgoznak, hogy az új Toman népszerű közösségi hely legyen Little Village-ben. Noha Teresa és a

gyermekkönyvtáros, Rosa sem helyben lakik, mindketten „rég motorosok” a Tomanban és jól ismerik a közösséget. Búcsúzóul Teresa azt mondja: „*Az igazi különlegességet azok az emberek jelentik, akikből a személyzet áll – gyertek és látogassatok meg minket jövőre is!*”

Kulturális reflexiók

Magától értetődőnek tűnik, hogy egy könyvtárnak tükröznie kell a helyi közösség kulturális vonásait, ám ez nem mindig könnyű. A megkérdezett könyvtárosok ismertették e cél érdekében végzett erőfeszítéseiket. Tony Powers tapasztalatai e téren nagyjából egybecsengenek Teresáéival: az Austin Irving tagkönyvtár látogatói között sok volt a lengyel bevándorló, akik épp olyan hitetlenkedve fogadták az intézmény ingyenességét, mint Teresa könyvtárában a mexikóiak. Tony számára az ingyenes közösségi könyvtár koncepciója hatalmas felelősséget jelent. „*Gondoljanak bele*” – mondja – „*nem sok olyan közintézmény létezik, amelyik heti 65 órában mindenki rendelkezésére áll, olyanok meg pláne nem, ahova be se kell jelentkezni. A nyilvános könyvtár egyszerűen csak ott van, gyere be, senki se kérdi, hogy mit csinálsz bent. Ilyen helyből nincs sok, ezért mi, közkönyvtárosok kifejezetten egyedi szereppel bírunk.*”

A Vodak tagkönyvtárban Richard McLelland úgy tekint a könyvtáron kívül végzett munkájára, hogy az kulcsszerepű „*a közösség vérkeringésében*”. Ennek zavartalan működése megkívánja, hogy minden tagkönyvtáros ki tudja elégíteni saját közössége kulturális igényeit, ahogy például ő teszi a mexikói használói számára.

Keisha Garnett, a West Englewood-i Könyvtár vezetőjeként ugyanezt teszi az afroamerikai közösségért, közben pedig arra is jut ideje, hogy együttműködjön a környékbeli aktivistákkal az afroamerikai közösség ügyeiért. „*Számomra az talán a legfontosabb, hogy a lehető legjobban tudjam szolgálni az afroamerikai közösséget*” – mondja.

Rose Powers emlékeztet bennünket arra, hogy noha az eltérő kulturális háttérű csoportok is gyakran ugyanazon dolgok iránt érdeklődnek, a könyvtár abbéli készsége, hogy mindennek meg is feleljen, azon múlik, hogy mennyire képes megérteni a „*közösségi vérkeringést*”. „*Ahhoz, hogy megértsük ezt a kulturális vérkeringést, ki kell lépniünk a könyvtár falain kívülre*” – mondja.

4. A fiatalokért

Minden változik West Englewoodban. „Az englewoodi közösség jelentős, ismételt fejlesztési projekt részese, amely visszahozza az egyenlőség és gazdagság eszméjét a szebb napokat is látott környékre” – mondja Stephen Hunter az Englewood Újjászületésért Közösségfejlesztési Társaságtól.¹¹

Az egyik első dolog, amit a látogató kelet felé haladva, a 63. utcán észrevehet, a hatalmas üres terek. Egyes háztömbök csupán egy-két házból állnak. Englewood a befektetések hiányának és az elhagyatottságnak az áldozata lett, szerencsére egyes részeit már kezdik előkészíteni a fejlesztésekre. E tájképhez tartozik már a vadonatúj West Englewood-i Könyvtár. „Mióta a közkönyvtár tanulási színtér is, a közösségekben betöltött szerepe még nagyobb lett.” – mondja Hunter, aki szerint az új tagkönyvtár a „helyi közösség tartópillére.”

Jobb hely számukra

Keisha Garnett a West Englewood-i tagkönyvtár vezetője az épület 2003-as megnyitása óta. Az építkezés előtt egyáltalán nem működött könyvtár azon a környéken, a legközelebbi tagkönyvtár egy mérföldes távolságra volt nyugati vagy keleti irányban. Keisha szerint az újjáépítési terv tudatos elemeként került sor a könyvtár létesítésére, hogy legyen hol „horgonyt vetni” a helyi közösségnek.

„Mivel a könyvtár új, ezért a környékkel előbb meg kellett ismertetnie magát – különös tekintettel a gyerekekre. [...], és mára a közösség beleszeretett a könyvtárba.”

A régi lakók aggódtak amiatt, hogy ez a terület kimarad a fejlesztési tervekből, miközben tehetősebbek költöznek a felépített új lakásokba. A pletykák állandósultak, de mióta a könyvtár a környék információs központjává vált, Keisha sokszor találja magát az alaptalan szóbeszédnek eloszlatójának szerepkörében. Ennek érdekében folyamatos kapcsolatot kell tartania az Englewood Újjászületésért Közösségfejlesztési Társasággal és a Környékbeli Lakhatási Szolgáltatásokhoz¹² hasonló helyi szervezettel.

Keisha hangsúlyozza, hogy a régi lakosok már majdnem mind felnőttek, a fiatalok inkább bejáró, ideiglenes lakosok. Sokan élnek nagycsaládokban vagy rokonoknál, viszont mindannyian valamiféle stabilitásra vágnak. „Megpróbáljuk a könyvtárat ennek a kihívásnak is megfeleltetni. Jobb hely számukra, mint az utca.”

Amikor Keisha egyszer kiszúrta egy csoport gyereket

– iskolaidőben – az internetes munkaállomásoknál játszanak, mert a könyvtárat érdekesebb helynek tartották, mint az oktatási intézményt, „a rendőrség vitte vissza őket az iskolába. Az internetezés vonzotta be a könyvtárba őket, de annak használatához olvasójegy szükséges. Így tehát beiratkozott olvasóként tértek vissza, és használják azóta is a könyvtárat.”

Átalakuló iskolák

Nem meglepő, hogy az englewoodi gyerekek szívesebben járnak a könyvtárba iskola helyett. A tagkönyvtár körzetében található két középiskolát és két általános iskolát is bezárják vagy újjászervezik a Chicagói Köznevelési Intézmények Reneszánsza 2010¹³ kezdeményezés keretében. Az iskolafelújítás bizonytalanságai miatt Keisha részt vesz a közösségi találkozók és az iskolatanács ülésein, hogy figyelemmel kísérhesse a fejlesztési terveket.

A „Reneszánsz 2010” akció keretében a Lindbloom Középiskola megnyitja kapuit. Mindez új tanári kart, modern tantervet, megújult vezetést jelent a gimnázium számára, ahová várják a tanulók visszatérését. A könyvtár adott otthont az újjászülető iskoláról értekező tanácskozásoknak. Aztán Keisha beszerezte a nyári olvasmányok listáján szereplő könyveket az elsőévesek számára, hogy a fiatalok felkészülhessenek a tanévkezdésre. „Gyakran találkoztam az új iskolaigazgatóval, aki nagyon izgatottan várta az évkezdést.” Közös tevékenységet terveztek a diákokkal, szüleikkel és gyámjaikkal, valamint a szoros együttműködés módjait keresik velük az új iskola első tanévjének kezdete után is.

A környék másik középiskolájának, a Harper High-nak kevésbé reményteljes a jövője. A Harper a szülők ösztöze alatt áll, és fennáll a bezárás veszélye is. Keisha részt vett az ottani szülői értekezleteken is: „A környéken lakók sejtik, hogy a helyi gyerekek nem tudnak majd a Harperbe járni. A szülők meg aggódnak.” – mondja. „Azonban talán a közös jobb érdekében érdemes belátni, hogy a változás fájdalmas...”

Tinik bevonása a könyvtárba

Minden könyvtáros tudja, nem könnyű a tinédzserek becsalogatása a könyvtárba, és ez alól Keisha sem kivétel. Reményei szerint az egyházi gyülekezetek megszólításával sikerül elérni az odatartozó tizenéveseket. „Nyáron nehéz a tiniket bevonni, de megpróbáljuk!”

A középiskolások gyakran keresik fel a könyvtárat

önkéntes munka lehetőségében bízva, mivel az iskolai közösségi szolgálat keretében kötelezően kell 40 órát teljesíteniük ilyen feladatkörben, de sokan az utolsó percig halogatják, aztán egyszerre szeretnék teljesíteni az egészet. Keisha nevetve mondja, hogy *„ekkor elmondom nekik, hogy mennyi időt vagyunk egy nap nyitva.”* Az önkéntes munkavégzők közül néhányan később a könyvtár fizetett alkalmazottjaivá váltak. A gyűjteményfejlesztésben Keisha nagy hangsúlyt fektetett az afroamerikai témájú ifjúsági irodalomra, de amikor megvizsgálta a kölcsönzési statisztikát, rájött, hogy az önfejlesztő könyvek jobban érdeklik a tizenéveseket. *„Végül is ez logikus. Épp olyan korban vannak, amikor önbizalomhiányban szenvednek és tökéletesíteni kívánják magukat. Testépítésről és sminkkészítésről szóló könyveket olvasnak szívesebben. Ezért többet rendelnek belőlük.”*

Lassan, de biztosan a közösségekben lévő felnőttek is önkéntesként kezdtek segíteni a tinédzsereknek az olyan nekik szóló rendezvényeken, mint például a nyári olvasótáborok. Ezen felül egyre több nevelőszülő és nagyszülő jön be a fiatalokkal megtanulni az internet használatát. Keisha mesél egy kerekesszékes nagymamáról, aki szinte minden nap betér a könyvtárba a két unokájával. Mindkét fiú tanulási nehézségekkel küzd. Nagy örömet okozott a nagymamának, amikor a közös internetes munka során a gyerekek jól teljesítettek.

Keisha a környék minden szerveződési szintjén kapcsolatokat ápol, és azon dolgozik, hogy a könyvtár a lehető legbarátságosabb hely legyen, hogy segíteni tudjon a helyieknek életük nehéz időszakában is.

A megszokottól eltérő rendezvények

A tagkönyvtárak vezetőivel folytatott beszélgetések felélénkültek, amikor szóba kerültek a fiatalok és az iskolák.

Az együttműködés a helyi iskolákkal és a fiatalokat megcélzó rendezvények szervezése állandó feladatot biztosít a Chicagói Közkönyvtár minden tagkönyvtárának. A gyermekkönyvtárosok mesefoglalkozásokat tartanak több korcsoportnak. Felkeresnek minden helyi iskolát, legyen szó magán- vagy közoktatási intézményről. Megszervezik a nyári olvasótáborokat, és díjazza a gyerekeket a szünetben elolvasott könyvek száma után. A kollégáknak egyszerre kell művészeknek, kézműveseknek, meseíróknak, sőt olykor bébiszittereknek lenniük. A gyermekeknek és fiatalkorúaknak szánt gazdag rendezvénykínálatból a személyes kapcsolatok a legfontosabbak.

Az Austin Irving tagkönyvtárból Ramona Thompson felkeresi a körzetében lévő iskolák összes osztályát. *„Az iskolai könyvtárosok a legjobb közösségi kapcsolattartók. Egyikük még jelmezbe is öltözött annak érdekében, hogy népszerűsítse a nyári olvasótáborot”* – mondja Ramona, kiemelve azt, hogy a szülők számára is mennyi előnnyel jár, ha gyermekük részt vesz a rendezvényeken. *„Egyes anyukák a könyvtárban élik teljes közösségi életüket iskolakezdés előtt. Barátságok kötődnek, sőt néhányan csoportokat alapítva segítenek a többieknek.”* A mesefoglalkozások hetente 75–90 szülő számára is találkozót jelentenek gyermekeiket elkísérve ezekre.

Little Village-ben a vadonatúj középiskola a környéken élő csoportok évtizedes lobbijának eredménye, hogy ezzel enyhítsék a jelentősen megnőtt létszámú középiskolások okozta túlszűfolttságot. Most ugyanezek az aktivisták a Chicagói Parkkörzetet¹⁴ ostromolják, hogy épüljön új park is a közösségnek. A Toman könyvtár közösségi terme nyújt helyszínt az egyeztetésekhez Teresa Madrigal állandó részvételével.

Mindenki mesélt fiatal önkéntesekről. Egyeseket bírósági végzés kötelezett közösségi szolgálatra. *„Az egyik legjobb segédkönyvtárosunk így talált meg minket”* – mondja Tony Powers. Mások a kötelező iskolai közösségi szolgálat miatt érkeznek. *„Sohasem mondtunk nekik nemet”* – mondja az intézményvezető. A Tomanban Teresa Madrigal minden évben fogad néhány tinédzser önkéntest a nyári olvasótáborok támogatására. Ramona Thompson az Austin Irvingben úgyszintén. *„Nem is létezhetnének önkéntesek nélkül!”* – mondja Ramona. Részvételi és munkalehetőséget biztosítani a fiataloknak, mindenki számára hasznos.

Northtownban Rose Powers aggódik a kulcsos gyerekek miatt, akik a könyvtárban várják meg dolgozó szüleiket. Rose is megérti, hogy ezeknek a szülőknek nincs választási lehetőségük. *„Én sosem hagynám a gyerekeim egyedül vagy felügyelet nélkül a közkönyvtárban, de ez olyan nyilvános hely, ahová bárki bejöhet. Igyekszünk tudatni a szülőkkel, hogy nem vigyázhatunk folyton a gyerekekre.”*

Rose gyermekkönyvtárosi múltja a vezetői munkakörben is gyakran előbukkan: *„ennek ellenére nagyon komoly tudok lenni, fegyelmezek is, ha kell!”* Büszkén mutatja a színes freskókat az előadóterem falán, melyek a Blue Skies projekthez kapcsolódva a tinédzser tanácsadók közbenjárására kerültek fel. *„A freskó az ő ötletük volt, de mindannyian nyertünk általa. Sokan bejönnek és megcsodálják az alkotásaikat.”*

Az igazgatónő elmesélte még a gyerekeknek szánt új olvasásnépszerűsítő programját (lottót kellett készíteni az ifjúknak, hogy az első napon elolvashassák a tíz példányban megrendelt új Harry Potter kötetet).

5. Összecsiszolódás

„Van, hogy a közösségen múlik a dolog: keményebben kell dolgoznod, hogy eredmény szülessen, de ettől még ugyanúgy ki kell lépned a könyvtárból” – mondja Rose Powers, aki eltűnődött azon, mi minden alakult volna másképpen, ha a West Ridge-i közösségben nem lett volna mindig is adott a különféle szervezetek sokasága. Olyan közösségben, ahol sok kapcsolódási lehetőség áll a helybeliek rendelkezésére, a könyvtárnak gyakran az a szerepe, hogy már megkezdett munkafolyamatokba kapcsolódjon be segítőként. Az egyik ilyen közösség – amelyet valójában három, egymástól távol lévő környék alkot – Délkelet-Chicagóban található. Az egyik közösségi vezető tréfásan meg is jegyezte: „meglehet, hogy túlságosan is sok szervezet működik ezen a környéken”. Ebben az aktivitás-bőségben a Vodak könyvtár igazgatója, Richard McLelland, szokatlan kihívással találta szemben magát.

A helyi problémák felismerése

A Vodak tagkönyvtár 1955-ben nyílt, és 1993-ban bővítették ki. A könyvtár a Ewing sugárút East Side nevű részén található. Ez, a korábban inkább kelet-európaiak lakta övezet mára túlnyomórészt spanyol anyanyelvű lakossággal rendelkezik. Ez a tagkönyvtár látja el a történelmileg latino közösséggel rendelkező Dél-Chicagót és a dél-deeringi iparvárosi övezetet is. A helybeliek megszenvedték a környéket egykor éltető acélipar leépülését és annak következményeit. Az acélgyártásnak köszönhetően valamikor a környék jól szervezett volt: a szakszervezeti tevékenység majdnem minden háztartást érintett. A hengerlalmok bezárását követően új közösségi szervezetek formálódtak – olyanok, amelyek a munkanélkülivé vált embereket támogatták és a környék újrafejlesztéséért harcoltak. Az övezet régóta szenvedett egy sereg egyéb környezeti kihívástól, amilyenek például a megtelő szemétteltelepek, a veszélyeshulladéklerakók vagy az ipari szennyezésnek kitett lápvídek – az ilyen helyi problémák megoldásában aktív környezetvédelmi csoportok igyekeznek segíteni. Meg kell említeni azt is, hogy a lakók rendkívül büszkék a helyi iparban betöltött történelmi szerepükre, ezért

több helyi és intézményi történész is dokumentálja és tanítja a régió ipartörténelmét.

A Vodak könyvtár megújult épülete 1400 m²-es, amelyhez nagyobb alkalmazotti létszám, jobban felszerelt közösségi helyek, bőséges kínálatú gyűjtemény és közösségfejlesztési eszköztár tartozik. Richard McLelland üdvözölte ezeket az változásokat, s máris annak lehetőségeit vizsgálja, hogy milyen új módokon tud hozzájárulni a megújult intézmény a közösség ügyeihez.

Azon dolgozik, hogy a könyvtár gyűjteményét olyan kínálattal bővítse, amelyek kifejezetten a helyi közösség érdeklődésének és igényeinek felelnek meg. „400 ezer dollárt költünk új beszerzésekre, így kifejezetten olyanokra koncentrálhatunk, amelyek a közösségfejlesztési tevékenységünket támogatják.” A kisvállalkozások fejlesztése és a környezetvédelmi oktatás a közösségen belül legnagyobb érdeklődésre számot tartó témák, így ezekkel a könyvtár új, kibővített gyűjteménye is kiemelten fog foglalkozni.

McLelland emellett azon is dolgozik, hogy az intézmény programkínálata a lehető leghatékonyabban érje el az East Side és Dél-Chicago túlnyomórészt mexikói közösségeit: tervezi spanyol nyelvű könyvklub elindítását, illetve együttműködést az Olive-Harvey Városi Főiskolával is, hogy a középiskolai képzést helyettesítő általános jellegű, és az angol, mint második nyelv jellegű kurzusokat kínálhasson.

Kapcsolódás a közösségi aktivitáshoz és a történelemhez

Richard McLelland szerint a régi könyvtár közösségi kapcsolatait át kell menteni az újba. A Vodak tagkönyvtárnak két olyan alkalmazottja is van, akik több mint 30 éve dolgoznak a Southeast Side-on. A Vodakba látogató számíthat arra, hogy keresztneven szólítva üdvözli belépéskor egy olyan alkalmazott, aki valószínűleg ismeri a családját és az élettörténetét. A Vodak személyzete és biztonsági őrrei gyakran merítenek saját közösségi ismereteikből, hogy segíteni tudjanak a használóknak. A könyvtárosok birtokában vannak a helyi társadalmi szolgáltatókról és egyéb szervezetekről átadható információknak, és segédkeznek az egyes szervezetek és látogatók közötti találkozási pontok tető alá hozásában is.

Richard McLelland az elmúlt három évben belemerült a közösségi élet szervezésébe; az új intézmény segítségével pedig még inkább elmélyítene ezen tevékenységét. McLelland az East Side-i Kereskedelmi Kamara alelnöke, egyúttal tagja a Dél-Chicagói

Kereskedelmi Kamarának is, és a könyvtárt mindig igyekezett mindkét kamara szolgálatába állítani.

McLelland a helyi Lion's Clubnak is tagja, amit igyekszik is a könyvtár hasznára fordítani, a klub tavaly például támogatta a fiatalok nyári olvasótáborát. McLelland a helyi környezetvédelmi szervezetekkel is társult: Tom Shepard, a Southeast Környezetvédelmi Munkacsoport (SETF)¹⁵ tagja idézte fel együttműködésük korai időszakát: „McLelland lelkesen részt vett többnyire minden közösségi ügyünkben, eljárt a bankettjeinkre, részt vett a különböző eseményeinken és találkozóinkon. Mára már társadalmi értelemben véve közel állunk egymáshoz, gyakran együtt ebédelünk és átbeszéljük a közösségi ügyeket.” McLelland támogatási lehetőségeket kutatott fel a SETF-nek, és mindig igyekezett olyan könyveket beszerezni, amelyeket a SETF környezetvédelmi szempontból fontosnak tart. „Remek munkát végez, és mindig együttműködik velünk.” – mondta Shepard.

Felismervén a közösség gazdag történelme óvásának és másokkal megosztásának fontosságát McLelland együttműködik a Southeast Történeti Társasággal (SHS)¹⁶ is. A SHS maga, illetve gyűjteményük egyaránt a Calumet Park-i sportcentrum egyik helyiségében székelnek. Mivel itt kevés a hely, hetente csak egyetlen napon vannak nyitva. McLelland azt reméli, hogy az új könyvtárépület könnyebben hozzáférhető helyet tud majd biztosítani ezeknek az értékes történeti anyagoknak, addig is pedig minden alkalmat megragad arra, hogy ezt a gazdag történelmi anyagot megossza a helyi közösség csoportjaival és egyéb szervezeteivel. „Igyekszünk a közösség fontos részévé válni” – mondja, – „így ha a közösségünk csoportjai közül valamelyiknek – legyen az környezetvédelmi vagy helytörténeti jellegű – szüksége van valamire, akkor nem csupán egy megfelelő, hanem egyenesen kitűnő gyűjteménnyel akarunk rendelkezésükre állni.”

Mindhárom területet összefogja az az új kezdeményezés, amelyet a kereskedelmi kamarák is támogatnak. Az utoljára bezárt hengerimalom (az Acme Coke üzem) még érintetlen, szemben a többivel, amelyeket elbontottak és eladtak hulladéknak, miáltal hatalmas felújításra szoruló területek, rozsdadozások maradtak a közösségre. Több Southeast Side-i szervezet is azon dolgozik, hogy megterarthassák az Acme üzem működőképes acélipari berendezéseit, hogy múzeumná és tanközpontná alakíthassák a helyet. Kampányt indítottak az Acme üzem területének és berendezéseinek megvásárlásáért, melynek sikere esetén a közösség olyan oktatási forráshoz juthat,

amely az acélművek/hengermalmok történetére fókuszál. Richard McLelland reményei szerint a Vodak könyvtár ebben is szerepet tud vállalni.

A falakon túl

Richard McLelland szerint a könyvtáraknak ki kell lépniük a falaik mögül, mert erőteljes versenyben kell helytállniuk: Sharon Campbell írását szokta idézni, amelynek az a címe, hogy „A könyvtárosság mint üzlet.” A Vodak könyvtár, hogy meg tudjon felelni a piaci verseny támasztotta kihívásoknak, aktívan tevékenykedik a saját falain túl is. A könyvtár számára fontos, hogy a környék határait átvéve együttműködések tudjon kiépíteni az East Side-on. „Az olyan csoportokkal, amilyen például az East Side-i Kereskedelmi Kamara is, oly módra működünk együtt, hogy az egyszerre legyen hasznos a kamarának és a könyvtárnak is.” Noha a tagkönyvtárak vezetőit mindig is arra bátorították, hogy vegyenek részt a közösségi találkozókön, McLelland ezt is nagyon komolyan veszi. Munkanapjai gyakran közösségi találkozóval kezdődnek, s azzal is érnek véget. Hozzá hasonlóan a könyvtár munkatársai is szoros kapcsolatokat építettek ki a környék iskoláival és a parkgondnoksággal, és más közösségi találkozókön is képviselik a könyvtárat.

„Ha te is ott vagy a közösségben, ahogy a közösség többi tagja, akkor egyenrangú vagy velük, és nem csak egy a rendezvényükre/találkozójukra ellátogató valaki. Azért tudunk oly sok problémát helyben megoldani, mert erős hálózatokat építettünk ki.”

Munka pezsgő közösségekben

Keisha Garnett szerint Englewood a különféle helyi szerveződésekben kifejezetten gazdag közösség. „A közösség magját olyan felnőttek alkotják, akiket érdekel a közösség jövője, különösképp a folyamatban lévő fejlesztési program” – mondja. Ebben a közegben a könyvtár kettős feladatot lát el. Először is információs központ, ahol a helyi vezetők találkoznak, hogy tájékoztassanak az eljövendő találkozókóról és lehetőségekről, ugyanakkor maguk is információhoz jutnak a könyvtári rendezvényekről, és azoknak hírt viszik. Jean Carter-Hill, a „Képzeld el Englewoodot, ha...”¹⁷ elnevezésű csoport vezetője így fogalmaz: „Én olyan közösségi személy vagyok, akit érdekelnek a közösség rendelkezésére álló erőforrások, és a könyvtárt ezek közé számítom. Keisha pedig nagyon barátságos és segítőkész: tagja lett az új középiskolai tanácsnak, de olyan közösségi erőfeszítéseket is ellát

információkkal, amilyen például az ólommérgezés veszélyeiről tájékoztató kampány.”

Keisha törekszik arra, az englewoodi könyvtár tárt kapukkal fogadja be a különféle közösségi eseményeket. A könyvtárral szemben lévő épületben található a Város Újjászülésétért dolgozó közösségfejlesztési társaság, amelynek képviselői többek között a munkaerőképzésről tartanak előadásokat a könyvtárban. A környékbeli lakhatási szolgáltató is tart workshopokat a könyvtáráépületben. Keisha úgy véli „*az új könyvtár olyan, mint egy kézfogás*”, amely bemutatja egymásnak a különféle szervezeteket és az azok által igénybe vehető könyvtári szolgáltatásokat.

A Toman tagkönyvtárban Teresa Madrigal olyan névjegykártyákat mutat, amelyeken a Little Village-i szervezetek képviselői szerepelnek, akik már használják a könyvtár valamelyik szolgáltatását, vagy kifejezték együttműködési szándékukat a könyvtárral. Teresa annyi szervezetet szeretne bevonni a könyvtárral közös munkába, amennyit csak lehetséges. A meglévő vagy tervezett együttműködések között találni tanítás utáni programokat iskolásoknak, egyetemi felkészítő tanfolyamokat az idősebbeknek, segítséget lakásigényléshez, munkakereséshez stb. „*Ha együttműködünk*” – mondja Teresa – „*elérhetünk bármit.*”

Rose Powersnek gondolkodnia kell néhány percre, mire el tudja kezdeni listázni mindazon szervezeteket, amelyekkel a northtowni tagkönyvtár együttműködik: például az Indo-Amerikai Társaság, egy nyelvtanuló állampolgári csoport, egy zsidó társadalmi szolgáltató ügynökség.

6. A gazdaság táplálása

A helyben elköltött pénz lényegében befektetés a vásárlók és a helyi vállalkozók részéről, mégpedig olyan, ami egyebek mellett munkahelyeket teremt és javítja az utcaképet. Ugyanakkor nehéz idők járnak a helyi gazdaságra: az egyre szaporodó nagyáruházak fenyegetik a helyi kicsiket és lassítják a helyi pénzforgalmat.

A könyvtárak egyedi módon járulnak hozzá a helyi gazdaság működéséhez: maguk is helyi munkaadók, miközben tevékenységük gyalogosforgalmat vonz a környék kereskedelmi egységeihez. A könyvtár nemcsak szolgáltató a helyi vállalkozóknak, hanem tanul is tőlük, amiből haszna származik. A megszólaltatott könyvtárvezetők mind tudják, hogy milyen fontos is részt venni a helyi gazdasági életben és amennyire lehet, hozzá is járulni annak fejlesztéséhez.

Kamarák és sajtótorták

Rose Powers a northtowni üzleti élet jó ismerőjének számít, hiszen régóta tagja a kereskedelmi kamarának és a Kiwanis Klubnak is, és így kapcsolatban áll minden helyi munkáltatóval, helytulajdonossal és beszállítóval. Azonnal leszögezi, hogy ezek az általa kiépített és működtetett üzleti kapcsolatok kölcsönösen előnyösek: nemcsak arról van szó, hogy mit tehetnek a helyi vállalkozások a könyvtárért, hanem arról is, hogy a könyvtár miben tud segíteni nekik. „*Ha valamit el kell intézнем, akkor elsőként mindig egy, a közösségben működő vállalkozáshoz fordulok*” – mondja.

Az ő körzetében található a 26. utca, amely Chicago legélénkebb forgalmú kereskedelmi negyede a Michigan sugárút után, amelyet ezért úgy is szoktak hívni, hogy „a mexikói Michigan Avenue”. E környék üzlettulajdonosai logikus módon mind a könyvtári programok partnerei. „*Ha együtt dolgozunk*” – mondja Teresa, – „*akkor többre jutunk.*”

Richard McLelland a Vodak könyvtár vezetőjeként egyben az East Side-i Kereskedelmi Kamara tagja. Rendszeresen látogatja azokat a kisvállalkozói találkozókat is, amelyeket a Dél-Chicagói Kereskedelmi Kamara szervez, ezeken saját ismereteit is bővíteni tudja, miközben egyre több emberrel ismertetheti meg, milyen üzleti erőforrásokat is tud biztosítani számukra az általa vezetett könyvtár. McLelland azt tervezi, hogy az új épületben a könyvtára azonnal az üzleti és menedzsment tematikájú gyűjtemények bővítésébe fog.

Az Austin Irving könyvtár helyi üzletekkel kötött együttműködései sokféleképpen segítették már az intézményt. Az Eli's Cheesecake nemcsak Chicago legfinomabb csemegéjét, a sajtótortát állítja elő, hanem az egyik legfontosabb munkaadó is, így Chicago minden részéről járnak oda dolgozni az emberek. Üzeme és az ahhoz közeli vendéglátóhelye látogatókat is fogad, akik a kóstolás mellett arra is kíváncsiak, hogyan készül a híres torta. Az Eli's tulajdonosa, Marc Shulman közösségi szemléletű üzletember, aki városszerte támogat mindenféle eseményeket, sokszor tombolákat is.

Az Austin Irving könyvtár és Marc Shulman között is jó kapcsolat alakult ki, mert Schulman a könyvtáráépület felújítása idején befogadta a könyvtár rendezvényeit, étterme pedig támogatja az író-olvasó találkozókat is, amelyeken a látogatók megkóstolhatták Schulman sajtótortáját, és olyan programoknál is besegített, amelyek a fiatalokat mozgatják meg – ők

amúgy is sűrűn látogatják az üzletét. „Shulman úr nagy barátja a könyvtárnak” – mondja róla Ramona, aki főleg a tinédzsereknek szervezett programok kapcsán egyeztet vele. Ezt az együttműködést mindkét fél táplálja, és folyamatos haszonnal jár a könyvtár számára. Azt is meg kell említeni, hogy mindenki, aki ellátogatott a könyvtárba annak megnyitása napján, megkóstolhatta az Eli's sajtótortáját.

Új üzleti környezet megteremtése

West Englewood más példát szolgáltat. Az új tagkönyvtár építése része volt annak a nagyszabású közösségi felújítási tervnek, melyet Chicago városa hirdetett. A könyvtár csak egy az újonnan kialakított közösségi terek közül, melyek célja többek között, hogy új üzleti fejlesztéseket vonzzanak a West 63. utca környékére. Felépítésével sikerült eltüntetni egy korábban ott csúfolkodó italboltot, amely az egész bloktól távol tartotta a gyalogosforgalmat. Keisha Garnett tisztában van azzal, hogy kulcsszerep hárul majd rá West Englewood újjászülésében, így már most igyekszik részt vállalni a közösségi élet minden területén.

McLelland rámutat annak fontosságára, hogy könyvtárosoknak agilitást és ügyfélkapcsolati ismereteket kellene elsajátítani a különféle vállalkozásoktól. „A közösségekben található legbefolyásosabb emberek vállalkozók vagy tisztségviselők – és alapvető kérdés, hogy a könyvtár miként tud szolgáltatásokat nyújtani a számukra. Sokszor beszélünk együttműködésekről, de ez gyakran pusztán annyit takar, hogy valamiért cserébe, kapunk valakitől valamit – ami messze nem igazi együttműködés.”

Lelland a következő példákat hozza a nem megfelelő együttműködésre: „Együttműködünk például egy helyi bankkal, amely könyvjelzőket vásárol nekünk, melyeken az elérhetőségeink és a nyitvatartási időnk mellett feltüntethetjük saját nevüket. Vagy itt egy iskolai együttműködés: a művészet szakos tanulók eljönnek a könyvtárba és kitehetik munkáikat az ablakainkba. Könnyen meglehet, hogy e szituációk egyike sem igazi együttműködés, mivel csak az egyik fél számára járnak valódi előnnyel.”

Az Austin Irving, a Toman és a Vodak tagkönyvtárak együttműködései a helyi üzletekkel mind kölcsönösen előnyösek és folyamatosan fejlődnek. West Englewoodban a könyvtár visszatérésének pusztán ténye önmagában gazdaságélénkítő dolog.

7. Közösségi tér

„Nehéz nem észlelni a fizikai jelenlétünket” – mondta Tony Powers, amellyel az Austin Irving tagkönyvtár átalakulására céloz, hogy az aprócska, utcafrontra nyíló épületet kétszintessé emelték, tekintélyes külsőt adva az intézménynek. Új otthona az Irving Park forgalmas részén van, ahol az új épület az eleve jelentős gyalogosforgalmon felül még több embert tud belépésre csábítani. A világos, szellős aulában hatalmas üzenőfal van, amelyen minden fontosabb közösségi információ szerepel a helyi közösségek és események hirdetései, brosrúrai mellett. „Sokan csak azért jönnek, hogy átfussák, mi minden van az üzenőfalán, magába a könyvtárba be se néznek” – mondja Tony. De az intézmény ezzel a szolgáltatással is fontos szerepet lát el, hiszen alapvető közösségi információt szolgáltat mindenkinek.

A fizikai tér mint a közösségi büszkeség kifejeződése

Ha valaki belép egy könyvtárba, azonnal nyilvánvalóvá válik, milyen nagy mennyiségű közösségi erőforrás is áll rendelkezésre. Az infrastruktúra, a gyermekfoglalkozások, a szabadon rendelkezésre álló közösségi tér jó irányban változtatták meg a közösség és a könyvtár kapcsolatait. Tony és Ramona is bevallják: munkájuk egyszerre lett könnyebb és nehezebb, amióta elkészült az új könyvtárépület, ugyanis az új épület látogatók tömegét vonzza, ugyanakkor az olvasók száma, a kölcsönzések, könyvtári tevékenységek nagyságrendje is megnövekedett. Tony elszánt: „nem csinálnám másképp. Imádom ezt a munkát!” – mondja.

A Toman könyvtár átalakítása és felújítása annyira új eseménynek számít Little Village-ben, hogy egyes környékeliek még mindig megállnak, csak azért, hogy megnézzék az új épületet. A tanárok elhozzák az osztályaikat, hogy ők is láthassák az új könyvtárat. Teresa Madrigal könyvtárvezető szívesen veszi ezeket a látogatásokat: „Három évig vártak – ez komoly idő volt könyvtár nélkül” – mondja.

Az új Toman szimbolikus jelentőséggel is bír, és akárcsak az Austin Irving könyvtár, ez is büszkeséget ébreszt a helyiekben. Egy olyan közösségben, ahol a közszolgáltatások mind túlterheltek – például egyetlen park szolgálja ki az egész Little Village-et, ráadásul az iskolák is túlszűfoltak – az új könyvtár és az új iskola megvalósulása igazán nagy közösségi teljesítménynek számít. Ha ehhez hozzávesszük a Toman vállalásait a környék mexikói jellegének fenn-

tartásában és népszerűsítésében, akkor még jobban megérthetjük az intézmény szimbolikus jelentőségét. A könyvtár által biztosított új közösségi tér fontos az idősödő közösség számára is, végre rendelkezésre áll egy nagy befogadóképességű, régóta hiányolt tér a közösségi tevékenységek számára.

A fizikai tér, mint a fejlesztések gyújtópontja

Az englewoodi könyvtár az egyetlen új építési projekt a környéken. Zajlik még néhány felújítási program Englewoodban és West Englewoodban, amelyeket a közösség befektetése is támogat. Az új infrastrukturális fejlesztések és közösségi helyek új kapcsolati helyeket jelentenek, és reményt is adnak. Keisha Garnett kiemeli, hogy a könyvtár szomszédságában található foghíjtelken nemsokára gyermek- és családsegítő központ épül, amely az egész térség számára fog szolgáltatni. *„Az emberek mindig azt kérdezik, mikor kezd meg a működését a családsegítő központ”* – mondja Keisha. *„Megnyitása igen fontos lesz a közösség számára, mert sokkal könnyebben kerülhetünk kapcsolatba a szülőkkel, ha rendszeresen ide hozzák majd a gyerekeiket.”*

„Ahányszor csak felépül egy új könyvtár, annyi-szor változnak meg a dolgok” – mondja Keisha, és Englewoodban szemmel láthatóan meg is változtak. A könyvtárral összefüggésben, a Kennedy King Városi Főiskola¹⁸ egy campust kíván létesíteni a környéken, továbbá új lakossági és kereskedelmi zónák finanszírozásáról is döntöttek a kerületben. Ezek a tervezett lépések mind ösztönzőleg hatnak a helyiekre.

Jean Carter-Hill szerint azért népszerű az általa képviselt („Képzeld el Englewoodot, ha...”) szervezett mert *„bejártuk a környéket, hogy megfigyelhessük, mi az, ami már rendelkezésre áll és mi hiányzik ahhoz, hogy a környéket élhetőbbé tegyük. Ehhez az embereknek kommunikálniuk kell egymással, és kapcsolatokat létesíteniük, valamint meg kell tanulniuk együttműködni egymással. Ha ez teljesül, akkor másképp éreznek majd egymás iránt is és a közösséget valódi otthonukká tudják tenni.”*

Az új könyvtár kapcsán máris sokan másképp éreznek: Jean elmondása szerint *„mindenki, mindig a könyvtárban van”*, s csak annyit kíván, hogy az épület bár nagyobb lehetne.

Fizikai terek a kapcsolatépítés helyszíneiként

Richard McLelland tudja, hogy amint megnyit az új Vodak könyvtár, annak találkozásra alkalmas tereit rögtön százféleképp fogják hasznosítani a legkülön-

bözőbb kulturális egyesületek, hivatali szolgáltatók, egészségügyi intézmények és tanácsadók. *„Sok dolog változik, amikor ezek az új ajtók megnyílnak”* – mondja McLelland. *„Amint megnyílik egy új könyvtár, az robbanásszerű gazdasági fejlődést von maga után, miáltal a helyi vállalkozásokra is hat, például imidzsük javítására sarkallja őket, vagy egyenesen a könyvtár közelébe költözésre.”*

Emberi helyek

A közösségek valódi és szimbolikus értelemben is kapcsolódnak a rendelkezésükre álló közösségi helyekhez, a könyvtárak pedig az efféle kapcsolódások központi helyszínei. Ugyanakkor az épületek önmagukban nem szolgálnak ki senkit sem – azt emberek teszik, ezt pedig Rose Powers személye bizonyítja a legfényesebben, aki mindig védelmébe veszi az általa vezetett kisebb könyvtárápületet. Noha két új nagyobb tagkönyvtár is létesült a közelében, Rose tökéletesen elégedett a magáéval: szereti a látványát, az üvegfalú irodáját és az állandó zsibongást is. Azért kissé féltékenyen sóhajt fel az új épületek látán: *„nincs parkolónk, ami miatt sokan nem veszik igénybe a könyvtár szolgáltatásait.”* Hozzáteszi, hogy West Ridge inkább „gyalogos” környék, a könyvtár régi látogatói cseppet sem bánják a parkoló hiányát. Az információcsere közösségi tereként a könyvtár olyan hely, amely összehozza az embereket.

8. Hidak és hálók

A jó könyvtárvezető a saját területén széles ismeret-ségi körrel rendelkezik, ajtókat tud megnyitni mások számára, és megbízhatnak benne. Az ilyen vezető a közösség nélkülözhetetlen tagja, mert mindig arra törekszik, hogy új kapcsolódási pontokat teremtsen a közösségei számára. Az interjúkban megkérdezett könyvtárvezetők egyöntetűen kiálltak a kapcsolatépítés fontossága mellett, úgy a könyvtáron belül, mint a közösség egészén belül.

„Az emberek valódi tulajdonosi szemlélettel viszonyulnak a könyvtárhoz. A közelmúltban például azoknak rendeztünk ünnepséget, akik már ötven éve beiratkozott olvasóink. Ahhoz, hogy a könyvtárt megfelelően, hatékonyan lehessen használni, nélkülözhetetlen a támogatás és bizalom az olvasók részéről. A mi részünkről is a bizalmon alapszik az olvasókkal való kapcsolatunk. Ahhoz, hogy ezt a bizalmi viszonyt meg tudjuk tartani, ki kell lépniünk a könyvtárból és aktív szerepet vállalni a közösség életében.” „Izgal-

mas [lehetőségeket kínál] az új könyvtár: alig várom, hogy hozzáfoghassak a terveim megvalósításához: találkozókra és az egyházakhoz fogok elmenni, hogy elmondjam nekik, ezt a helyet [az új könyvtárat] a magukénak érezhetik.” (Teresa Madrigal)

„A közösség teljes értékű tagjává szeretnék válni, [...] igyekszem minél több szervezethez csatlakozni. A Lion's Club tagságával megszereztem személyesen is a tagok barátságát, de közben a könyvtárt is képviseltem. Például, ha egy könyvtári programhoz anyagi támogatásra van szükségem, akkor megkérhetem a klubot, illetve közvetlenül annak vezetőjét, hogy segítsen. Így sokkal könnyebb kérni.” (Richard McLelland, Vodak könyvtár.)

„Szerintem minden közösségnek jár egy könyvtár, és ezeknek olyanoknak kellene lenniük, amilyen a Walgreens, minden sarokra jusson egy. Szeretek olyan szervezetnek dolgozni, amely ennyire elkötelezett a helyi közösség érdekében. Könyvtárban dolgozni egyet jelent azzal, hogy láthatjuk a munkánk által előidézett pozitív változásokat. Ha a nap végén úgy térhetsz haza, hogy tudod, jó irányban sikerült mozdítanod a dolgokat, már megérte.” (Keisha Garnett, englewoodi könyvtár.)

A végszó Rose Powersé: „Közösségi vezetőként meg kell találnod az egyensúlyt; ez a munkád igen fontos része, sok könyvtáros nem is tudja, mennyire. Nem elég a munkát a könyvtár falain belül elvégezniük, hivatásunk szerint sokkal többek vagyunk ennél. [...] „Ha egész nap az íróasztalnál ülsz a könyvtárban, megtapasztalhatsz néhány, a közösségben végbemenő változást, de korántsem mindet. Az én pozíciómban azonban megtudod, hogy mi miért történik, mert belülről jobban rálátsz mindenre, könnyebben tudod a körülményekhez igazítani a könyvtár szolgáltatásait. A közösség vezetőivel való kapcsolatépítés készsége alapvető kompetenciája kellene, hogy legyen minden könyvtárvezetőnek. Adható nekik útmutatás, eszköztár, megtaníthatók arra, hogy milyen kérdéseket kell feltenniük –, de amíg nem csinálják a gyakorlatban maguk is, addig elképzelésük sincs magáról a folyamatról. Ha annak idején, amikor kineveztek könyvtárvezetővé, csak továbbképzésekre jártam volna, mit értem volna el? Még most is, ennyi feladat közepette, rendszeresen tájékozódok a helyi sajtóból és járom

az utcákat, hátha olyan emberekbe botlom, akik még nem ismerik a könyvtárunkat. Szóval a könyvtárvezetőket meg lehet tanítani arra, mit tegyenek induláskor, és ha a folyamat elkezdődött, akkor aztán nincs megállás.”

*

A továbbiakban a szerzők által összeállított gyakorlati útmutatót adjuk közre, remélve, hogy a hazai közösségekhez igazítható, bővíthető, átvehető mintákat kínálnak.

Jegyzetek

1. Urban Libraries Council
2. The Chicago Community Trust
3. Chicago Public Library Foundation
4. Northwestern University – Asset-Based Community Development Institute
5. Chicago Public Library
6. a Kiwanis egy 1915-ben alapított, gyermekeket segítő nemzetközi szervezet – a fordító megjegyzése
7. Young Men's Christian Association – Fiatalok Keresztény Egyesülete
8. Summer Reading Program
9. Friends of the Northtown Library
10. community college” – ezek kétéves, alapvetően egyetemre felkészítő főiskolák, melyek önálló oklevelet is kiállítanak – a fordító megj.
11. Rebirth of Englewood Community Development Corporation
12. Neighborhood Housing Services
13. Chicago Public Schools Renaissance 2010
14. Chicago Park District
15. Southeast Environmental Task Force
16. Southeast Historical Society
17. Imagine Englewood If
18. Kennedy King College of the City Colleges of Chicago

A HELYI SZERVEZETEKSEL KIÉPÍTHETŐ KAPCSOLATI HÁLÓ

Sok közösségben az egyesületek, önkéntes szerveződések – legyenek azok nagyobb vagy kisebb szervezetek, hivatalos vagy/és informális működésűek – nem igazán jellemzők. Ugyanakkor a hatékony könyvtár kapcsolatot keres minden aktív közösséggel.

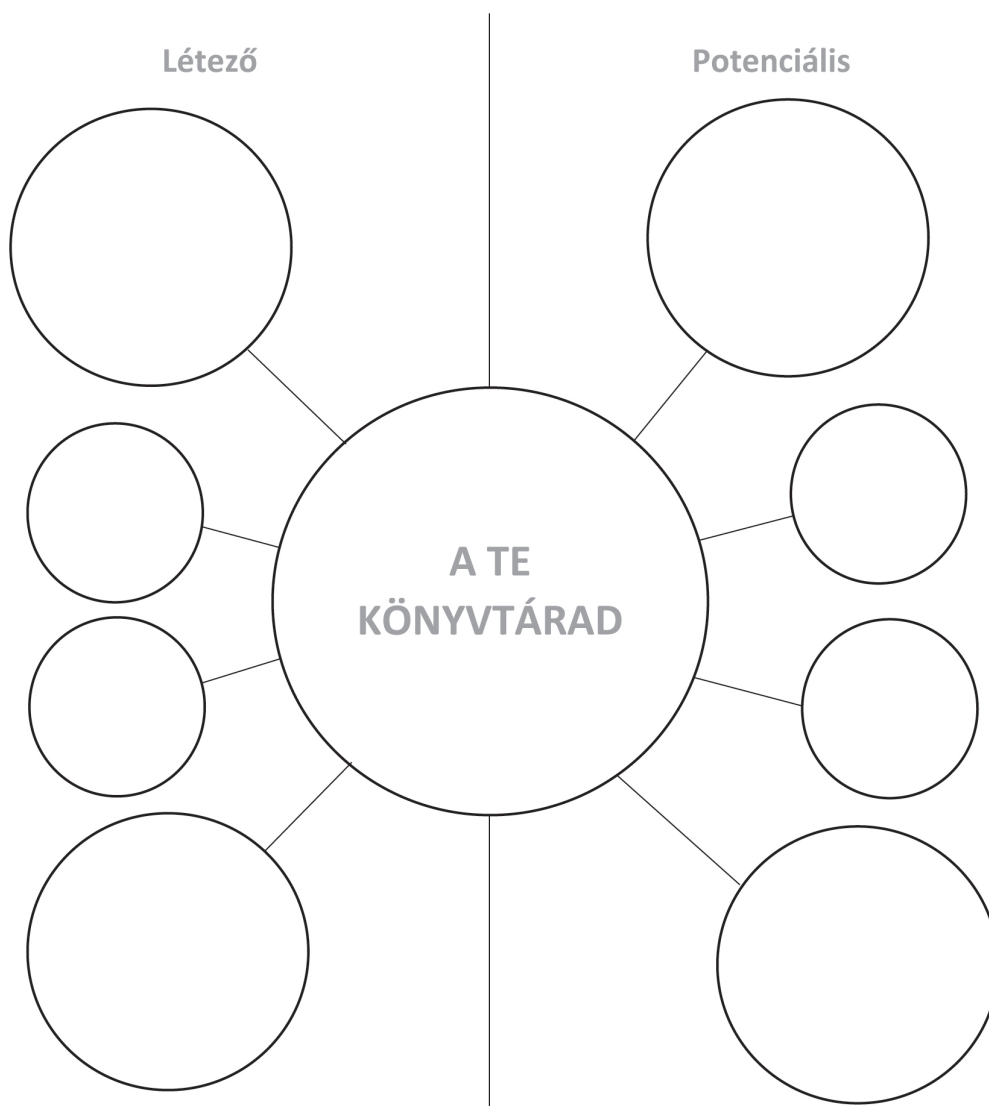
Példa: A könyvtárbarátok egyesülete talán kapcsolatot épít lakóközösségekkel, szolgáltatásokkal, egyházi gyülekezetekkel annak érdekében, hogy növeljék a könyvtár közösségi támogatottságát.

Az alábbi kérdőívvel a könyvtár helyi szervezetekkel való kapcsolatrendszerét lehet felmérni.

A könyvtárunk kapcsolatrendszere	Nem jellemző		Alkalmankénti		Rendszeres
Vallási gyülekezetek	1	2	3	4	5
Egészségügyi szervezetek	1	2	3	4	5
Oktatási intézmények, szervezetek	1	2	3	4	5
Sport- és szabadidő szervezetek	1	2	3	4	5
Lakóközösségek/szervezetek?	1	2	3	4	5
Szolgáltatások	1	2	3	4	5
Ifjúsági szervezetek	1	2	3	4	5
Művészeti szervezetek	1	2	3	4	5
Egyéb	1	2	3	4	5

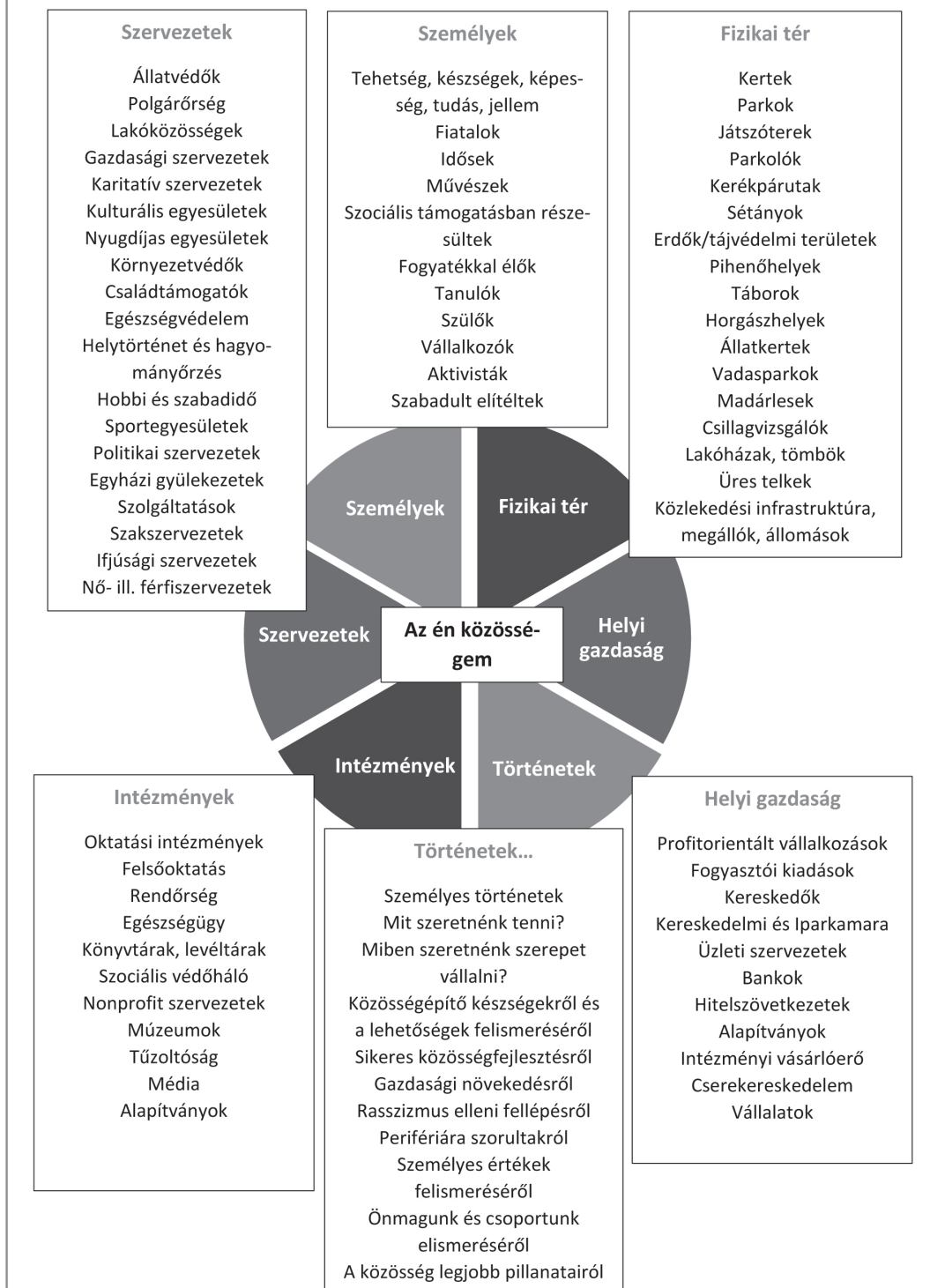
INTÉZMÉNYI PARTNERKAPCSOLATOK

Használd az ábrát a könyvtár létező közösségbe ágyazott intézményi partnerkapcsolatainak ábrázolására, és gondolj új lehetőségekre, amelyek hasznosak lehetnek a könyvtárnak!

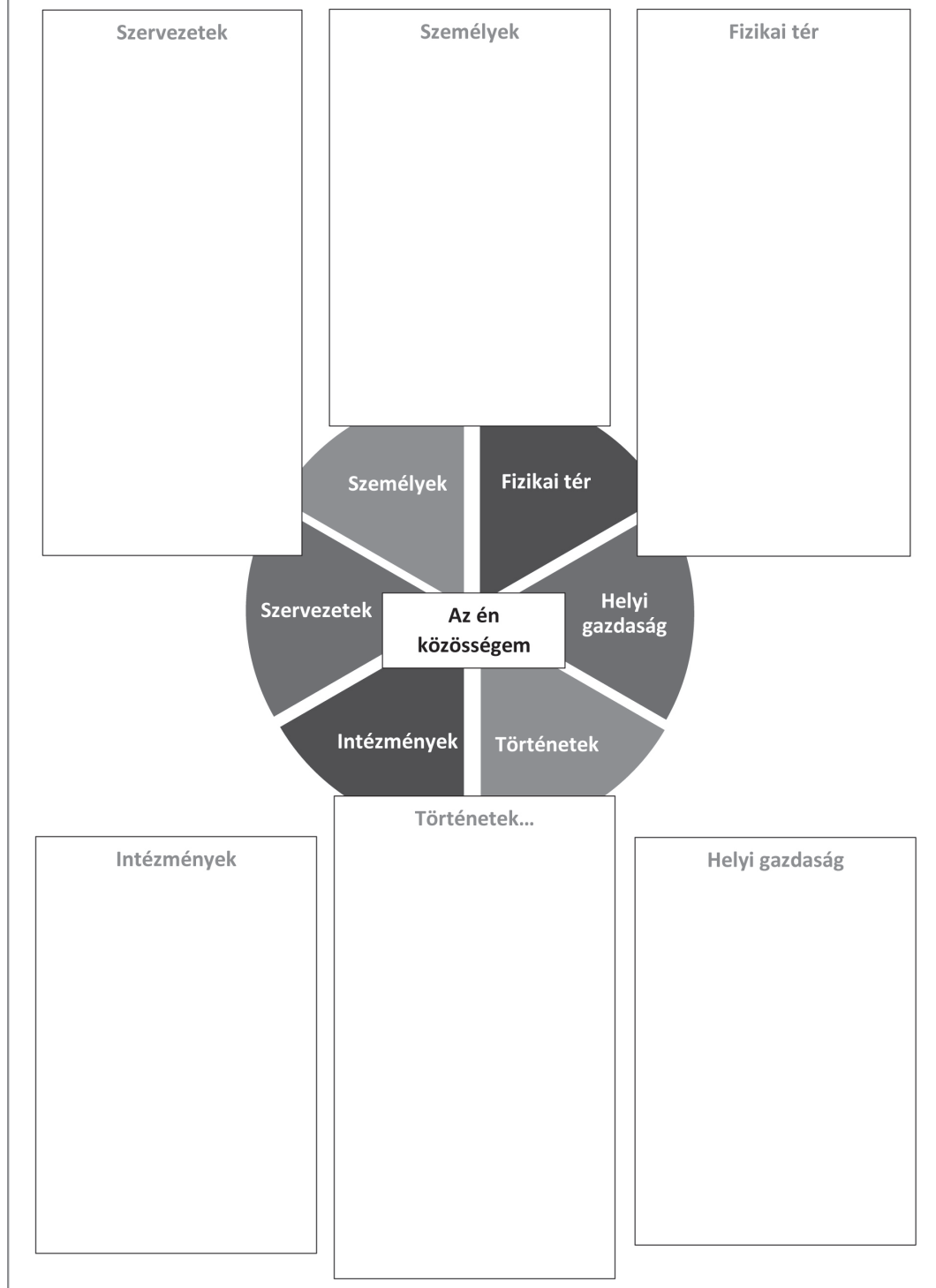
KÖZÖSSÉGI FORRÁSTÉRKÉP - MINTA

Egyszerűsített közösségi forrástérkép. Használd a következő oldalon található dokumentumot a könyvtárad helyi közösségének feltérképezéséhez!

KÖZÖSSÉGI FORRÁSTÉRKÉP

A könyvtárak környezetében lévő közösségekben megtalálható források típus szerint beírandók! Hogyan tudják mindezek erősíteni a könyvtárad?

ABLAK A KÖNYVTÁRAMRA

A könyvtárban megtalálható erőforrások leírása típus szerint rendszerezve.
A következő oldalon található az üres dokumentum.

Személyzet

Szakértelem
szakmán kívül/belül; oktatható
területek:

Művészetek
Zene
Sport

Egyéni képességek:

Pénzügy
Helytörténetírás
Egészségügy

Technikai képzés:

Informatika
Kommunikáció
Kutatás, forrásgyűjtés

Kapcsolatrendszer

Közösségi tudás

Vezetőképzés

Terek és helyiségek

Találkahelyek
Pihenőhelyek vagy konyha
Tárlók

Számítógépes termek
Ivóutak
Kertek
Üzenőfalak
Előterek
Parkolók
Mosdók

Szakértelem

Tanfolyamok:

Középiskolai
Írástudás
Nyelv

Oktatási műhelymunkák:

Bűnmegelőzés
Számítógéphasználat
Egészséges életmód
Mesemondás
Vezetői készségek
Közösségi tudás

Oktatási és képzési kurzusok

Kapcsolati háló

Magánintézmények
Közüntézmények
Egyesületek
Egyének

Állomány és felszereltség

Könyvek, folyóiratok, maga-
zinok és újságok
Számítógépek és szoftverek
Szkenner
Asztalok, székek és egyéb
bútorzat
Fax és fénymásoló
Digitális fényképezőgép
Halláskárosultaknak telefon
Műalkotások
Tananyagok
Helytörténeti gyűjtemény
Információk közösségi szer-
vezetekről
Szociális szolgáltatásokhoz
anyagok

Gazdasági erősségek

Álláskereső tréning
Adománygyűjtők szponzorá-
lása
Helyiek alkalmazása
Közösségi projektek támoga-
tása pályázatírás és doku-
mentáció terén
Vásárlóerő
Hozzáférés egyéb pénzügyi
forrásokhoz (állami,
önkormányzati stb.)

Polgárok

**Egyéni képességek és érdeklő-
dés**

Egyéni jellemvonások:
Ötletek, életerő, idealizmus

Közösségi kapcsolatok

Gyűjtőszenvedély és érdeklődés

A KÖNYVTÁRI ERŐFORRÁSOK LISTÁJA

A könyvtárad tele van megismerésre/megosztásra váró emberekkel, tudással és anyagokkal!

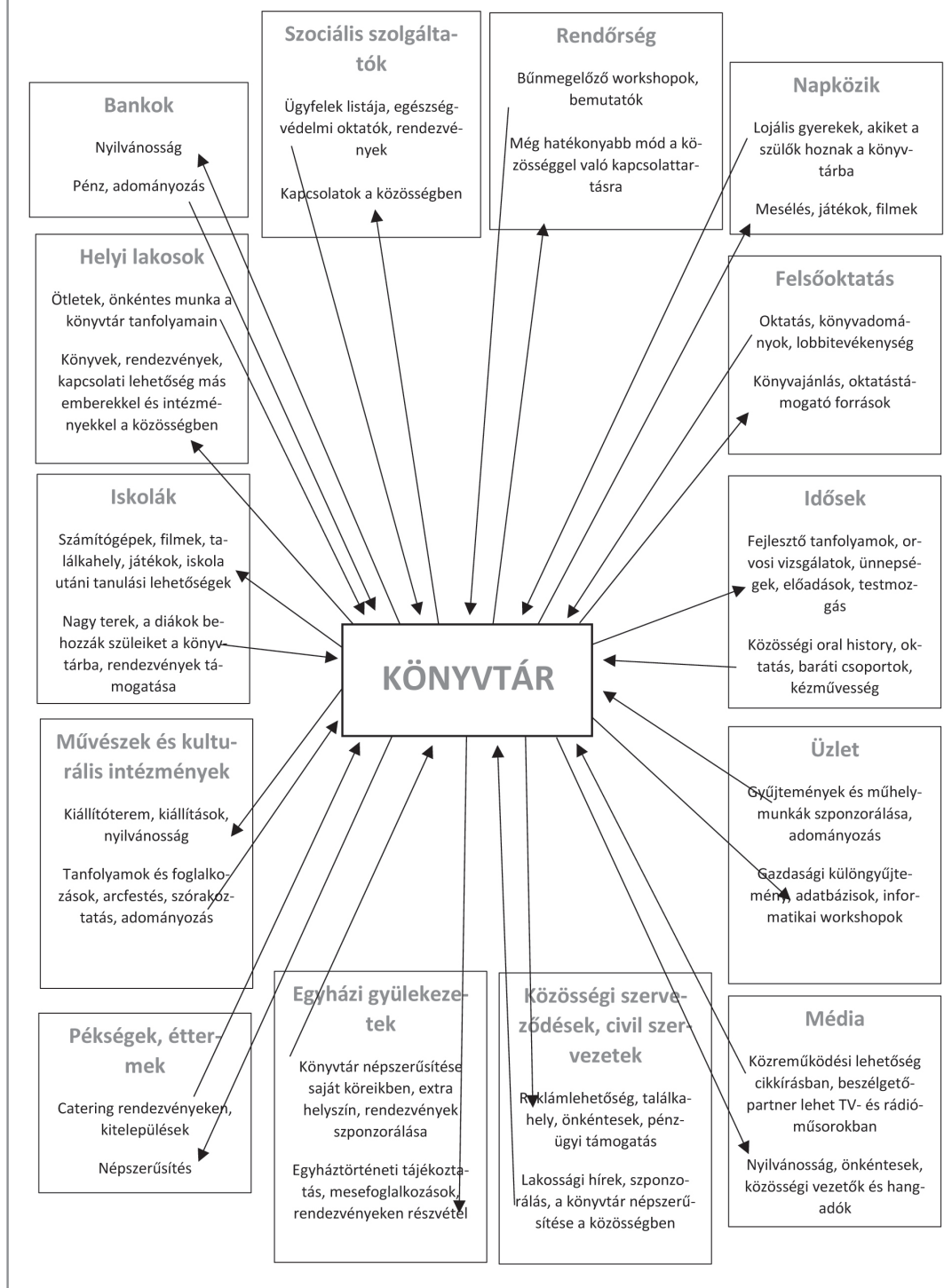
- ☐ Azonosítsd a könyvtárad erőforrásait!
- ☐ Dokumentáld a fentieket!
- ☐ Listázd ki a módokat, ahogy mindezek megoszthatók a környező közösséggel!

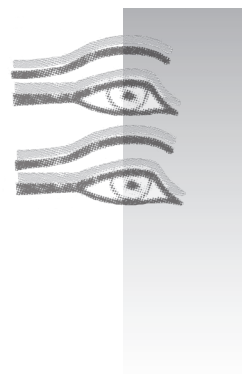
ABLAK A KÖNYVTÁRAMRA

Személyzet	Terek és helyiségek	Állomány és felszereltség
Polgárok	Szakértelem	Gazdasági erősségek
	Kapcsolati háló	

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐ KÖNYVTÁR

A közösségfejlesztő könyvtár kölcsönösen előnyös kapcsolatokat épít.

Kapaszkodók és korlátok

Körkép a hazai könyvtárak esélyegyenlőségi helyzetéről

BÓDOG András

A Széchenyi 2020 program keretében 3 milliárd forint vissza nem térítendő támogatásból 36 hónapon keresztül zajló *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* című EFOP 1.3.1-15-2016-00001 azonosító számú projekt a közösségfejlesztés mellett módszertan kidolgozásával és átadásával támogatja a kulturális intézmények, köztük a könyvtárak esélyegyenlőség biztosítása érdekében végzett tevékenységét. 2017-ben megjelent az *Esélyegyenlőségi módszertani útmutató* című összefoglaló Csongor Anna szerkesztésében, a projekt esélyegyenlőségi munkacsoportjának jóvoltából. A kötet átfogó áttekintést nyújt a kulturális szférára vonatkozóan az esélyegyenlőség fogalomrendszeréről és jogi háttéréről, kiegészítve a három szakterület – a múzeumi, közművelődési és könyvtári – hazai joggyakorlatainak bemutatásával, amelyek sokféle tanácsot, eszközt, praktikát kínálnak a téma iránt érdeklődő olvasóknak. A kötet kibővítése a külföldi példákkal és joggyakorlatokkal jelenleg is folyamatban van. Az útmutató az esélyegyenlőség kérdéskörét általánosság-

ban közelítette meg, helyzetképet szolgáltatva a hazai kulturális intézményrendszer tükrében. A kibővülő kötet további példaleírásokra koncentrált, elsősorban az angolszász public library-k világából merítve. Tervezési okok miatt a bővítésbe már nem fért bele a gyakorlatban bevált lépések, tennivalók részletesebb bemutatását kínáló „így csináld!” – típusú útmutatók ismertetése, amelyek a mindennapi munkában talán az egyik legjobban hasznosítható segédanyagot jelentik. Jelen tanulmány egy ilyen segédlet alapján a hasznos ötletek, bevált gyakorlatok közreadására is vállalkozik. Ezt megelőzően a projekt kutatási eredményeire támaszkodva kísérletet teszünk a könyvtári helyzetkép felvázolására. A témának további aktualitást ad, hogy a *Cselekvő közösségek* projekt keretében idén tavasszal harmadszor megrendezett *Közösségek hete* című rendezvénysorozat kezdő időpontja éppen egybeesett az esélyegyenlőség május 5-ei világnapjával, és a rendezvény szlogenje is a témához kapcsolódva „Adj esélyt ...!” volt.

Az esélyegyenlőségi politika mindazokat a jogi és

nem jogi eszközöket fogja össze, amelyeknek az a céljuk, hogy minden ember egyenlő eséllyel érvényesülhessen az élet különböző területein. Magyarországon a jogszabályi kereteket Magyarország Alaptörvényének *Szabadság és felelősség* című XV. cikke határozza meg, amely kimondja, hogy...

„(1) A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.

(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

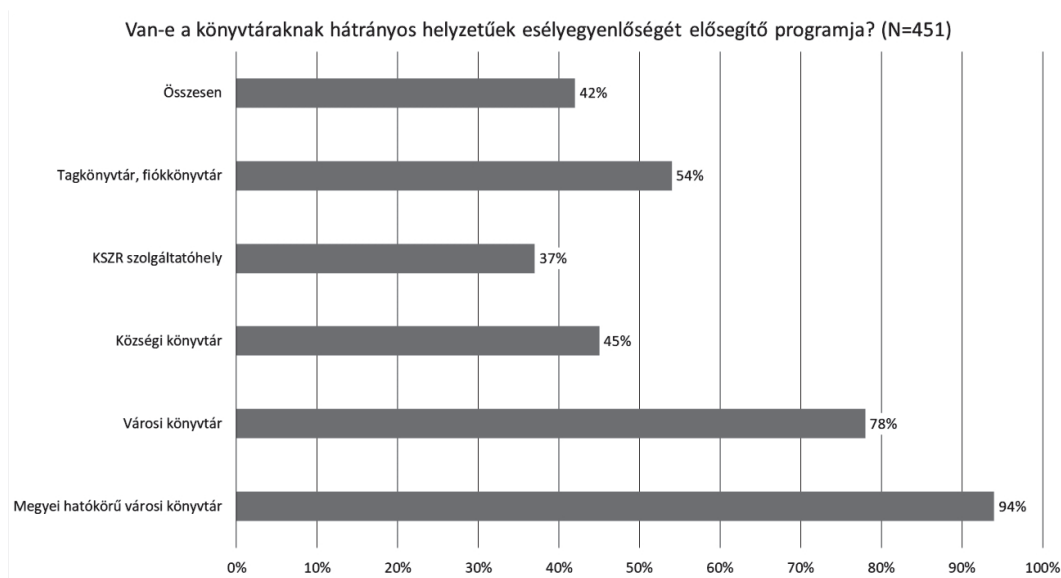
(3) A nők és a férfiak egyenjogúak.

(4) Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.

(5) Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”¹

A jogi és intézményi keretek megteremtik az esélyegyenlőségi politika feltételeit, ám ahogy arra az *Esélyegyenlőségi módszertani útmutató* is rávilá-

gít, sok teendőnk van még annak elérése érdekében, hogy a társadalom egészét, a mindennapokat az esélyegyenlőségi törekvések megvalósítására irányuló cselekvés áthassa. Ezen az alapvető társadalmi problémán csak átgondolt jogi szabályozással és erős közéleti szolidaritással lehet változtatni. Az uniós jogharmonizáció eredményeképp elfogadott, az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény egyértelműen rögzíti, hogy az esélyegyenlőség biztosítása elsősorban az állam feladata. Hatálya kiterjed az élet valamennyi területén előforduló jogviszonyra, azonos szabályokkal tiltja a diszkriminációt valamennyi hátrányos helyzetű csoporttal szemben.² A könyvtárak működési kereteit is meghatározó 1997. évi CXL. törvény³ kimondja, hogy a törvényben meghatározott jogok érvényesítése során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani, a könyvtárak esetében pedig külön kiemelt passzus, hogy az intézmény mindenki által használható és megközelíthető legyen. A 2003 és 2007 közötti időszakra vonatkozó országos könyvtári stratégia célként tűzte ki a könyvtári esélyegyenlőség megvalósítását, az alapfeltételek – koncepció és cselekvési terv – megteremtésével.³

1. ábra

Hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségét támogató programok megléte könyvtártípusonként 2012 és 2017 között

A *Cselekvő közösségek* projekt keretében 2017 júniusa és szeptembere között nagyszabású kutatás zajlott *Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése* címen azzal a céllal, hogy átfogó képet adjon a fenti

három szakterület társadalmi beágyazottságáról. A kérdőíves felmérés széles körben érintette az esélyegyenlőség témáját a fizikai és infokommunikációs akadálymentesítés, valamint a hátrányos helyzetű csoportok esélyegyenlőségét támogató kérdéskörök

tekintetében. A kutatás megállapításai sajnos, számos hiányosságot feltártak: annak ellenére, hogy az esélyegyenlőség biztosítása a könyvtárakra nézve is jogszabályi kötelezettség, a hazai közkönyvtárak több mint felében – a kis intézmények esetében (különösen a községi könyvtárak és KSZR-szolgáltatóhelyek túlnyomó részében) – gyakorlatilag nem beszélhetünk a hátrányos helyzetű csoportok támogatásáról a különböző rendszeres programok, szolgáltatások, foglalkozások révén, infrastrukturális vagy egyéb okok következményeképpen. Az olyan nagyobb önálló intézmények, mint a megyei hatókörű városi könyvtárak és a városi könyvtárak már kedvező arányban (94%, illetve 78%) rendelkeznek tervezett esélyegyenlőségi politikával. A többnyire infrastrukturális okokból eredeztethető hiányosság meglete lehet fenntartói felelősség ugyanúgy, mint a hiányosság felszámolásának hiánya. Mindezek tünetként utalnak a könyvtárszakma elsősorban önkormányzati szinten jelen lévő, de állami fenntartás esetén is előforduló alulfinanszírozottságára.

Körkép a hazai közkönyvtárak esélyegyenlőségi programjainak, szolgáltatásainak arányáról

A Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése című kutatási jelentés a kulturális intézmények tizennégy, hátrányos helyzetű csoporttal való kapcsolatát vizsgálta: romák, további nemzetiség, bevándorlók, fogyatékkal élők, hátrányos helyzetű nők, kisgyermekes anyák, nagycsaládosok, munkanélküliek, mélyszegénységben élők, hajléktalanok, idősek, szenvedélybetegek, tartós betegséggel küzdők, valamint LMBTQ (transzneműség, heteroszexuálistól eltérő szexuális orientáció). Az esélyegyenlőség biztosítására vonatkozó kérdések ismeretterjesztő, szórakoztató jellegű, illetve segítő, támogató célú könyvtári programok, szolgáltatások meglétét vizsgálták öt évre visszamenőleg (2012–2017), különböző pénzügyi források (pályázati támogatás, saját költségvetés, önkormányzati forrás, egyéb) szerint csoportosítva. Az 1. táblázatban ezek összesített értékeit lehet megtekinteni: mivel a kérdőívben egy könyvtár több pénzügyi forrást is megjelölhetett, kategóriánként a leggyakoribb finanszírozási formákból számoltunk átlagot, mivel legalább akkora arányban biztosan tudta támogatni az intézmény az adott hátrányos helyzetű csoportot.

Korábban már említettük, hogy a hazai közkönyvtárak kevesebb mint felében működik tényleges

esélyegyenlőségi szolgáltatás. A fenti alacsony arányszámok tovább „szeletelik” ezt a mintát, azonban így is megfigyelhetőek azok a trendek, amelyeket a célcsoportonként rendezett adattáblák részletesebb adatai is alátámasztanak: a szórakoztató, ismeretterjesztő programok – a közkönyvtárak sajátos funkciói miatt várható módon – inkább jellemzőbbek, mint a szociális érzékenységre reflektáló, segítő jellegű programok. A „nem tudja” kérdésre kapott viszonylag magasabb számok egyrészt valószínűsítik, hogy a könyvtári programok, szolgáltatások bevált praktikák, rögzült szokásrendszer alapján „ösztönösen” alakulnak ki, és inkább célozzák meg az olvasóközönség egészét, mint közvetve a különböző hátrányos helyzetű csoportokat. A fentebb részletezett elaprózott adateloszlás a kutatás reprezentatív voltának következménye. A magyar könyvtári rendszer jellegzetességeinek megfelelően, nagyon magas (256 db könyvtár a 451 darabos mintából) a jellemzően rövid nyitvatartási idővel működő, általában csak egy főt alkalmazó KSZR szolgáltatóhelyek száma, ahol elenyésző a céltudatos esélyegyenlőségi politika gyakorlása.

A következő táblázatokban az egyes hátrányos helyzetű csoportok számára kínált programok, szolgáltatások és foglalkozások adattáblái tekinthetők meg. A mintában szereplő nagykönyvtárak (a nemzeti és a fővárosi könyvtár) adatai szerepelnek ugyan a táblázatban, ám azok aránytorzító jellege miatt külön nem kerültek említésre az elemzésekben. Fővárosi vonatkozásokban pontos adatokhoz a lokális könyvtári rendszer önálló, reprezentatív vizsgálata lenne szükséges. Az összesített eredményekbe (a fenti táblázatba, illetve az alábbi adattáblák összes kérdészett könyvtárra vonatkozó adataiba) természetesen beszámolásra kerültek a fővárosi intézmények is.

Magyarországon a közkönyvtárak által leginkább támogatott hátrányos helyzetű csoportot az idősek képviselik. Mint a többi, a hátrányos helyzetű csoportok számára nyújtott könyvtári program vagy szolgáltatás esetében, a megyei hatókörű városi könyvtárak kiugróan magas, átlagon felüli arányban látják el ezt a feladatot. A megyei intézmények csaknem felében saját költségvetésből is támogatják az idősek számára szórakoztató, ismeretterjesztő programok létrehozását. Hasonló arányú támogatás egyedül a következő frekvenciált célcsoport, a kisgyermekes anyák esetében figyelhető meg az országszerte előforduló baba-mama klubok és hasonló foglalkozások formájában.

Hátrányos helyzetű csoportok megcélzása	Csoportspecifikus szórakoztató, ismeretterjesztő jellegű programok, szolgáltatások a vizsgált könyvtárakban (leggyakoribb finanszírozási forma átlagértéke)	Csoportspecifikus segítő, támogató jellegű program, szolgáltatás a vizsgált könyvtárakban (leggyakoribb finanszírozási forma átlagértéke)	Csoportspecifikus programok, szolgáltatások leggyakoribb finanszírozási forma szerinti összesített átlagértéke a vizsgált könyvtárakban	Nem tudja
romák	15%	19%	17%	15%
további nemzetiségek	8%	3%	5%	17%
bevandorlók	1%	-	1%	15%
fogyatékkal élők	22%	14%	18%	18%
nők	18%	14%	16%	16%
kisgyermekes anyák	24%	16%	20%	14%
nagycsaládosok	17%	13%	15%	16%
munkanélküliek	8%	7%	8%	15%
mélyszegénységben élők	4%	3%	4%	18%
hajléktalanok	1%	2%	1%	19%
idősek	27%	19%	23%	12%
szenvedélybetegek	2%	2%	2%	18%
tartós betegségben szenvedők	6%	4%	6%	18%
LMBTQ	1%	-	1%	19%
egyéb	1%	2%	1%	19%
Átlagérték:	10%	8%	9%	16%

1. táblázat

Hátrányos helyzetű csoportokat megcélzó közkönyvtári programok, foglalkozások, szolgáltatások 2012–2017. időszakban, leggyakoribb finanszírozási forma átlagértékei szerinti eloszlásban (N=451)

Idősek számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdezett könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program - szolgáltatás	pályázati úton	50%	39%	15%	7%	3%	9%	7%
	saját költségvetésből	-	44%	28%	10%	7%	14%	12%
	önkormányzati forrásból	-	-	10%	14%	14%	11%	13%
	egyéb forrásból	-	-	7%	7%	7%	6%	7%
	nem tudja	-	6%	12%	14%	10%	6%	10%
Segítő, támogató program - szolgáltatás	pályázati úton	50%	11%	9%	3%	1%	-	3%
	saját költségvetésből	-	33%	15%	7%	2%	6%	6%
	önkormányzati forrásból	-	-	3%	7%	5%	3%	4%
	egyéb forrásból	-	-	6%	7%	4%	-	4%
	nem tudja	-	6%	18%	14%	13%	9%	13%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	6%	18%	18%	27%	20%	23%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	-	6%	8%	9%	6%	8%

2. táblázat

Idősek számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

Kisgyermekes anyák számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdőzött könyvtár (N=451)
Ismeretterjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	33%	12%	1%	1%	-	4%
	saját költségvetésből	-	44%	19%	7%	4%	6%	8%
	önkormányzati forrásból	-	6%	3%	7%	9%	11%	8%
	egyéb forrásból	-	11%	7%	10%	5%	11%	7%
	nem tudja	-	0%	19%	19%	12%	6%	13%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	17%	4%	1%	1%	0%	2%
	saját költségvetésből	-	17%	18%	4%	2%	6%	5%
	önkormányzati forrásból	-	-	7%	4%	3%	3%	4%
	egyéb forrásból	-	-	1%	5%	2%	-	2%
	nem tudja	-	-	18%	22%	14%	11%	15%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	6%	24%	26%	30%	23%	27%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	-	10%	8%	11%	6%	10%

3. táblázat

Kisgyermekes anyák számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A fogyatékkal élőknek szóló könyvtári programok, szolgáltatások szervezésében is a megyei hatókörű városi könyvtárak járnak az élen, ezen intézmények

fele pályázati úton is tud a célcsoportnak szórakoztató, ismeretterjesztő jellegű szolgáltatást biztosítani.

Fogyatékkal élők számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdezett könyvtár (N=451)
Ismeretterjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	50%	18%	3%	-	6%	6%
	saját költségvetésből	-	11%	9%	5%	2%	0%	4%
	önkormányzati forrásból	-	6%	3%	7%	9%	11%	8%
	egyéb forrásból	-	11%	7%	10%	5%	11%	7%
	nem tudja	-	-	4%	3%	2%	3%	2%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	17%	4%	4%	-	9%	3%
	saját költségvetésből	-	11%	25%	22%	16%	11%	18%
	önkormányzati forrásból	-	33%	12%	1%	-	3%	4%
	egyéb forrásból	-	22%	4%	3%	1%	3%	3%
	nem tudja	-	-	1%	0%	1%	-	1%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	6%	22%	22%	20%	20%	20%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	6%	10%	21%	32%	14%	24%

4. táblázat

Fogyatékkal élők számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A fogyatékkal élőket tömörítő hátrányos helyzetű csoportok esetében sarkalatos pont a könyvtárépületek akadálymentesítésének kérdése. Az akadály-

mentesített könyvtári terek státuszát lekérdező táblázat eredményei alapján ezen a téren még jelentős fejlesztésekre lenne szükség.

Akadálymentesítettség önbevallás alapján	Megyei ható- körű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgál- tatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)
Igen, teljes mértékben akadálymentesített	-	-	1%	1%	20%
Igen, részben akadálymentesített	11%	1%	4%	2%	20%
Nem akadálymentesített	89%	99%	95%	97%	60%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%

5. táblázat

Akadálymentesített könyvtári terek státusza könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban, (túl szigorú) önértékelés alapján (N=451)

Az egyes akadálymentesített eszközöket megvizsgálva nyilvánvalóvá válik, hogy a kérdőívet kitöltők a szükségesnél szigorúbbak voltak önmagukkal szemben az akadálymentesített könyvtári terek státuszát illetően. Az egyes akadálymentes eszközök meglétét áttekintve, pozitívabb helyzetképet kapunk. Az olyan létfontosságú eszközök, mint az akadálymentesített mosdók, rámpák, korlátlifték jóval nagyobb arányban vannak jelen a hazai közkönyvtárakban, mint ahogy

a kérdőív kitöltői saját akadálymentesítettségük szempontjából megfelelőnek gondolták volna, ám továbbra is fontos hangsúlyozni, hogy ezen intézmények nagyjából fele továbbra sem tekinthető teljesen akadálymentesített épületnek. A 6. táblázatban jól látható, hogy a jogszabályi kötelezettségnek elsősorban a nagyobb önálló intézmények tudnak hatékonyan eleget tenni, az intézmények nagyságával és pénzügyi támogatottságával egyenes arányban.

Akadálymentes eszközök	mosdó	rámpa	látogatóirányító rendszer	tapintható térkép	hangos térkép	piktogram	indukciós hurok	lift	korlátlift	vezetősáv	honlap	információs anyagok	jeltolmács
Fővárosi és nemzeti (N=2)	50%	50%	50%	-	-	50%	-	50%	50%	-	-	50%	50%
Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	89%	83%	17%	6%	28%	61%	50%	50%	6%	28%	89%	28%	28%
Városi könyvtár (N=67)	67%	67%	16%	4%	1%	25%	16%	16%	13%	13%	27%	-	3%
Községi könyvtár (N=73)	63%	68%	11%	5%	-	11%	4%	3%	5%	10%	10%	-	-
KSZR szolgáltatóhely (N=256)	43%	47%	5%	1%	1%	4%	3%	5%	38%	5%	4%	1%	1%
Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	43%	51%	-	-	-	9%	-	6%	23%	3%	43%	3%	3%
Összesen (N=451)	48%	52%	6%	2%	1%	7%	4%	6%	31%	6%	10%	1%	1%

6. táblázat

Akadálymentesített eszközök megléte könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

Az infokommunikációs akadálymentesítésnél fontos figyelembe venni, hogy a közkönyvtári szektor számszerinti többségét adó KSZR szolgáltatóhelyek, sőt, sok esetben a községi könyvtárak sem rendelkeznek saját webes felülettel. A megyei hatókörű városi

könyvtárak jelentős többsége legalább részben akadálymentesített online felületekkel rendelkezik, míg városi könyvtárak esetében ez az arány már 59%-ra, tag- és fiókkönyvtárak esetében 54%-ra, községi könyvtárak esetében 41%-ra esik vissza.

Webes felületek akadálymentessége önbevallás alapján	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgál- tatóhely (N=256)	Tag- könyvtár, fiók- könyvtár (N=35)
Igen, teljes mértékben akadálymentesített	39%	19%	7%	10%	14%
Igen, részben akadálymentesített	56%	40%	36%	18%	40%
Nem akadálymentesített	6%	40%	58%	72%	46%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%

7. táblázat

*Akadálymentesített könyvtári webes felületek státusza könyvtártípusonként,
2012–2017. időszakban, (túl szigorú) önértékelés alapján (N=451)*

A hátrányos helyzetű nőket, a nagycsaládosokat, a romákat és a munkanélkülieket támogató programok, szolgáltatások eloszlása a 8. és 9. táblázatban tekinthető meg.

A hátrányos helyzetű nők számára is a megyei hatókörű városi könyvtárak nyújtják a legtöbb testreszabott szolgáltatást ismeretterjesztő és szórakoztató programok révén, melyeket általában pályázati úton (33%) és saját költségvetésből (22%) finanszíroznak. A támogatás arányához hasonló

értékben (39%) van tudomása a megyei intézményeknek e célcsoport létezéséről a környéken, ám specifikus szolgáltatásra sajnos, nincs lehetőségük. Kisebb intézmények esetében ez az arányszám hasonló értéket mutat, miközben a tényleges támogatás aránya számottevően alacsonyabb. Nagycsaládosok esetében hasonló megállapításokat tehetünk, azzal a különbséggel, hogy a támogatás aránya valamivel kisebb értékeket mutat.

Hátrányos helyzetű nők részére kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdőzött könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	33%	12%	3%	-	6%	4%
	saját költségvetésből	-	22%	6%	3%	2%	6%	4%
	önkormányzati forrásból	-	-	1%	3%	5%	3%	4%
	egyéb forrásból	-	6%	9%	4%	4%	3%	4%
	nem tudja	-	6%	22%	19%	15%	11%	16%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	17%	7%	3%	1%	3%	3%
	saját költségvetésből	-	-	7%	1%	-	-	2%
	önkormányzati forrásból	-	-	4%	-	2%	-	2%
	egyéb forrásból	-	-	3%	4%	2%	-	2%
	nem tudja	-	6%	21%	19%	14%	9%	15%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	39%	31%	34%	35%	31%	34%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	0%	13%	15%	13%	6%	12%

8. táblázat

Hátrányos helyzetű nők részére kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

Nagycsaládosok részére kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdőzött könyvtár (N=451)
Ismeretterjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	22%	6%	3%	1%	3%	3%
	saját költségvetésből	-	17%	9%	4%	2%	6%	4%
	önkormányzati forrásból	-	-	3%	1%	5%	3%	4%
	egyéb forrásból	-	22%	7%	10%	1%	9%	5%
	nem tudja	-	6%	21%	21%	15%	9%	16%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	50%	11%	4%	1%	-	-	2%
	saját költségvetésből	-	6%	3%	1%	1%	3%	2%
	önkormányzati forrásból	-	-	4%	1%	2%	-	2%
	egyéb forrásból	-	-	4%	8%	-	-	2%
	nem tudja	-	6%	24%	21%	15%	9%	16%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	33%	37%	34%	35%	31%	35%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	-	12%	11%	14%	6%	12%

9. táblázat

Nagycsaládosok részére kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A romáknak szánt programok, ill. szolgáltatások esetében kiugróan magas értéket kaptunk a megyei hatókörű városi könyvtáraktól a nekik szánt ismeretter-

jesztő, ill. szórakoztató jellegű programok pályázati támogatására.

Romák részére kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgál- tatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdezett könyvtár (N=451)
Ismeret- terjesztő, szórakoztató program- szolgáltatás	pályázati úton	-	56%	18%	5%	3%	9%	8%
	saját költségvetésből	-	6%	1%	1%	-	3%	1%
	önkormányzati forrásból	-	-	6%	1%	4%	-	3%
	egyéb forrásból	-	-	3%	3%	3%	-	2%
	nem tudja	50%	6%	16%	19%	14%	9%	14%
Segítő, támogató program- szolgáltatás	pályázati úton	50%	39%	10%	3%	2%	6%	5%
	saját költségvetésből	-	17%	7%	5%	1%	-	3%
	önkormányzati forrásból	-	-	4%	1%	2%	-	2%
	egyéb forrásból	-	-	1%	4%	1%	-	2%
	nem tudja	-	6%	21%	19%	13%	9%	15%
Nincs ilyen program, de vannak az intéz- mény környezetében ilyen csoportok		-	22%	36%	14%	23%	23%	23%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	-	10%	30%	26%	20%	23%

10. táblázat

*Romák részére kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként,
2012–2017. időszakban (N=451)*

Munkanélkülieket tájékoztató, segítő programokra hatalmas igény volna, ám sajnos csak sokadik helyen szerepel a könyvtárak esélyegyenlőségi programlehetőségei között. Kiugró adatot a tag- és fiókkönyvtárak

válaszaiban fedezhetünk fel: az intézmények közel fele jelezte, hogy az álláslehetőségek hiánya sújtja a szolgáltatási körükbe eső településrészt, mégisincs lehetőségük ilyen jellegű programok szervezésére.

Munkanélküliek részére kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdezett könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	28%	9%	10%	2%	3%	5%
	saját költségvetésből	-	17%	9%	1%	2%	-	3%
	önkormányzati forrásból	-	-	1%	4%	2%	-	2%
	egyéb forrásból	-	6%	9%	1%	2%	-	3%
	nem tudja	50%	11%	21%	18%	15%	6%	16%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	22%	7%	5%	1%	-	4%
	saját költségvetésből	-	6%	7%	1%	1%	3%	2%
	önkormányzati forrásból	-	-	4%	5%	3%	-	3%
	egyéb forrásból	-	-	4%	5%	2%	-	2%
	nem tudja	50%	6%	22%	14%	14%	6%	14%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		50%	39%	24%	25%	30%	43%	30%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	-	12%	12%	18%	3%	14%

11. táblázat

Munkanélküliek számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

Hasonló arányú, ám még alacsonyabb mértékű szolgáltatási portfólióval szembesülünk a mélyszegénységben érintettek könyvtári ellátását illetően. A kiugróan magas arányszám a megyei hatókörű városi és városi könyvtárak esetében jól megmutatja, hogy

az ellátási környezetükben élőket is sújtja ez a jelenség, de nincs lehetőségük a célirányosan mélyszegényeknek szánt tájékoztató, segítő jellegű programok, szolgáltatások tartására.

Mélyszegénységben élők számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdőzött könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	17%	4%	1%	1%	3%	2%
	saját költségvetésből	-	11%	3%	1%	1%	-	2%
	önkormányzati forrásból	-	-	-	-	1%	-	1%
	egyéb forrásból	-	-	1%	1%	-	-	1%
	nem tudja	50%	6%	28%	23%	15%	9%	18%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	17%	3%	-	1%	-	2%
	saját költségvetésből	-	11%	1%	-	-	-	1%
	önkormányzati forrásból	-	-	-	-	1%	-	1%
	egyéb forrásból	-	-	1%	-	1%	-	2%
	nem tudja	50%	6%	27%	5%	15%	9%	17%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	44%	42%	19%	18%	29%	24%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	11%	18%	25%	33%	17%	27%

12. táblázat

Mélyszegénységben élők számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

Az adatokból jól látható, hogy a megyei hatókörű városi könyvtárak környezete a leginkább érintett a hajléktalanok jelentette kihívások és nehézségek kezelésében, ennek ellenére szinte elenyésző a célirá-

nyos könyvtári programok, szolgáltatások aránya. A nem városi könyvtárak közel felében pedig a könyvtárosok véleménye szerint nincsenek hajléktalanok az adott településen.

Hajléktalanok számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdőzött könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	6%	0%	0%	0%	0%	0%
	saját költségvetésből	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	önkormányzati forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	egyéb forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	nem tudja	50%	11%	28%	23%	16%	11%	19%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	6%	0%	0%	0%	0%	0%
	saját költségvetésből	-	6%	3%	0%	0%	0%	1%
	önkormányzati forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	egyéb forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	nem tudja	50%	11%	25%	22%	16%	11%	18%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		50%	72%	13%	5%	2%	17%	8%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	0%	45%	49%	52%	26%	46%

13. táblázat

Hajléktalanok számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A szenvedélybetegek alkotta társadalmi rétegről a hajléktalanokhoz hasonló arányú eredményeket kapunk. Szintén a megyei jogú városok ismerik fel kiemelkedő arányban a környezetükben szenvedélybe-

tegséggel sújtott embertársaikat. Különbség az előző adatsorral szemben, hogy az adatokból kimutathatóan már a vidéki kisebb településeken is ismert ez a fajta társadalmi probléma.

Szenvedélybetegek számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kéredezett könyvtár (N=451)
Ismeretterjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	6%	3%	3%	0%	3%	2%
	saját költségvetésből	-	0%	1%	0%	1%	0%	1%
	önkormányzati forrásból	-	0%	1%	0%	1%	0%	1%
	egyéb forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	nem tudja	50%	6%	28%	23%	16%	11%	18%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	6%	3%	0%	1%	3%	1%
	saját költségvetésből	-	6%	0%	0%	0%	0%	0%
	önkormányzati forrásból	-	0%	1%	0%	0%	0%	0%
	egyéb forrásból	-	0%	1%	1%	0%	0%	1%
	nem tudja	50%	6%	27%	19%	16%	11%	17%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	67%	36%	29%	20%	29%	26%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	11%	22%	23%	34%	14%	28%

14. táblázat

Szenvedélybetegek számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A tartós betegséggel küzdők közkönyvtári támogatása szintén elenyésző arányokkal bír. Átlagon felüli, kiugró adatot a megyei hatókörű városi könyvtárak esetében kapunk, 22%-uk saját költségvetésből, 11–11%-uk pályázati és egyéb forrásból kínál célirányos ismeretterjesztő programot, szolgáltatást, valamint 11–11%-os arányban segítő, támogató jellegű foglalkozást pályázati és saját forrásból. Más típusú könyvtárakban azonban nem jellemző e hátrányos helyzetű csoport célirányos támogatása.

A tartós betegséggel küzdők közkönyvtári támogatása szintén elenyésző arányokkal bír. Átlagon felüli, kiugró adatot a megyei hatókörű városi könyvtárak esetében kapunk, 22%-uk saját költségvetésből, 11–11%-uk pályázati és egyéb forrásból kínál célirányos ismeretterjesztő programot, szolgáltatást, valamint 11–11%-os arányban segítő, támogató jellegű foglalkozást pályázati és saját forrásból. Más típusú könyvtárakban azonban nem jellemző e hátrányos helyzetű csoport célirányos támogatása.

Tartós betegséggel küzdők számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdezett könyvtár (N=451)
Ismeret- terjesztő, szórakoztató program- szolgáltatás	pályázati úton	-	11%	4%	0%	0%	0%	1%
	saját költségvetésből	-	22%	4%	1%	1%	6%	3%
	önkormányzati forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	egyéb forrásból	-	11%	0%	4%	1%	3%	2%
	nem tudja	50%	6%	24%	23%	17%	11%	18%
Segítő, támogató program- szolgáltatás	pályázati úton	-	11%	4%	0%	0%	0%	1%
	saját költségvetésből	-	11%	4%	0%	0%	6%	2%
	önkormányzati forrásból	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	egyéb forrásból	-	0%	0%	3%	1%	0%	1%
	nem tudja	50%	6%	24%	22%	16%	11%	18%
Nincs ilyen program, de vannak az intéz- mény környezetében ilyen csoportok		-	39%	37%	25%	20%	17%	24%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	6%	16%	23%	32%	17%	26%

15. táblázat

*Tartós betegséggel küzdők számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként,
2012–2017. időszakban (N=451)*

Az eredmények igazolták azon előfeltevést, miszerint a bevándorlókkal és az LMBTQ közösséghez tartozókkal, mint hátrányos helyzetű csoportokkal

való foglalkozás gyakorlatilag nem játszik szerepet a hazai közkönyvtárak működésében.

Bevándorlók számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdezett könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	-	-	-	-	-	-
	saját költségvetésből	-	6%	1%	-	-	-	1%
	önkormányzati forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	egyéb forrásból	-	-	-	-	-	3%	-
	nem tudja	50%	6%	16%	19%	14%	9%	14%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	-	-	-	-	-	-
	saját költségvetésből	-	-	-	-	-	-	-
	önkormányzati forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	egyéb forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	nem tudja	50%	6%	21%	19%	13%	9%	15%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	-	6%	5%	2%	-	3%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	72%	58%	51%	51%	43%	52%

16. táblázat

Bevándorlók számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A vizsgált könyvtárak átlagérték szerinti 52%-a válaszolta, hogy tudomásuk szerint nincsenek bevándorlók a közvetlen környezetükben, és csupán átlagosan

3%-uk volt biztos abban, hogy a közelben élnek külföldről betelepültek.

LMBTQ használók számára kínált programok, szolgáltatások		Nemzeti és fővárosi könyvtár (N=2)	Megyei hatókörű városi könyvtár (N=18)	Városi könyvtár (N=67)	Községi könyvtár (N=73)	KSZR szolgáltatóhely (N=256)	Tagkönyvtár, fiókkönyvtár (N=35)	Összes kérdőzet könyvtár (N=451)
Ismeret-terjesztő, szórakoztató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	-	-	-	-	-	-
	saját költségvetésből	-	-	-	-	-	3%	-
	önkormányzati forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	egyéb forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	nem tudja	50%	28%	24%	23%	17%	11%	19%
Segítő, támogató program-szolgáltatás	pályázati úton	-	-	-	-	-	-	-
	saját költségvetésből	-	-	-	-	-	3%	-
	önkormányzati forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	egyéb forrásból	-	-	-	-	-	-	-
	nem tudja	50%	11%	24%	22%	16%	11%	18%
Nincs ilyen program, de vannak az intézmény környezetében ilyen csoportok		-	28%	7%	5%	2%	-	4%
Nincs ilyen hátrányos helyzetű csoport az intézmény környezetében		-	22%	55%	47%	48%	34%	47%

17. táblázat

LMBTQ használók számára kínált programok, foglalkozások, szolgáltatások aránya könyvtártípusonként, 2012–2017. időszakban (N=451)

A közkönyvtárak átlagosan 47%-a volt biztos abban, hogy nem élnek a heteroszexuálistól eltérő szexuális orientációjú emberek a környezetükben. Összességében elhanyagolható mértékben tudtak választ adni arra a kérdésre, hogy biztosan előfordul-e LMBTQ közösség a könyvtárak hatókörében. Kiugróan magas értéket a megyei hatókörű városi könyvtárak vezető beosztású munkatársai adtak, 28%-uk nyilatkozott úgy a kutatás során, hogy nincs ilyen csoportokat támogató programjuk, szolgáltatásuk, ám vannak a kör-

nyezetükben ilyen hátrányos helyzetű csoportok.⁴

Hasznos praktikák – a szakirodalom alapján

A hazai könyvtárügy innovációra szánt meglehetősen szűkös anyagi helyzete mindennapi kihívást jelent a kollégáknak, azonban a nemzetközi és hazai jó példák és hasznos praktikák megosztása segítheti a feladatellátást. A nemzetközi szakirodalomban számos olyan útmutató típusú összeállítás jelent meg, amely lépésről-lépésre mutatja be a hátrányos helyzetű cso-

portok könyvtári ellátását. Ezen praktikák némelyike kiválóan kiegészítheti, új módszerekkel gazdagíthatja a hazai könyvtárosok már alkalmazott mindennapi gyakorlatait.

A 2007-ben Courtney Deines-Jones szerkesztésében megjelent *Improving library services to people with disabilities* (Hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásának fejlesztése) című tanulmánykötetben külön fejezetet szánnak az alacsony költségű vagy épp költségmentes praktikák bemutatására, amelynek megállapításait jelen tanulmány is taglalja a *Cselekvő közösségek* projekt kutatási eredményeinek kiegészítéseként. Az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) kiadásában 2017-ben megjelent Michelle Kowalsky és John Woodruff tollából a *Creating inclusive library environments* (Inkluzív könyvtári terek létrehozása) című kötet is lépésről-lépésre veszi górcső alá a fogyatékkal élők számára ideális könyvtári környezetet.

Hazai vonatkozásban az OSZK Könyvtári Intézet a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány közreműködésével 2010-ben kutatást végzett a fogyatékkal élők könyvtári tapasztalatairól, az intézmények igénybevételeinek körülményeit és nehézségeit vizsgálva, a problémaelemek előfordulására fókuszálva. A kutatási eredményekről Bartos Éva írt összefoglalót a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóiratban. Bartos Éva 2017-ben *Kétélyek és megerősítések a segítő könyvtár létjogosultságáról* címmel a könyvtári esélyegyenlőség kurrens kihívásairól is publikált. A szolgáltató könyvtár modelljét felváltó segítő könyvtár célként nem a pusztá szolgáltatást, hanem a teljes társadalom életminőségének javítását tűzi ki célul. Itt nem csupán a közösségi tér és információs központ funkciója működik, hanem az intézmény tanácsadó helyként is bővíti működési tevékenységét, kitekintve többek között az élethosszig tartó tanulás, esélyegyenlőség, praktikus tanácsadás (álláskereső, továbbképzés, biblioterápia) tematikákban.⁵

Korlátok

A hátrányos helyzetű könyvtárhasználói csoportok hatékony kiszolgálásának előfeltétele az érintetteket sújtó korlátok megismerése és leküzdése a könyvtár használatában. Információs igényeik hasonlatosak a többi olvasóéhoz, ám sokuk – a népesség szélesebb köréhez hasonlóan – úgy véli, a könyvtár nem több nyomtatott dokumentumok lelőhelyénél. További negatív előítélet a könyvtárakkal szemben az állami-önkormányzati fenntartású intézményekkel társított

bürokrácia, és az abból fakadó múltbeli negatív tapasztalatok. Deines-Jones szerint a legnagyobb korlátot mégis az jelenti, hogy a hátrányos helyzetűek úgy érzik, a könyvtárosok nem tudnak velük hatékonyan kommunikálni. Ez leginkább a látás- és hallássérülteknél jelentkezik, legfőképpen a Braille-írás és a jelnyelv ismeretének hiánya okán.

Kowalsky és Woodruff könyvében a könyvtárak akadálymentes stratégiájának gondos megtervezésére helyezik a hangsúlyt. Ennek alapelemei az intézményi háttértudás biztosítása az egyes hátrányos helyzetű csoportokról, az alapozás a már meglévő funkciókra az újak tervezésénél, valamint az esélyegyenlőségre vonatkozó eljárások és intézményi politika folyamatos újraértékelése. A könyvtárosok továbbképzése történhet a hátrányos helyzetűek és a munkatársak hatékony interakciójának bemutatásával. Például egy kerekesszékes bevezetheti a könyvtárosokat a legpraktikusabb kommunikációs formákba és az őket érintő jellegzetességekre is fényt deríthet. Mindez segíti a negatív előítéletek és sztereotípiák korai eloszlatását is.

A könyvtárosok szemszögéből a hátrányos helyzetűekkel szemben tanúsított negatív preconcepciók három fő félelemre vezethetők vissza: tartanak attól, hogy a kérdéses személy veszélyezteti egészségüket vagy biztonságukat (elég csupán a hazai megyei könyvtárak többségét érintő hajléktalanok problémakörére gondolni); túl sok időbe kerül kiszolgálásuk; valamint talán leginkább az a feltételezés mérvadó e tekintetben, hogy a szakemberek nem tudják, hogyan segítsenek a hátrányos helyzetű olvasóknak. Ilyen esetekben létfontosságú megérteni a viselkedésben megmutatkozó akadályokat és pozitív töltetű személyes találkozásokkal gyarapodni. A könyvtáron kívül épített kapcsolatrendszerek itt is sokat segíthetnek: mivel ismerősöknek könnyebb segítséget nyújtani, ezért érdemes tájékozódni a hátrányos helyzetűeket támogató, tömörítő közösségekben, szervezetekben. A kapcsolatépítés hasznos, kölcsönös jellegű tájékoztatással párosul: a könyvtárosok megismerhetik a hátrányos helyzetűek pontos igényeit, kívánságait a könyvtárhasználat szempontjából, maguk a könyvtárosok pedig közvetlenül népszerűsíthetik elérhető szolgáltatásrendszerüket. A fogyatékoságok élet-szerű elmagyarázása segít a preconcepciók lebontásában. A megfelelő információk birtokában érdemes esélyegyenlőségi tervet, szabályzatot készíteni, amely betartása esetén egyrészt garantálja az egyenlő bánásmódot, másrészt a könyvtár alkalmazottai is megértik ezek mibenlétét a pontos eljárások és egyértelmű

utasítások révén. Adaptív technológiák esetén nagy gondossággal kell eljárni a könyvtárosok továbbképzését illetően. A szakirodalom legalább negyedévente tartott tréninget javasol, különösen ritkán előforduló valós alkalmazás esetén, így szükség esetén zökkenőmentes, professzionális módon lehet kiszolgálni a hátrányos helyzetű könyvtárhasználót.

Kowalsky és Woodruff szerint az inkluzív intézmény fő ismérvei a munkatársak együttes elkötelezettsége az esélyegyenlőség irányába, a folyamatok gondosan lefektetett tervezése és szabályozása a minőségbiztosítás eszközeivel, valamint hatékony humán támogatás intézményen belüli és kívüli személyek bevonásával egyaránt. Az esélyegyenlőségi politika az intézményi dokumentumokban aktív hívószavak formájában, következetes terminológia révén kívánatos, ha megjelenik.

Kapcsolatok építése a könyvtár falain túl

Az akadályok lebontásának első lépésére a szakirodalom egyöntetűen a könyvtár falain túlra történő kilépést javasolja. A közösségek, civil szervezetek, oktatási intézmények, egyházi gyülekezetek és nyugdíjas csoportok személyes felkeresése nem csupán a hátrányos helyzetű csoportok, hanem a könyvtárhasználók minden szegmensének igényfelmérését támogatja a jelenlegi és potenciális olvasók igényeinek azonosításával. Jó kapcsolatok kiépítése esetén a könyvtár irányába hídként is működő közösségek a szolgáltatások tervezésében és fejlesztésében is segíthetnek: elemezve a jelenlegi szolgáltatási portfóliót, javaslatokat tehetnek a hatékonyabb működés érdekében. A könyvtár házhoz szállítva tájékoztathat állományáról és a szolgáltatásairól, valamint ezek a találkozók elősegíthetik a könyvtárosok érzékenyítését, fejleszthetik előadói, kommunikációs rutinjaikat. Különleges olvasói csoportok kiszolgálásának esetén célszerű a velük kapcsolatban álló szervezetek, közösségek vezetőit bevonni a specifikus szolgáltatások tervezésébe és rendszeres jelleggel kikérni tanácsaikat a működtetés folyamán.

Kowalskyék fontosnak tartják az érintett személyekkel folytatott ötletbörzétet, valamint bevonásukat a döntéshozatalba. Célszerű az olvasókat többféle fókuszcsoportban is interjúztatni: külön a gyerekeket és a felnőtteket, külön a fiatal felnőtteket, mert így pontosabb igényfelmérést és elégedettségi mutatókat kaphatunk az egyes csoportok jellegzetességei szerint. A csoportos interjúkba érdemes bevonni a könyvtár partnerközösségeinek kulcsembereit, a hangadókat, vezetőket, a könyvtár segítőt, mecénásait

(ha vannak), és természetesen a helyi intézményeket, valamint a fenntartót. A jobb szakmai munka érdekében a könyvtárvezetők és a könyvtárosok bevonása is javasolt. Az igényfelmérések során a szakirodalom a következő kérdésköröket ajánlja: könyvtárlátogatás gyakorisága; leginkább használt dokumentumtípusok; érdeklődési kör rendezvények, műhelymunkák esetében; keresett kérdésekre a könyvtárakban talált válaszok gyakorisága; használók számára legfontosabb szolgáltatások, valamint a legjobb és legrosszabb tapasztalatok kikérése.

A fizikai tér fejlesztése

Ajtók – bejáratok és belső egyaránt – esetében célszerű csengőt vagy egyéb jelzőrendszer alkalmazását is tervbe venni, így a nehezebben nyitható ajtók esetében is megoldott a mozgáskorlátozott olvasók könnyebb közlekedése. Erre a pécsi Tudásközpont viszonylag új, akadálymentesített épületében, valamint a budapesti Országos Idegennyelvű Könyvtár bejáratánál is láthatunk jó példát.

A kerekesszékek problémamentes fordulásához minimum két méter széles térre van szükség a polcok, asztalok, ajtók és számítógépes munkaállomások mentén. A kölcsönzőpultnál is ajánlatos a kerekesszékeseknek is megfelelő akadálymentes tereket kialakítani. Az olvasóteremben az asztalok körül székektől mentes üres terek hagyásával kedvezhetünk mozgáskorlátozott olvasóinknak, és érdemes ügyelni arra, hogy kerüljük a számukra jól láthatóan elkülönített terek használatát. Ezek igénybevétele nekik is kényelmetlen érzés lehet, különösen, hogy a közúti közlekedésben, parkolásnál rögzült viselkedési minták alapján az elkülönített tereket a többi olvasó is messze elkerülte, holott a mozgáskorlátozottak számára épp az a legfontosabb, hogy bárhol az épületben szívesen látott vendégek legyenek, elvegyülve a könyvtári közönségben. Amennyiben kerekesszékesek számára is alkalmazható asztalokat használunk, ügyelni kell a minimális méretekre: asztalmagasság 72 és 86 cm között, a terdeknek minimum 70 cm magas, 76 cm széles és 48 cm mély hely szükséges. Optimális esetben a könyvtárak be tudnak szerezni használóik számára is állítható magassággal és deréktámasszal rendelkező székeket.

Mindenekelőtt törekedjünk az egyenes közlekedési utak kialakítására! A belmagasságnál figyelni kell a két méternél mélyebbre lenyúló tárgyakra és növényekre, padlószinten pedig a botlásveszélyre, különös tekintettel a nehezen látható lépcsőkre és a szőnyegek megfelelő, csúszásmentes rögzítésére. Az ajtóknál

ellenőrizni szükséges, hogy merőleges nyitás esetén is könnyűszerrel megközelíthetőek-e kerekesszékekkel. Fontos a helyes megvilágítás: a tájékoztató könyvtárosok arca ne essen árnyékba, a könnyű használhatóság érdekében az olvasótermi asztalok és a számítógépes munkaállomások jól láthatóak legyenek! Tájékoztató tábláknál, jelzéseknél fontos a megfelelő kontraszt – sötét betű, világos papír – alkalmazása, a jó olvashatóság érdekében minimum 5–10 centiméter magas kövér betűk alkalmazása ajánlott. Minden táblának jól láthatónak kell lennie! A jelzések kihelyezésénél törekedni kell a következetességre, az akadálymentesített terek tájékoztató jellegű megjelölésére! Minden olvasó számára hasznos térképek kihelyezése a könyvtár helyiségeinek elhelyezkedéséről, a látássérülteknek külön nagyalakú és taktilis formátummal lehet kedvezni. Az egyes gyűjteményrészeket és szolgáltatási pontokat is érdemes ezeken feltüntetni, a változtatásokról ideiglenes jelzésekkel tájékoztatni az olvasóközönséget. Amennyiben a könyvtár rendelkezik hangosbemondó tájékoztató rendszerrel, ennek rendszeres ellenőrzése elengedhetetlen a jól hallhatóság érdekében az olvasói tér minden helyiségében. A riasztóknál ajánlott egyszerre látható (villogó fény) és hallható üzemmód használata, valamint törekedni kell arra is, hogy a jelzés 20 méteres távolságon belül jól látható-hallható legyen.

Az OSZK Könyvtári Intézet a fogyatékkal élők könyvtárhasználati szokásait vizsgáló 2010-es felmérésében a fizikai akadálymentesítés kevésbé szerepel a válaszadók fókuszában, mint az egyéb tényezők. Ez egyrészt jelzi a 2003–2007-es, illetve az azt követő országos könyvtári stratégia esélyegyenlőség és akadálymentesítés területén elért sikereit, másrészt hangsúlyozza, hogy a fogyatékkal élők készek vállalni a fizikai akadályok keltette kihívásokat a könyvtárban, ha ott jól érzik magukat. Sarkalatos pont viszont a tájékoztató akadálymentesítettség, vagy az eligazodás a könyvtár szolgáltatásai, gyűjteményei között. Mivel ezt a problémakört jelölték meg a legtöbben a válaszadók közül, átgondolt fejlesztésekre és tudatos tájékoztató munkára van szükség, hogy fogyatékkal élő és ép embertársaink gond nélkül megtalálhassák a nekik szánt szolgáltatásokat.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár okkal büszke akadálymentesítési stratégiájára, amely a PULMAN projekt Digitális Útmutatójának esélyegyenlőségi irányelveit követve készült, és a fizikai, intellektuális, illetve virtuális hozzáférést tűzte ki célként, valamint a könyvtári dolgozók ilyen irányú képzését valósította meg. A fizikai tér fejlesztése során akadálymente-

sített bejáratot, liftet és mosdót alakítottak ki. A belső tereket optikai és taktilis felületű vezetősávokkal, vizuális jelzőrendszerrel, korlátokkal is felszerelték, valamint nagy hangsúlyt fektettek az ajtók és lépcsők eleinek megjelölésére.

Hátrányos helyzetű emberek megszólítása

Az olvasók üdvözlésénél – nem csak a hátrányos helyzetűek esetében – javasolt, hogy a könyvtáros vegye fel a szemkontaktust, mely bizalmat és kedvességet sugall. Hosszabb beszélgetésnél helyezkedjünk úgy, hogy a szemkontaktus vízszintes síkban maradjon. A megszólítás során legyünk közvetlenek! Törekedjünk a professzionális viselkedésre és a parancsoló hangnem kerülésére. Ha például egy halláskárosult olvasó jeltolmács vagy egyéb közvetítő szerepű segítő társaságában kér tájékoztatást, akkor is hozzá intézzük a választ, ne a közvetítő személyhez, ezáltal személyesebbé tehető a kommunikáció. Hallássérültek esetében a pulton készenlétben tartott papír és íróeszköz segítheti a kommunikáció hatékonyságát. Ugyanakkor a görcsös segíteni akarás is kerülendő, tartsuk tiszteletben, ha a használók önállóan szeretnék igénybe venni a könyvtár szolgáltatásait. A Magyarországon megkérdezett fogyatékkal élők is hangsúlyosnak tartják az első benyomásokat, az esetleges rossz tapasztalatok, oda nem figyelés a könyvtárosok részéről alapvetően befolyásolják a további – negatív – könyvtárhasználatot.

Vakok és látássérültek

Vakok és látássérültek könyvtári ellátásánál specifikus és részletes instrukciókra van szükség: nem elég csupán a lépcsők és egyéb akadályok létének közlése, Braille-írással tájékoztatás formájában tanácsos leírni, mi, merre és milyen távolságra található. A pécsi Tudásközpontban vakok számára vezetősík áll rendelkezésre, a liftek számukra is akadálymentesítettek Braille írás és hangjelzés alkalmazásával. Hasonló fejlesztéseket alkalmaztak az Országos Idegennyelvű Könyvtárban, továbbá hangostérkép is elérhető a vakok és látássérültek számára.

A látássérültek fogadásánál személyes segítségnyújtással enyhíthető az akadálymentes eszközök hiánya. Amennyiben ilyenkor további személy csatlakozik a társalgáshoz, arról szóban értesíteni kell a látássérült felet. Fontos tudni, hogy a tapogatóbotos ember nem feltétlenül vak, ugyanis a súlyosan látássérült is használhat ilyen segédeszközt. A látássérült olvasók igényei és az általuk preferált formátumok felől is

érdeklődhetünk.

Néhány gyakori példa a műszaki támogatásra hazai könyvtárakban a megszokott hangoskönyv- és Braille-írással gyűjteményrészek mellett: a pécsi Tudásközpontban a dokumentumok oldalainak nagyítására asztali olvasótévé használják. Győrött a Központi Könyvtárban 4–30-szoros nagyításra képes olvasókamera, valamint képernyőnagyító szoftver is használható. A Kisfaludy Károly Könyvtárban kézi nagyító eszköz is használható. Pécsen elérhető digitális Braille-kijelző, a Jaws for Windows képernyőolvasó szoftver magyar nyelvű változata, valamint Braille hálózati nyomtató, amely a digitális szövegállományt magyar nyelvű Braille-karakterekre képes konvertálni. A Hírmondó egy olyan speciális webböngésző, amely a honlapokon található szöveget tudja felolvasni. Az Országos Idegennyelvű Könyvtár eszközparkjában akadálymentesített honlap, Braille-nyomtató, olvasó- és nagyítógép egyaránt megtalálható.

Siketek és hallássérültek

Hallássérültekkel folytatott szóbeli kommunikációnál alkalmazzunk normál hangerőt, a hangos beszéddel amúgy sem érünk el eredményt, mert ettől még nem hallják jobban az olvasóink, ráadásul a szájról olvashatóságot is torzíja. Törekedjünk arra is, hogy írásbeli kommunikációnál teljes méretű lapokra írjunk papírfecnik helyett. A hallássérültek figyelmének felkeltése érdekében álljunk az érintettek közvetlen látókörébe, tűzriadó esetén pedig a könyvtárosnak úgy kell elhagynia a szolgálati helyét, hogy előtte meggyőződik arról, hogy olvasó a térben már nem tartózkodik.

Magyarországon több könyvtárban, az Országos Idegennyelvű Könyvtárban, a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban és a siófoki Balatoni Regionális Történeti Kutatóintézet, Könyvtár és Kálmán Imre Emlékházban is alkalmaznak indukciós hurkot, hasonlóan a megyei hatókörű városi könyvtárak közel feléhez, amely technológia a hallássérültek számára is lehetővé teszi az előadások és zenei programok élvezetét.

A rendezvények megközelíthetősége esélyegyenlőségi szempontból

Érdemes néhány tényezőt figyelembe venni a könyvtári rendezvények sikeressége érdekében, nem csupán a hátrányos helyzetű használókat szem előtt tartva. Néhány fontos tényező: a könyvtár parkolói, bejáratjai, a rendezvény plakátjai, feliratai, a mosdók és

közösségi terek elérhetőek-e minden látogatónak és előadónak? Mozgáskorlátozottakra tekintettel a rendezvény kerekesszékes megközelíthetősége is megoldható-e? A könyvtár munkatársai és adott esetben a rendezvényt segítő önkéntesek ismerik-e az akadálymentesítés feltételeit? Minden látogatót érint a könyvtár megközelíthetősége tömegközlekedéssel, érdemes állandó jelleggel feltüntetni online felületeken, szóróanyagokon ezeket az információkat is. Hallássérültek látogatása esetén van-e lehetőség, vagy igény jeltolmács segítségére? Látássérült látogatók rendelkezésére áll-e nagyító, a tájékoztatókból van-e igény nagyalakú vagy Braille-formátumos verzióra stb. Általános jótanácsként említhető annak ellenőrzése, hogy az előadónak mire van szüksége (plusz megvilágítás, igényli-e mikrofon és hangosítás alkalmazását). Csoportos foglalkozásnál oda kell figyelni arra, hogy a résztvevők jól lássák egymást stb. A 2010-es hazai kutatás fő tanulsága e téren az, hogy mivel a fogyatékkal élők eljutása a könyvtárba ugyanakkora kihívás, mint bármilyen más úticél megközelítése, csak akkor éri meg számukra a látogatás, ha biztosan kapnak is valamit a fáradozásukért, az utazás nehézségei egyensúlyban vannak a könyvtárban nyert haszonnal, élménnyel. Ez utóbbi tényező rengeteget számít, mivel a válaszolók közel háromnegyede a szabadidő eltöltését jelölte meg a könyvtárlátogatás első számú céljaként.

Marketingtevékenység

Esélyegyenlőségi szempontból is használóközpontú marketingtevékenység ajánlott, párhuzamosan több platformon, röviden és egyértelműen megfogalmazott üzenetekkel. Hátrányos helyzetűek megszólítása érdekében érdemes a kiválasztott célcsoport szervezeteivel, használói körével átnézni, felülvizsgáltatni a marketingstratégiát, a médialehetőségeket valamint a tervezett marketinganyagokat, weboldalakat, posztolt híreket.

Hátrányos helyzetűeknek is kedvező használóközpontú online marketingtevékenységhez érdemes közzétenni az esélyegyenlőségi nyilatkozatot valamint a kapcsolattartási információkat, a könyvtár weboldalán többféle elérhetőséget (e-mail, közösségi média és telefon egyaránt) feltüntetve. Ha van külön akadálymentesített honlap, akkor egyértelmű hivatkozással kell azt jelezni. Valamint a lehető legegyszerűbb módon ajánlatos módot hagyni a hibabejelentésre!

Az OSZK Könyvtári Intézet 2010-es kutatásának fogyatékkal élő válaszadói döntő mértékben elégedettek voltak a könyvtárakban tapasztalt hozzáállás

és akadálymentesítés mértékével, mindehhez azonban sok esetben jelentős tájékoztatatlanság is párosult az elérhető könyvtári szolgáltatásokról, hasonlóan a társadalom egészenél tapasztaltakhoz a könyvtárak ismeretét illetően. A hazai könyvtáraknak tehát elsődleges fontosságú feladata tevékenységi körük minél szélesebb rétegekben történő népszerűsítése, hogy minél több emberhez eljussanak a könyvtárban elérhető lehetőségek.⁶

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár honlapján feliratozott jelnyelvi tájékoztató érhető el, valamint többféle formátumban (Braille, nagybetű, hangoskönyv) ismertető kiadványok a könyvtárról.

Információs technológiák akadálymentesítése

Olvasói számítógépes munkaállomásoknál a Windows operációs rendszerek rendelkeznek beépített akadálymentes felülettel. A könyvtárosok számára ajánlott ezek alapos ismerete, hogy szükség esetén be tudják állítani.

A könyvtárak weboldalain érdemes ellenőrizni, hogy az alábbi összetevőknél jól működik-e a képernyőfelolvasó szoftver: kezdőoldal, menü és linkek, katalógus és/vagy cikkadatbázis, segédletek és mellékletek (oktatóvideók és -anyagok, tárgyszólisták, szabályok, alapidokumentumok), chatszolgáltatás. Kowalsky és Woodruff felsorolták a leggyakoribb hibákat a könyvtári weboldalaknál: a szinkronizált zavaró, hiányzó címkék a szövegdozokról, hiányzik a képek és gombok alternatív megnevezése (alt text), megszűnt helyre hivatkozó linkek és gombok, invalid vagy hosszú fájlnevek, Marquee típusú a képernyőn úszó szöveg, amely zavaró lehet a szemnek. Ha online videókat tesz közzé a könyvtár, sokat segíthet a fogyatékkal élők számára a feliratozás, vagy szöveges átirat készítése. Az informatikában kevésbé járatos használók számára segítséget jelentenek az információs írástudást fejlesztő segédletek, melyekkel olyan alapvető funkciókat is könnyedén megtanulhatnak, mint például a navigáció az érintőképernyővel vagy a perifériával. Nagyobb lélegzetű online segédleteknél érdemes olyan navigációs gombokat alkalmazni, amelyek lehetővé teszik az adott anyag átugrását és a visszatérést, továbbá a hosszú anyagokat érdemes rövid összeggel ellátni. A további segítséget telefonszám vagy chatelérhetőség megadásával lehet biztosítani. A közösségi médiában egyszerre több platformot ajánlott használni, sőt Facebook csoportokba is érdemes tagként belépni, és mindenképp érdemes a könyvtár releváns linkjeit, forrásait itt is közzétenni.⁷

Olcsón vagy ingyenesen megvalósítható ötletek

A kerekesszékesek kényelmesebb kiszolgálásában hatékonyan bizonyultak a barkácsáruházakban kapható, asztallábra szerelhető bútormagasítók, amelyek alkalmazása megkönnyíti a mozgáskorlátozottak számára az olvasói térbe helyezett asztalok használatát. Azoknak, akik a kezeiket nehezebben használják, az evőpálcikák bizonyulhatnak praktikusnak az érintőképernyők és a billentyűzet használatában, mivel ezek nem hagynak a ceruzákéhoz hasonló grafitfoltot. A barkácsáruházakban kapható szakácskönyvtartó állványok segíthetnek a könyveket, folyóiratokat nehezen megtartó, lapozó olvasóknak. Hátrány, hogy ők csak abban az esetben tudják ezt jól használni, ha keveset kell lapozni. Ugyanezen eszközök kiállításhoz is felhasználhatóak. Más, olcsón beszerezhető állványokkal a kiállítások mellett információs táblákat is stabilan kihelyezhetünk. Hasábsúlyokat használhatunk könyvek nyitva tartásához. Külső és belső ajtóknál olcsó elektromos csengőket lehet használni a mozgáskorlátozottak közlekedésének megkönnyítésére. A szigetelőszalag a könyvtárban is számtalan dologra felhasználható: pl. kisebb akadályokat lehet alkalmazásával simává tenni (kábelek, szőnyegek széle), valamint különféle, jól látható jelzéseket lehet vele padlóra vagy falra helyezni, feltűnő színekkel a veszélyes helyeket megjelölni. Hobbizletekben kapható, hő hatására háromdimenzióssá domborodó puffadó festékekkel tudunk a könyvtári terekről taktilis térképet készíteni. A kerekesszékesek számára hasznos a kéziperiszkópok használata, amelyekkel saját maguk is meg tudják szemlélni az alsó vagy felső polcok kínálatát. Mindezekon felül érdemes készenlétben tartani kézhosszabbítókat nehezebben elérhető tárgyak mozgathatásához, továbbá elemes lámpákat, nagyítókat, kislétrákat, hogy a legváratlanabb helyzetben is legyen eszköztárunk az olvasói térben szükség esetére. A hátrányos helyzetű csoportok számára érdemes – és könyvtárosok belső használatára is – releváns forrásjegyzéket összeállítani.⁸

Összegzés

A tanulmány alapjául a *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projekt keretében 2017-ben *Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése* címmel az Országos Széchényi Könyvtár – Könyvtári Intézet, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ és az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. konzorciumi együttmű-

kódés keretében végzett, a könyvtári, a múzeumi és a közművelődési szféra közösségi beágyazottságát vizsgáló reprezentatív kérdőíves felmérés szolgált. Az 1316 kulturális intézményt – köztük 451 könyvtárat – megkérdező kutatás egyik megállapítása, hogy a települési könyvtárak, és ezen belül elsősorban a kistépülési intézmények esélyegyenlőség biztosítását segítő lehetőségei, megoldásai és eszközei fejlesztésre szorulnak. Az erre vonatkozó innovációt pályázati formában, központi forrásból tartjuk szükségesnek meg támogatni. Számos szerencsésebb helyzetben lévő intézménynél láthattunk azonban jó példát a korszerű akadálymentesítést lehetővé tévő eszközparkra is, valamint a magyar könyvtárosok mindennapi – a felmérések és a szakirodalom számára többnyire láthatatlan – munkájára, erőfeszítéseire a könyvtárba látogató hátrányos helyzetű embertársaik segítésére, kiszolgálására.

Magyarországon a közkönyvtárak által leginkább célirányosan támogatott hátrányos helyzetű csoportok az idősek, a kisgyermekes anyák, majd valamivel kisebb arányban a fogyatékkal élők, a nagycsaládosok, munkanélküliek, hátrányos helyzetű nők és romák. A bevándorlók és az eltérő szexuális orientációval rendelkező csoportok gyakorlatilag kiesnek a hazai könyvtárak szolgáltatási köréből, ahogy a hajléktalanok, a szenvedélybetegek és a tartós betegséggel küzdők sem kerültek a könyvtári esélyegyenlőség fókuszába. Fontos hangsúlyoznunk, hogy a könyvtári programok jó része az olvasóközönség teljes spektrumának szól, így ha valamilyen módon az akadálymentesítés biztosítva van, a kérdőívben kapott válaszok mértékét biztosan meghaladja a hátrányos helyzetűeknek is szóló rendezvények, szolgáltatások száma, ugyanis a könyvtári rendezvények többsége lehet a fogyatékkal élők programja is. Végző soron elmondható, hogy egy könyvtár jó működése a munkatársak egyéni hozzáállásán múlik, ami viszont fejleszthető terület, elsősorban érzékenyítéssel, másrészt bizonyos kompetenciák, például jelnyelv vagy egy fogyatékkal élőket támogató speciális eszköz használatának elsajátításával. A könyvtár vezetőjének tehát a munkatársak érzékenyítése a legfontosabb feladata, az ágazatirányításnak pedig figyelmet kell fordítania arra, hogy legyen a fejlesztést vállaló könyvtáraknak lehetőségük ehhez forrást szerezni. Számos, továbbgondolásra is alkalmazható példát olvashattunk meglévő vagy olcsón beszerezhető, akár térítésmentes eszközök használatáról, amelyek nem csupán a könyvtár esélyegyenlőségi politikáját, hanem általános jobb megítélését is segíthetik a társadalomban.

Irodalom és jegyzetek

1. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Szabadság és felelősség, XV. cikk
2. CSONGOR Anna [szerk.]: Esélyegyenlőségi módszertani útmutató – háttéranyag. Budapest, 2017. 141 p.
3. 1997. évi CXL törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=99700140.tv&targdate=20180102&printTitle=1997.+%C3%A9vi+CXL.+t%C3%B6rv%C3%A9ny> [2019. június]
3. SKALICZKI Judit: Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár. A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 = Tudományos Műszaki Tájékoztatás, 50. évf. 2003. 9–10. szám. 375–381. p.
4. PONYI László et al. [szerk.]: Magyarországi múzeumok, könyvtárak és közművelődési intézmények reprezentatív felmérése [munkaanyag] Budapest, 2019.
5. BARTOS Éva: Kételyek és megerősítések a segítő könyvtár létjogosultságáról = Könyvtári Figyelő, 27. (63.) évf. 2017. 3. sz. 337–341 p.
6. BARTOS Éva: Megkérdeztük a fogyatékos személyeket: mi a véleményük a könyvtárról? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2012. 9. sz. 10–15 p.
7. KOWALSKY, Michelle – WOODRUFF, John: Creating inclusive library environments. Chicago : ALA, 2017. 218 p.
8. DEINES-JONES, Courtney [szerk.]: Improving library services to people with disabilities. Oxford : Chandos, 2007. 175 p.

Felhasznált webes források:

- Balatoni Regionális Történeti Kutatóintézet, Könyvtár és Kálmán Imre Emlékház – Szolgáltatásaink fogyatékkal élőknek <http://konyvtar-siofok.hu/?p=szolgáltatásaink-fogyatekkal-eloknek> [2019. április 29.]
- Csorba Győző Könyvtár honlapja – Szolgáltatások fogyatékkal élők számára <https://www.csgyk.hu/szolgáltatások-fogyatekkal-elok-szamara/> [2019. április 25.]
- Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér honlapja – Látás-sérülteknek <https://www.gyorikonyvtar.hu/latasserulteknek> [2019. április 26.]
- Országos Idegennyelvű Könyvtár honlapja – Akadálymentesítés [https://www.oik.hu/akadálymentesitesi-strategia](https://www.oik.hu/akadalymentesitesi-strategia) [2019. május 31.]
- PULMAN Digital Guidelines magyar változata: Digitális útmutató kiemelt fejezetei. Javított, bővített kiadás <http://mek.oszk.hu/html/irattar/ajanlas/pulman/index.html> [2019. május 31.]
- Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár Szeged – Számítógépes szolgáltatások fogyatékkal élőknek <http://www.sk-seged.hu/fogyatekkal-eloknek> [2019. április 29.]